

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politički
ZATVORENIK

GODINA XI. - LISTOPAD 2001. CIJENA 15 KN

BROJ

115





S POGLEDOM NAPRIJED

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežović

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM TEKSTA I TISAK
»MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 30101-678-75868

Rukopisi se ne vraćaju,
list uredjuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo: 700,00 kn

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

Ovih se dana održava misa za poginule kod Maribora, gdje su u svibnju 1945. Titovi partizani bez suda pobili nebrojene nevine izbjeglice. Kod gradnje mariborske zaobilaznice odkopano je 1179 žrtva, među kojima ima i djece. Fumić i njegovi počinitelji, još uvijek nekažnjenih zločina, ne će se pozivu odazvati. Koliko je siročadi ostalo iza ovih zlodjela, a da se nitko nije upitao kakve će posljedice imati djeca gubitkom roditelja, niti se ijedan psiholog usudio, u komunističkom raju, porazgovarati s tom djecom ili onom kojoj je Ozna ili Udba ubila roditelja ili onom kojoj je uhilita roditelja i osudila na višegodišnju robiju, da toj djeci pomogne svladati traume za koje ona nisu kriva.

Danas slušamo da se u Americi nakon strašne tragedije psiholozi bore za spas ostale siročadi, a mi se sa sjetom pitamo, zašto se za nas nije nitko brinuo? Zašto se u nas još uvijek krivci za naše patnje ne imenuju? Zašto im se dopušta da se i dalje skrivaju iza naziva antifašista uvlačeći se u krvno američkog saveznika? Zašto visoki državni predstavnici nazoče sastancima onih koji veličaju šefa komunističkih terorista zločincu Tita?

Očekivali smo da će se iznijeti cijela istina ne samo o karakteru komunističkoga pokreta, koji je za vrijeme svoje vladavine, kojoj bolje pristaje njihov samoizabrani naziva: diktatura, počinio širom svijeta neopisive zločine nad nevinim stanovništvom, ostavivši iza sebe poremećene odnose, nego da će se imenovati počinitelji, osuditi sljedbenici da se zlo ne bi opet ponovilo, da naša djeca i potomci ne bi prolazili pakao komunističkog preodgoja. Umjesto toga, ponuđen nam je model pomirbe u kojem počinitelji i njihovi sljedbenici ostaju na polugama vlasti i u svim njenim segmentima na dužnostima, a žrtve dalje smatraju sumnjivcima koji nisu za vladanje.

Naš zadatak i dalje ostaje govoriti istinu, jer pomirba ne može bez istine. Istina se mora izreći. Zločin mora biti kažnen i od toga ne mogu biti izuzeti komunisti kolikogod se upinjao Fumić i družina. Pravna država mora proraditi i ne može se tolerirati da vlast podnesene kaznene prijave potajno suspendira. Mi tražimo da se istraže i nad nama, političkim zatvorenicima, počinjeni zločini nasilja, ubojstava, neumjereno visokih kazna koje su izricali komunistički sudci, te da se i ta djela prokažu kao zločini. Za naša stečena prava predstoji nam se žešće boriti, jer postupci Vlade prema nama nisu na razini europske norme. Mnoge su tužbe u prvostupanjskom postupku pozitivno za nas odlučene, a županijski sudovi odgovlače s drugostupanjskim presudama, jer se Vlada žalila. Takav postupak odgovlačenja je kršenje ljudskih prava i imamo pravo obratiti se i međunarodnim institucijama, pogotovo što mnogi između nas nemaju vremena čekati.

Mi jesmo izvanstranačko, ali mi nismo anacionalno društvo. Zato nas boli svaki potez vlasti i pojedinca, koji ide na štetu hrvatske samostojnosti i građanskih sloboda. Promatraljući ovu Vladu, žalimo što nije iskoristila priliku da pokaže da se za Hrvatsku smije boriti i može izboriti, nego je podlegla starom receptu popuštanja stranim interesima, a to je praksa koja nas je dovela u zatvore bivše Jugoslavije, koja nas nikada nije branila ili smatrala borcima za slobodu, nego rušiteljima bratsva i jedinstva, koje nas je uvelo u Vukovar, Škabrnju, Čelije i druga mjesta stradanja. Vrijeme je da opet dignemo glas za hrvatski spas!

Jure KNEZOVIĆ

ZAŠTO IM JE POTREBNO SUDITI?

Kad su prije nekoliko godina protiv nekih istaknutih dužnosnika jugoslavenskoga partizanskog pokreta podnesene kaznene prijave, utemeljene isključivo ili pretežno upravo na partizanskoj dokumentaciji, nisu se uznemirili samo tradicionalno konformistički pravosudni krugovi, nego je zabrinutost pokazao i tzv. vrh državne politike. Mogućnost da neki jugoslavenski partizanski generali ili partijski komesari budu proglašeni ratnim zločincima bila je prevelik izazov za one dužnosnike u izvršnoj vlasti, koji su s tim osumnjičenicima dijelili istu ili sličnu partijsku ili vojnu prošlost. No, kako je to bilo nezgodno i neoportuno priznati, na različite je načine u javnosti stvarano uvjerenje da bi takav proces "stetio Hrvatskoj".

Budući daje svaka vlast okružena servilnim tipovima i zaljubljenicima u niske jasle, taj su jeftini izgovor zdušno prihvatali i oni, koji su sami bili žrtvamajugoslavenskoga komunističkog sustava, ali su za svoju današnju štunjnu bili nagrađeni kojekvim sinekurama. Svojim su želudcima (*ubi bene, ibi patria!*) ti tipovi podredili i potrebu donošenja lustracijskog zakona, načelnu osudu komunizma i bezuvjetni raskid sa svakim oblikom jugoslavenstva, ne samo onim bakarićevskim, nego i onim mačekovskim i onim hebrangovskim. Hrvatska je opet postala izgovorom i krnikom za manjak poštenja, nedostatak obraza i višak pripravnosti da se krivotvoriti istina.

Posljedice toga moralnog relativizma žanjemo nakon trećešiječanskih izbora. Radi toga u čudorednome i u nacionalnom smislu nema nikakve bitne razlike između nekadašnje političke odluke, da se blokira prikupljanje činjenica za potkrjepu kaznene prijave protiv kreatura poput Rade Bulata i Marka Belinića, ili nekih drugih osumnjičenika, i današnjega upornog nastojanja gornjogradskoga Namjesništva, da svaki zahtjev međunarodnih središta moći Hrvatima prikaže na način koji bi ih mogao navesti da "taj tegobni jaram na vratove metnu sami".

Stoga je potpuno krivo polemizirati s opskurnim figurama poput nekakvog Fumića, čiji intelektualni doseži svaku suvislu raspravu čine nemogućom. Odgovornost za takvu duhovnu klimu u Hrvatskoj ne snose ni Fumić ni Bulat. Oni su jednostavno ljudi koji žele izbjegći sud, pa-ratujući s ostacima ostataka vlastite savjesti -brane svoje nekadašnje pozicije, uzgred na svakom koraku čineći pogriješke. Tako će Fumić priznati da partizani zbog "nedostatka pozadine" i nisu mogli čuvati ratne zabiljenike, nego su ih morali likvidirati, a jedan će poznati partizanski bombaš u jednome sudskom postupku pred zagrebačkim općinskim sudom priznati kako su partizanski diverzanti neselektivno uništavali vlakove i druge željezničke ciljeve, ne obazirući se na moguće civilne žrtve, jer su "imali nalog da unište sve što pripada Nezavisnoj Državi Hrvatskoj". Ne shvaćajući dosege svoje izjave, on zapravo priznaje daje njima, jugoslavenskim komunistima, glavni neprijatelj bila ne fašistička Italija ili nacionalsocijalistička Njemačka, nego baš Hrvatska. Druge bi protivnike mogli prihvatiti, kao što su hrpmice prihvatali srpske četnike i šačicu hrvatskih unitarista, smodlaka i stodlaka, ali - Hrvatsku nisu mogli prihvatiti.

Budući da je komunizam na povijesnoj pozornici, unatoč predsmrtnim grčevima nekih hrvatskih ridikula, definitivno poražen, povijesna bi se uloga procesa protiv visokih partizanskih dužnosnika i svodila na to, da se pokaže kako nije riječ ni o kakvim "antifašistima", nego jednostavno o neprijateljima slobode i mrziteljima Hrvatske...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

OBLJETNICE I INTERPREATORI	4
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
NOVI HRVATSKI BLEIBURG	
ZAČET U CAFÉ DEN HAAG (2.)	5
<i>Mato MARČINKO</i>	
KOMUNISTI I NACIONALSOCIJALISTI	
(FAŠISTI) - ISTI?	9
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
NOVI PRILOZI ZA POVIJEST "ANTIFAŠIZMA"	12
<i>Miroslav T. RICHTMANN</i>	
NEŠTO O NAMA NA SJEVERU BAČKE	15
<i>Marija DULIĆ</i>	
IZMJENE STATUTA HRVATSKOGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA	17
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOŠLUŽJA (8.)	19
<i>Mato MARČINKO</i>	
REPRESIVNOST JUGOSLAVENSKOG SUSTAVA U HRVATSKOJ 1945. (XIII.)	23
<i>Dr. Josip JURČEVIĆ</i>	
Uspomene Jozе Šarića (VIII.)	
OD NOVOG ZATVORA DO LOGORA U DOMOVINSKOM RATU	27
<i>Jozo ŠARIĆ</i>	
HRVATSKE SVEUČILIŠTARKE NA PUTU KROZ PAKAO (III.)	30
<i>Kaja PEREKOVIC</i>	
IVAN MUŽIĆ:	
MASONSTVO U HRVATA	44
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	

COGITO ERGO SUM**DA, MINISTRE!**

Možda me frustrira i to što ovo i jest i nije protektorat, i jest i nije vlast, i jest nije država. Možda bi bilo barem lakše da se barem zna da stranci upravljaju, a da ih mi slušamo, a može i obratno.

(Zlatko Lagumdžija, ministar vanjskih poslova BiH u *Globusu*)

NAŠI I VAŠI, I - NIKOM NIŠTA!

Globus: U javnost je prije mjesec dana procurila informacija da je tvrtka Coning ministra Radimira Čačića još lani dobila državna jamstva za kredit po mnogo povoljnijoj, povlaštenoj, kamatnoj stopi...

Račan: Nije u ovom slučaju riječ o državnom jamstvu za kredit, ali problem postoji. Riječ je o nezgodnoj koincidenciji koju je trebalo izbjegići baš zbog osjetljivosti i primjedbi kakvu ste i sami dali. U ovoj vladi postoji problem konflikta interesa u slučaju nekih ministara. I to je jedno od njezinih otvorenih pitanja koja moramo rješiti.

(Ivica Račan u *Globusu*)

OD ARISTOTELA DO MILKE PLANINC I DALJE

Najavljeni racionalizacija socijalnih troškova ne znači i njihovo rezanje.

(Davorko Vidović, ministar rada i socijalne skrbi, prema *Vjesniku*)

STRUČNOST, PREDSJEDNIKOVIM STOPAMA

Šime Lučin i sam je iskusio traumu otkaza, kada je 1990. godine, s demokratskim promjenama, ostao bez posla u ugasлом Općinskom komitetu Saveza komunista, gdje se kao politolog zaposlio odmah nakon povratka u Trogir iz Zagreba, po završetku studija političkih znanosti.

(*Globus*)

NAŠI I VAŠI, I - NIKOM NIŠTA! (II.)

Pa, znate li vi kako se tamo prelaze granice. Nije to Holandija.

(Gradjanin-predsjednik, na vijest daje za stanovite sjevernoafričke operacije nepotistički i nezakonito "sredio" diplomatsku putovnicu svojoj bivšoj glasnogovornici)

NAPRIJED U NOVE PLJAČKE!

U beogradskom Profilu (br. 28/2001) pripovijeda **Zoran Bogavac**, poznati srpski novinar i urednik niza tamošnjih listova, kako je na vlastite uši slušao **Milu Martića**, samozvanog predsjednika takozvane Republike Srpske Krajine, koji je na jednome skupu obećao postrojenim snagama svoje paradržave "nove bitke, nove slave i nove pljačke".

To, dakako, nije bila zapreka pobunjenim Srbima, da Martića smatraju svojim legitimnim vođom, jer je pljačka, hajdučija, sastavni dio srpske nacionalne predaje, baš kao i atentati, sakaćenja i oslepljivanja protivnika. Ne računajući šačicu onih koji su mislili drugačije, Martićevi su pozivi na nove pljačke i u majčici Srbiji nailazili na frenetična odobravanja. To, međutim, neće biti zapreka da **Žare Puhovski**, predsjednik Hrvatskoga helsinkiškog odbora, ustvrdi kako se prilično uvjerljivo može braniti teza da je danas srpska kultura superiorna hrvatskoj. Kultura novih bitaka, novih pljački i – novih poraza. No, što se može, kad autoritativne su dove izriču ljudi poput Puhovskog, koji se suvereno, kao vrhunski autoriteti, ponašaju na svim područjima ljudske djelatnosti. Blagom, koji se možemo napajati na tako bistru izvoru... (Z. P.)

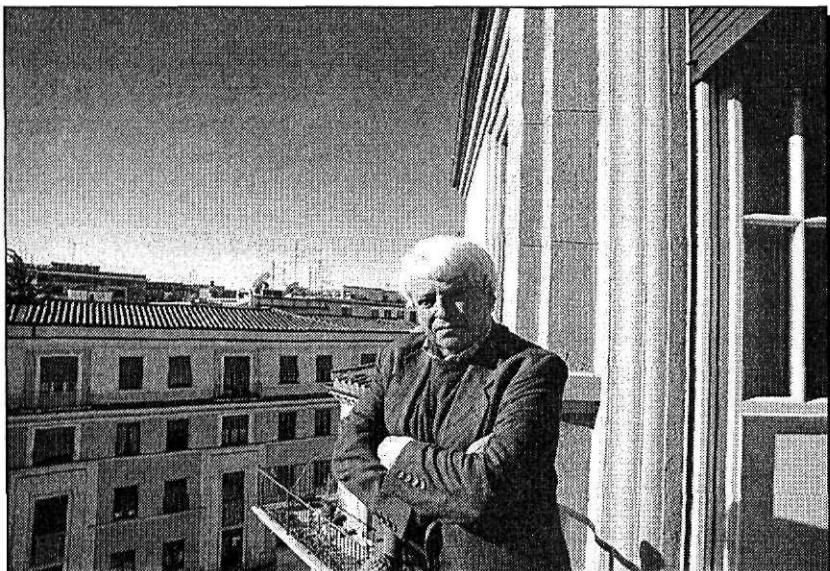
U POMOĆ, DRUŽE BREŽNJEV!

Ako se ne računa najnovija medij-ska opsjednutost **Radom Šerbedžiom**, koji se postavlja kao mjera ot-vorenosti hrvatske kulture, a fotogra-

veći hrvatski pisac, iako član Cen-tralnoga komiteta Komunističke par-tije Jugoslavije, i pred kraja života još bio toliko zaslijepljen "Oktobrom" i

mokratskom razvitu. U *Vjesniku* je, naime, **Slobodan Prosperov Novak**, i sam neobičan tip, kojemu se osim učenosti može pripisati malo koja vrlina, podsjetio kako je Matvejević samo puki "velemajstor samopromo-cije", koji od ostarjeloga Tita nije tra-žio demokratske slobode, nego se za-dovoljavao ciničnim zahtjevom da se političkim uznicima "nabave kvalitetnije slamarice".

Ono što je kod Matvejevića kon-stanta, jest - bježanje od Hrvatske, kao što vrag bježi od tamjana. Ruga-jući mu se kao ucviljenom disidentu i pri-puzu naraštaja političara, Pros-pe-rov Novak piše: "Zaboravio je Mat-vejević da mi nismo zaboravili da je upravo on 1976. javno, vlastitim pot-pisom, pozivao tenkove **Leonida Brežnjeva** da sačuvaju jugosla-venski socijalizam..." Iako nas ovo pod-sjećanja na činjenice raduje, teško je ne priznati kako ne bi bilo velika jada, kad se slične epizode ne bi nalazile u životopisu većine današnjih hrvat-skih "demokrata", ljubitelja građans-ke uljudbe, slobode i demokracije. (M. N.)

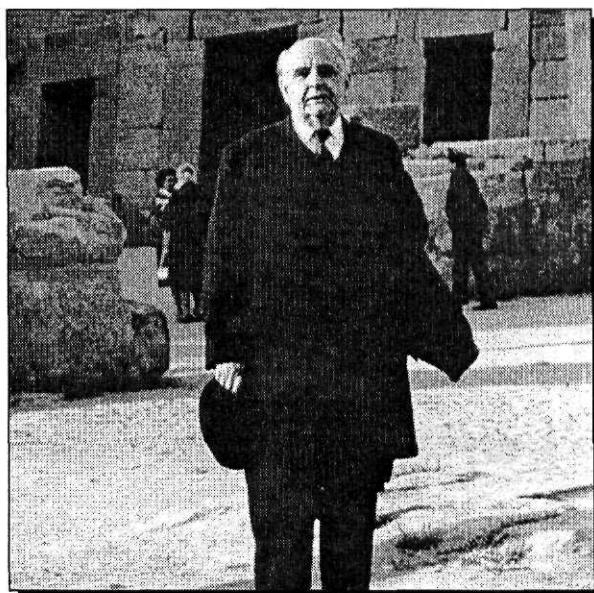


firanje do nogu ovoga "posljednjeg Jugoslavena" postaje pitanjem re-žimske časti, najkrupniji kulturni do-gadaj posljednjih mjeseci vjerojatno je visoko odličje koje je jednomu dru-gom "disidentu", **Predragu Pedi Matvejeviću**, u ime Republike Hr-vatske dodijelio **Stipica Mesić**. Nije Peđa propustio prigodu sa svojih olimpijskih visina podcijeniti sva od-ličja dodijeljena prije Stipice, rekavši kako u ranijim doba odličje nije bilo ni pri-mio.

Uzgred je, u razgovoru za jedan zagrebački dnevnik, potvrdio svoju upućenost u **Krležinu** ostavštinu, koja će uskoro biti otvorena. Od nekoliko pikantnih pojedinosti, hrvatske će (ne samo književne) povjesničare vjerojatno najviše zaintrigirati Mat-vejevićevo svjedočanstvo, da se u os-tavštini nalazi i **Krležin** prijedlog švedskoj akademiji, da se **Josipa Broza Tita** nagradi - Nobelovom na-gradom za mir. Ako je navodno naj-

boljševizmom, da je i najkrvavijega masovnog ubojicu Hrvata predložio za Nobelovu nagradu za mir, onda nam nešto jasnijom biva odnos iz-među maršala i njegove literarne dvorske lude, a jasnij i nam je i duhov-ni profil pisca zna-menitih i nenadma-šenih *Balada*.

No, Peđa Matveje- vić, koji se sjajno snalazio kao dvorski paž na dvoru člana Centralnoga komite-ta, a posljednjih se godina vješto ubacio u kvaziliterarne i kvazidemokratske vode, očito nije oče-kivao da će ga u ža-bokrečini hrvatske servilnosti netko podsjetiti na neke ne tako slavne pojedi-nosti u njegovu de-



OBLJETNICE I INTERPRETATORI

Povijestje dala i upoznala mnoge velike ljudi, ali isto tako, ljudi su upoznali kroz povijest tisuće i tisuće njihovih duplikata. Duplikati su svoja poslanja obavljali na javnim prostorima, krčmama ili duševnim bolnicama. Ali i općenito, ljudi koji nisu psihički bolesni, vole se identificirati s velikim ili poznatim ljudima, vole isticati svoje komparativne sposobnosti u odnosu na poznate osobe. Zato se za takve ljudi i uboličila izreka "generali poslige bitke".

Važniji datumi i obljetnice su posebne prigode kada se u većoj mjeri "proizvode" takvi "generali", t.j. samozvani interpretatori bliskih povijesnih događaja, kojih su oni bili sudionici ili promatrači u nekoj značajnijoj ili neznačajnijoj ulozi.

Upravo se ovih dana obilježavaju ili zanemaruju značajni događaji od prije 10 godina, koji su na poseban način odredili našu budućnost kao naroda i države. Ta okrugla obljetnica bilježe prigoda da vidimo i upoznamo neke nove laureate i "zaslužnike", a isto tako smo mogli čuti neke nove redizajnirane interpretacije tih povijesnih događanja. U obilježavanju svih tih zbivanja, uočava se i potvrđuje stara istina da pobjednici pišu ili bar prepričavaju povijest, pa makar ti isti bili - postizborni pobjednici.

Stoga se možemo nadati, da će i svi budući izborni pobjednici imati svoje laureate, interpretatore i "zaslužnike".

Eto, takva pojavnost i njeni akteri, mogli bi se metaforički nazvati "generalima poslige bitke".

Kada bi istina bila jedna, a ne više njih, ne bi bila moguća "proizvodnja" svakodnevnih novih "zaslužnika", kojima će se prigodno vješati neka nova odličja. Proizvodnja takvih "zaslužnika" zahtijeva prešućivanje i osporavanje zasluga izbornih gubitnika. U tom političkom nadmetanju glavni gubitnik je - istina.

"Generali poslige bitaka" su u najpovoljnijem položaju, jer svoje "bitke" prilago-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

davaju aktualnome dnevnom političkom interesu.

Zato ne čudi obljetnička prigoda Predsjednika Republike Stjepana Mesića, koji interpretira 1991., pa kaže "da se poslušalo Špegelja i Tusa, rata ne bi bilo." Da! Rata ne bi bilo, ali ni Hrvatske.

"Varaždinski dani rata", bjelovarski veliki "bum" i osvajanje vojarni, vukovarska tragedija i njeno obilježavanje, dubrovački rat, raketiranje Banskih dvora, raskid odnosa s Jugoslavijom, to su minulih dana bile pozornice na kojima su se evocirale ili zatomljivale uspomene, redizajnirale činjenice i veličale vlastite uloge.

Da bi se istaknula vlastita uloga, valjalo je umanjiti ili osporiti ulogu onih kojih više nema. Tako u Bjelovaru, prigodom proslave obljetnice naznačenih događanja general Stipetić, zapovjednik Glavnog stožera, protivno vojnom kodeksu, a poglavito ljudskom moralu, izriče pohvale sudionicima "bjelovarskog rata" i osvajanja novih objekata, zato jer u ono vrijeme "nisu poslušali svoga vrhovnog zapovjedni-

ka i Predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana".

"Mladi jastreb" Borković organizira krnjе postrojavanje branitelja Vukovara, također prigodom obljetnice, izazivajući ogorčenje onih koji za sebe tvrde da su oni "oni pravi". Gdje je Mile Dedaković i njegovi suborci? Gdje je istina? Gdje je general Nojko Marinović, zapovjednik obrane Dubrovnika i što ga je ponukalo da daje ogorčene izjave koje ne teže pravoj istini, a umanjuju njegovu stvarnu ulogu u obrani Dubrovnika?

Ili na pr. kakva je poruka stanovitoga Petra Kriste, koji, možemo slobodno reći, trabunja da je Dubrovnik bio žrtva dogovora Tuđman-Milošević.

Takvi ljudi koji optužuju one koji se više ne mogu braniti, iskazuju razinu svoje moralnosti, koja je duboko ispod razine funkcija koje su nekada obavljali, ili sada obavljaju.

To su "generalni poslige bitaka". Oni sami po sebi ne bi bili ni opasni, ni štetni, kada bi im auditorij bila seoska krčma. Ali kada ih u domi nacionalna televizija, onda to prestaje biti bezopasno.



NOVI HRVATSKI BLEIBURG ZAČET U CAFÉ DEN HAAG (2.)

Živičnjaka je od "sigurne smrt spasio partizanski vođnik i djelatnik vojne OZN-e Mladen Šafranko". Šafranko, s partizanskim imenom Marijan, bio je "najodgovorniji i najpovjerljiviji stražar Vojne OZN-e u Krapini". On je posyjedоčio, da se u maceljskim šumama "krije još 130 grobnih lokaliteta s oko 12000 pobijenih vojnika i civila". Šafranko je u svom svjedočenju dao podatke o ubojicama, "posebice imenom i prezimenom naznačivši petnaest ubojica, dok se ostalih četrdeset i pet nije mogao sjetiti". Jedan od tih ubojica, godine 1945. prva osoba Vojne OZN-e u Krapini, "zaštićen živi u svojoj vili na Tuškancu". Od 130 grobnih jama otvorene su samo 23 jame i izkopana 1.163 kostura. "Posmrtni ostaci prevezeni su u crnim najlonskim vrećama za smeće u podrum Patologije na Šalati u Zagrebu". "Čini se da zbog živućih aktera i njihovih 'zaštitnika' još nije došlo vrijeme da se otvoreno piše o zločinu u Maceljskoj šumi, a još manje o njegovim počiniteljima" (**Svjedočanstvo Franja Živičnjaka o Maceljskim žrtvama**, "Hrvatski domobran", god. IX., br. 2./S4., Zagreb, travanj 1999., str. 18.-19.).

Pokraj Maribora, na području poznatom pod imenom **Tezno**, odkopana je 7. travnja 1999. množtvena grobnica u koju su pobacani ubijeni ljudi neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata. "Odkriće ove masovne grobnice potvrdilo je ono o čemu se godinama u komunističkoj Jugoslaviji moralо šutjeti, a jedino je hrvatska emigracija o tome često pisala. Grobnica je pronađena na dijelu nekadašnjeg protutenkovskog rova koji su Nijemci 1944. sagradili za obranu Maribora, a zatim su ga neposredno nakon rata iskoristile partizanske postrojbe za masovnu likvidaciju protivničkih vojski, ali i mnogobrojnih civila" ("Večernji list" od 10. svibnja 1999.).

Medu ubijenima u Teznu najviše je Hrvata. Mariborski iztražni sudac Mark Bežjak izjavio je, da su to učinili vojnici Treće jugoslavenske armije Koste Nađa, koju su većinom popunili preodjeveni četnici. Maleni broj preživjelih svjedoka ušutkali su prijetnjama čak i ubojstvom. Najviše je prijetnji dobivao Želimir Ku-

Piše:

Mato MARČINKO

žatko, predsjednik Odbora za izstraživanje i obilježavanje žrtava porača u Sloveniji pri Savezu hrvatskih društava Slovenije, koji se je izstraživanjem Tezna bavio punih deset godina. Savez boraca Slovenije priznao je zločin, ali tvrde da je u Teznu ubijeno "samo" oko dvije tisuće ustaša.

Međutim, ubijenih je neuporedivo više. Na samo šesnaest metara izkopanoga protutenkovskoga rova nađeno je više od 200 (dvije stotine) kostura. Kako je rov dugačak oko 3000 (tri tisuće) metara, predpostavlja se da bi u čitavom rovu moglo biti i do 40.000 (četrdeset tisuća) ubijenih. Uokolo rova ima još i manjih množtvenih grobnica, jer su partizani ubijene bacali i u velike rupe koje su načinile zrakoplovne bombe. Nadalje partizani su ubijene bacali i u malene pješačke rovove te u grabu iz koje se nekada vadio šljunak za izgradnju Maribora. Zato je s pravom procijenjeno, da je na tom području ubijeno i do 70.000 (sedamdeset tisuća) ljudi - najvećim dijelom Hrvata.

Nakon odkrića grobnica u Teznu u Sloveniji je odkriven veliki broj množtvenih grobnica, većim dijelom na području od Rogačke Slatine, preko Slovenskih Konjica do Slovenj Gradeca, te u okolici Celja, Maribora i Ptuja. U svim tim grobnicama najviše je pobijenih Hrvata.

O množtvenim ubojstvima po završetku borbi u Drugom svjetskom ratu obstoje dokazne zbirke izprava u slovenskom Ministarstvu unutrašnjih poslova. U njima se nalaze i svjedočki izkazi o množtvenim ubojstvima u dolini rijeke Mislinje. Najveća je grobnica kod sela Ženčani (oko tri kilometra od Slovenj Gradeca), a nalazi se blizu Staroga Trga, gdje se također nalazi jedna množtvena grobnica. U grobnici kod Ženčana pokopano je od tri do sedam tisuća žrtava, uglavnom Hrvata kako kažu svjedoci. Slovenske boračke organizacije protive se obilježavanju spomenutih grobnica, jer su žrtve u njima poklali borci 51.

vojvođanske brigade uz pomoć domaćih partizana.

Kako piše u "Večernjem listu" od 6. lipnja 1999. (str. 20.-21.), za sva množtvena ubojstva, koja su izvršile jedinice KNOJa, znali su Stane Dolanc, Mitja Ribičić i još mnogi drugi. Zapovjednik KNOJa do godine 1950. bio je crnogorski narodni heroj general-pukovnik Jovan Vukotić, a komesar do godine 1948. narodni heroj Vlado Janjić Capo. U doba najmnožtvenijih ubijanja zarobljenika posada u Mariboru bilaje 40. slavonska divizija Treće armije. Njezin je zapovjednik bio kasniji general-major Savo Miljanović, komesar general-pukovnik Nenad Drakulić, a šef njegove OZNe Antun Tunja Čosić. Uz 40. diviziju tada su se u Mariboru nalazile 1. i 3. brigada 2. slovenske divizije KNOJa, kojom je zapovjedao kasniji general-major i diplomat u Iztočnoj Njemačkoj Bojan Polak, dok je načelnik štaba (stožera) bio general-pukovnik Franc Tavčar. U Mariboru je tada pustosila i brigada 4. operativne zone, kojoj je zapovjednik bio Viktor Cvelbar Stane.

Množtvena umorstva hrvatskih zarobljenika u Mariboru, iznosi novinar Milan Ilinić, odkrio je već godine 1964. u čikažkomu tjedniku "Danica" dr. Krunoslav Draganović, koji je tada napisao: "Još strašnije gubilište hrvatskih zarobljenika bilo je kod Maribora. Oko 40.000 leševa hrvatskih vojnika pobacano je u masovne grobove u okolici grada, posebno u antitenkovske jarke jugoistočno od grada."

Ilinić broj od 40.000 ubijenih smatra prenizkim. S obzirom na više izvještaja iz Maribora Ilinić je uvjeren, "da je ondje ubijeno najmanje 60.000 Hrvata, a ima Slovenaca koji su ih nakon raspada Jugoslavije cijenili čak do 100.000" ("Večernji list" od 6. srpnja 1999., str. 21.).

"Jedan od najodgovornijih za zločin sa slovenske strane je Mitja Ribičić, koji je u to vrijeme bio komesar 4. operativne zone", tvrdi Ilinić, citirajući engleskoga novinara londonskih novina **Spectator** Tibora Szamuelya, koji je 20. veljače 1970. napisao, da je Ribičić bio poznat kao "Mitja ubojica". Ilinić zaključuje: "Ubijanja u Mariboru trajala su do 15. lipnja 1945., a

odлуka o tome donesena je zacijelo 2. lipnja 1945. kada je Tito posjetio Maribor."

O događajima na Teznom u svibnju i lipnju 1945. svjedoči Zdenko Zavadlav, koji je od svibnja do kolovoza 1945. bio referent OZNE za Maribor, a zatim do kraja 1946. i zamjenik načelnika "doguravši do čina kapetana". Zavadlav u svojoj izjavi kaže: "Svinjarija je da se uopće ondje gradi cesta. Tamo je najveća masovna grobnica nastala poslije Drugoga svjetskoga rata, a u njoj su, po meni, samo Hrvati." Zavadlav se jako dobro sjeća dolazka velike kolone zarobljenika koja se spuštala prema Mariboru, a kolika je bila svjedoči i to da je mariborski most preko Drave neprestano prelazila tri dana i tri noći! U ta tri dana, smatra Zavadlav, u Maribor se slilo oko 100.000 zarobljenika među kojima je Hrvata bilo najviše.

"Dio tih zarobljenika skončao je upravo na Teznom u protutenkovskom rovu, a nekoliko dana poslije tih smaknuća slovenska komanda mjesta i mariborska slovenska brigada KNOJa moralje te jarke zatrpati. Ti su jarci bili napunjeni Hrvatima. Prvog dana kapitulacije na željezničkoj postaji u Mariboru nalazili su se puni transporti hrvatskih vojnika i civila. Neke smo zatvorili u zatvore, a neke smo predali oficirima KOS-a Treće jugoarmije", priča dalje Zavadlav, koji je siguran da je zapovijed za masovna smaknuća došla iz samog vojnog vrha, odnosno iz jugoslavenskoga generalštaba na čelu kojega je tada nominalno bio general Velimir Terzić. Ključni su svjedoci Mitja Ribičić i Bojan Patak, kaže Zavadlav, dodajući: "Slovenija je natopljena krvlju. Kad me netko pita, kažem da su grobna mjesta u njoj već odavno popunjena" ("Večernji list" od 6. lipnja 1999., str. 21.).

Kako piše "Nedjeljni Vjesnik" od 20. lipnja 1999. (str. 4.), u protutenkovskom rovu na Teznom dužine oko tri kilometra zatrpano je po procjeni više od 40.000 ubijenih ljudi - možda i 70.000 - i to najviše Hrvata. Unatoč pritiscima da se izkopa cijeli rov, nakon izkopa 1.179 žrtava odustalo se od daljnjih izkopavanja.

Osim Teznoga, u Sloveniji još ima veliki broj množtvenih grobnica Hrvata ubijenih godine 1945. Po izješću Zvonimira Despota, moždajoš veća grobniča Hrvata od one u Teznu nalazi se u kanjonu Špitalič pod autocestom Celje-Maribor. Dr. Božidar Pahljina, podrijetlom Hrvat, liječnik u Ločama kod Slovenskih Konjic, piše



Margareta Landau-Nejašmić: Bleiburg

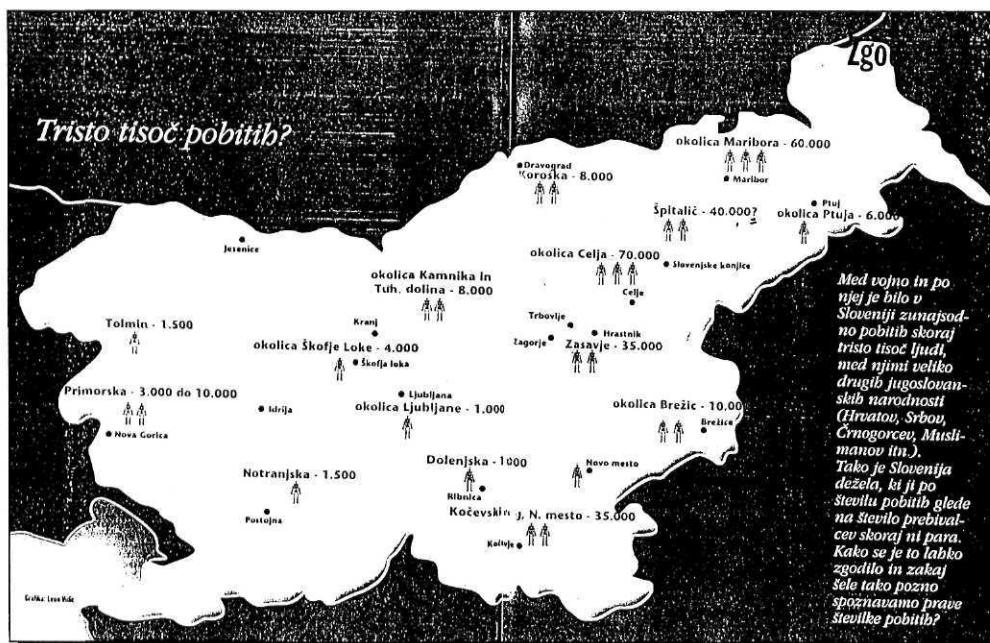
Despot, izjavio je za novine: "Nakon brojnih napisa u novinama o Teznom i o partizanskim likvidacijama nakon rata, na terenu se počelo svašta događati. Točnije, govorim o kanjonu Špitalič koji se nalazi ispod mosta koji povezuje dva cestovna tunela na autocesti Celje-Maribor. Taj je kanjon najveća slovenska tragedija. Doček Slovenci govore da je Špitalič čak veći od Teznog te da su i ovdje Hrvati najviše stradali, ali uz njih i Nijemci i domaći ljudi. No, najšokantnije je to što su se ovdje masovna pogubljena izvodila čak do 1952. godine." (...) "Ljudi tvrde da su ovdje pogubljeni i neki hrvatski generali, od jednog Slovenca sam čuo kako je izbrojao da su partizani na ovo područje s Teharja dovezli 19 (devetnaest) kamiona samo sa ženama, a na jednoj je parceli nađeno nekoliko svećeničkih kolara" - dopunjuje Despot izjavu dr. Božidara Pahljine ("Večernji list" od 29. srpnja 1999., str. 3.).

Odkriće grobnice na Teznom pokrenulo je lavinu, koja se više nije mogla zaustaviti. Slovenac Stanko Novak odkrio je strogo čuvanu tajnu o množtvenom stratištu Hrvata i Slovenaca u dolini Sv. Janez kod Špitaliča, gdje se nalazi množtvena grobniča veličine dvaju Maribora. O tome piše Zvonimir Despot:

"Kopajući zemlju za ribnjake Novak je naišao na kosti, a to ga je zaprepastilo. Iskopao je 86 kostura, odnio ih u općinu gdje su ga pokušali uvjeriti kako su to ži-

votinske kosti, ali se na kraju ipak ispostavilo da su ljudske, i to većinom ženske i dječje... Kako bi me sprječili (u istraživanju) - ogorčeno je izpričao Novak - promijenili su urbanistički plan i naredili mi da tek obnovljenih pet ribnjaka ponovno zatrparm i srušim sve objekte." Kadaje ostao bez ribnjaka, Novak je, kaže, odlučio do kraja saznati istinu. Tako je do danas u tri godine izpitao oko 4.000 ljudi među kojima i brojne bivše partizane koji su u Špitaliču sudjelovali u likvidacijama. (...) "Ne bojim se nikoga" - izjavio je dalje Novak. "Prema pričanjima ljudi i samih likvidatorau ovom kanjonu najviše pobijeno Hrvata, ali o brojci ne ču ni govoriti jer bi nekoga mogla pogoditi kap..." Ljudi mi pričaju kako su dnevno dovodili i do 10.000 zarobljenika, obične ljudi su odvodili odmah na likvidacije, a intelektualce, svećenike i visoke časnike dovodili su u moju rodnu kuću gdje su ih ispitivali, mučili i zatim ubijali odmah na polju iza kuće." (...) Po Novakovim saznanjima, zapovednik likvidatora do lipnja 1945. bio je Franc Orešnik, a nakon njega sve do 1952. godine je bio Jurij Klokočovnik - piše Zvonimir Despot ("Večernji list" od 6. kolovoza 1999., str. 17.).

Na naslovnoj stranici dodatka "Večernjem listu" SPEKTAR od 3. listopada 1999. velikim slovima piše: **Slovenac Janez Gajšek, istraživač grobniča Hrvata kod Maribora, nađen obješen.** O tome Zvonimir Despot izješćuje: "Istina je da



je jedna od mogućnosti smrti Janeza Gajšeka i ta što se najviše istakao u sustavnom odkrivanju poslijeratnih zločina u Teznom. O tome je jako mnogo znalo i imao mnogo podataka - potvrdio nam je Valentijn Hajdinjak, glasnogovornik stranke kršćanskih demokrata, u kojoj je Gajšek bio na dužnosti člana Izvršnoga odbora te njezin parlamentarni zastupnik izabran na prvim slovenskim višestračkim izborima 1990. godine u sklopu koalicije DEMOS-a" (**Spektar**, str. 19.).

Nela Eržišnik u "Vjesniku" piše: "Danomice nalazimo naše mrtve - od Gevgelije pa do Triglava! Ispod Triglava, u Sloveniji, odkopane su doline i planine naših mrtvih, s glavama 'prema dolje'. Tko ih je toliko poubijao - i zašto? U Sloveniji, da, zemlji susjednoj maloj, eto je pred svim vratima europskim i prekoatlanskim. Ne kaš Slovencima tamo. No, ovaj put bit će s njima i 300.000 (tri stotine tisuća). Hrvata, makar i mrtvih. Tko nas je toliko poubijao - i zašto?" ("Vjesnik" od 18. rujna 1999.).

Brojka od 300.000 Hrvata poubijanih u Sloveniji nije izmišljena. Potvrđuju je podaci, koje u svomu članku **Jame u Sloveniji kriju stotine tisuća žrtava** iznosi Paulina Peko:

"Iako je od svršetka Drugog svjetskog rata prošlo više od pola stoljeća, u Sloveniji se i dan-danas skidaju valovi tajne nestanka i smaknuća nebrojenog broja vojnika, domoljuba i civila pronalaskom i odkrivanjem brojnih stratišta... Takav je slučaj sa stratištem u Špitaliču, a tamošnja nagađanja brojku od 40 tisuća smaknutih penju na čak 200 tisuća. Krije li onda,

prema nekim nagađanjima, Slovenija tajnu o skoro tri stotine tisuća ubijenih koji su u bijegu pred partizanima našli - smrt? Kako tvrdi član komisije slovenske vlade za naknadu štete žrtvama komunizma i slovenske Udruge žrtava komunizma Anton Šmerl, većina tada stradalih osoba ubijena je u okolini Maribora, Dravogradu i Špitaliču... Govori se da su partizani tamo (u Špitaliču) ubijali punih sedam dana. Vjerojatno je jako mnogo žrtava s obzirom da su na tom području rudnici grafita čija su okna zabetonirana po smaknuću, a duboka su, prema iskazima svjedoka, i do 200 metara. (...) Na području Štajerske također postoje rudnici koji nisu istraženi, ali se smatra da su tamo masovne grobnice. Sličan je slučaj i na području kemijske tvornice u Celju koja je sagrađena na navodnoj grobniči, zacementiranoj, i o njoj se, najvjerojatnije nikada ne će sazнатi prava istina..." ("Slobodna Dalmacija" od 3. studenoga 1999.).

U povodu odluke slovenske Vlade o ekshumaciji (izkopavanju mrtvaca) žrtava množstvenih likvidacija pripadnika raznih vojski i civila iz vremena neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata, za televiziju postaju TV3 slovenski ministar pravosuđa Tomaž Marušić dao je posebnu izjavu. "Po njegovim riječima, mjesta na kojima su se odvijale likvidacije - primjerice okolice Maribora, Kočevski Rog, okolice Celja i Podutika kod Ljubljane - evidentirana su i započeti su postupci od strane tužitelja, ali u najvećem broju slučajeva nema podataka koji bi omogućili pokretanje postupaka protiv počinitelja. Marušić je

dodao da je riječ o zločinima koje je 'tolerirala tadašnja vlast, a vjerojatno ih i naredila'. Procjena o broju žrtava na teritoriju Slovenije u nekoliko mjeseci nakon kraja Drugoga svjetskoga rata u rasponu su od nekoliko desetaka tisuća pa do 300.000." ("Vjesnik" od 5. travnja 2000., str. 8.).

Jedno od najvećih stratišta u Sloveniji je Kočevski rog, gdje su poubijani i mnogi Hrvati. Zapovjednik streličkoga voda na tomu stratištu bio je zloglasni krvnik Simo Dubajić. On je u jednom razgovoru za novine izpričao kako je u Kočevlju organizirao odpremanje zarobljenika do jame, gdje su ih izvršitelji ubijali iz vatrenoga oružja, klali noževima ili usmrćivali majlom i bacali ih u jamu.

Na kraju dana u jame su bacali bombe. Ubijanja zarobljenika trajala su dva do tri tjedna. Izvršitelji bi poludjeli od ubijanja i komesari su ih slali na liječenje u sanatorij na Bledu. Jedan Dubajićevo prijatelj ubio je sina iz čista mira, a potom i sebe. Grof Nikolaj Tolstoj, pisac knjige o Bleiburgu **Ministar i pokolji**, prisjeća se kako je Simo Dubajić 1990. rekao: "Daje Tito tražio da ubijem svoju majku, ubio bihje."

Simo Dubajić je 17. studenoga 1990., zajedno s drugim srbskim teroristima, postavio barikade kod tunela Prezid na Velabitu i težko iz vatrenoga oružja ranio dvojicu Hrvata. (**Kronologija rata 1989.-1998.**, Zagreb 1998., HIC-Zagreb, str. 34.).

"U Kočevlje su bile dovedene razne grupe Hrvata, na prvom mjestu oni, koje su Englezi vratili iz Koruške, a bili su najprije privremeno smješteni u Ljubljani, u logoru Št. Vid, bivšem biskupskom sjemeništu. Tu su završile i dvije grupe iz Jesenica, koje su bile silom vraćene na slovensko-austrijsku granicu. Manje grupe bile su dovedene iz Kranja i drugih slovenskih mjesto" (**Bleiburska tragedija hrvatskoga naroda**, III. izd., priredio Vinko Nikolić, Zagreb 1993., Knjižnica Hrvatske Revije; str. 176.).

Kod Kočevskoga Roga prvih dana lipnja 1945. kroz osam dana ubijano je dnevno žrtava dovezenih u pet do šest vlačkova. Njih su po noći dovozili iz Ljubljane, Šent Vida, Jesenica i drugih mesta. "Cijeni se da je tu ubijeno 30.000 do 40.000 ljudi, o čemu postoji čitav niz zapisnika, i to ne samo iz redova masakrira-



Stipo Ledit: Kočevski rog '45.

nih vojnika, nego i iz kasnije odbjeglih Titovih partizana. To je samo jedna od epi-zoda nezapamćenoga zločina, koji u svjet-skoj štampi počinje dobivati ime 'Su-per-Katyna'. Ubijanja su izvršena pod za-povjedništвom generalštabnoga majora Sime Dubajića, Srbina iz okolice Benkova-ca u Dalmaciji, a neposredni počinitelji pripadali su izabranoj ubilačkoj četi starih komunista 11. dalmatinske brigade 26. di-vizije. Po izvršenju zločina bili su krvnici nagrađeni veselo-razvratnim dopustom na Bledu, a Titova komisija iz Ljubljane od pet lica pod vodstvom pukovnika Dule Koraca, ličkog Srbina, pregledala je samo mjesto masakra i dala minama zasuti po-nore, u kojima je ležalo nepregledno more lješina" (**Bleiburg: uzroci i posljedice**, I. domovinsko izdanje, Školske novine-Pergamena, Zagreb 1998., str. 99.-100.).

Obračun s hrvatskom inteligencijom "sve do razine seoskog učitelja" počeo je još prije Bleiburga. Spomenimo samo poljke na Orsuli i na otočiću Daksi pokraj Dubrovnika. Samo u jednom danu, 25. lis-topada 1944., partizanski su "oslobodioći" ubili na Daksi - bez suđenja i osude - četrdeset i četiri čovjeka, većinom dubrovačke intelektualce i svećenike. Vojni sud Komande južno dalmatinskoga područja "presudu", kojom se ubijeni osuđuju "na smrtnu kaznu strijeljanjem i konfiskaciju njihove lične imovine", donio je **dan kas-nije** - "26. oktobra 1944. god." -, kad je već plakat s imenima ubijenih bio izvješen na Daksi.

(nastavlja se)

Ankica Kale

HVALA

(onima iz Europe kojima nije upućena ova pjesma neka zahvali Bog)

*Mi Europo smo država mala
i nemamo tebi dostojna dara
i za sve dobro što nama si dala
mi možemo ti reći
samo hvala
veliko hvala.
Hvala ti Europo za sve tvoje rezolucije
sve konzultacije na visokom i drugom
nivou
za sva tvoja razmišljanja
i premišljanja
sve tvoje zabrinutosti
i sve protestne note,
o koje li strahote
zaboraviti ti zahvaliti na embargu na
oružje,
ta što će ono nama
zar da se mi neuki ozlijedimo
nekoga nehotice pozlijedimo,
hvala Europo, velika hvala.
Hvala ti Europo prvo za Vukovar
ta on je grad star
a sve što je staro obnovu treba
i ti ljudi iz njega isto su stari
a tko za njih još mari
i nigdje se ne gibaju
i ne znam zašto se još neki snebivaju
što su ih raspršili malo,
ta da im je imalo stalo
poslali bi ih malo po svijetu
makar u turističkom paketu.
Hvala ti Europa za Zadar i Šibenik
za Osijek i Dubrovnik,
hvala ti za sve granate
poslane ni od koga
ta bila je slučajnost, onako, iz dosade
hvala ti za sve paleži i opsade*

*za sve misije i transmisije
za sve promatrače i pregovarače
za sve konzerve bez roka trajanja
veliko hvala za sva tvoja zdvajanja.
Hvala ti za sve naše mrtve sinove
prašnjave smo isprali oči,
hvala ti za sve naše mrtve očeve
bili su zastarjeli i sanjali su mačeve
ta gdje toga više ima
iz Knina
ćujem prekapaju grobove i to dobro
je svima
jer tako će se znati
da li Hrvata još ima
i što je bilo s njima, mislim onima
što onako su samo stajali
gulili krumpir, nipošto pucali
i svi su bili blesavi i mucavi,
hvala Europo, velika hvala.
I još na kraju
jer izreka kaže da pola istine je cijela
laž
i još na kraju
u tome i jest cijela draž
naš predsjednik uz kavu
pametnu podiže glavu
i kaže
tako to mora biti
zločince ne smijemo kriti
i što su se branili kog vraga
kad sad se boje Haaga.
I još na kraju od silne sreće
tuga me hvata
za svoga sina
muža
i brata
Hrvata.*

KOMUNISTI I NACIONALSOCIJALISTI (FAŠISTI) - ISTI?

Svjedoci smo početka isplate naknade za prisilni rad, koji je ovih dana u našem tisku i na televiziji najavila Austrija. Spremno, iako se ne smatra uzročnikom, nego samo korisnikom prisilnoga rada za vrijeme Hitlerove vladavine, odredila je 21 milijardu šilinga za isplatu živim prisilnim radnicima ili njihovim nasljednicima. Preračunato u kune, to iznosi 11 milijadi i 508 miljuna kuna. To se isplaćuje žrtvama fašizma.

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

Za vrijeme Hrvatskog proljeća Hrvatskom je kružio sljedeći vic: S jednog brijege jedna borbena strana viće: Fašisti! S drugog bijega protivnička odvikuje: Komunisti. A dolinom raliježe jeka: Isti, isti. To je moglo vrijediti dok se nisu razotkrili komunisti, kasnije je svakom bilo jasno da

strahote koje su počinili komunisti nadmašuju najstrašnije procjene. Kako je u nas bilo, svi manje-više znademo, a da vidimo kako je bilo udrugdje, na antikomunističkoj strani, kako su tamo prolazi obični građani, koji nisu bili ni vojnici partije ni vojske.

U Rusiji se društvo *Memorial* organizirano bavi istraživanjem životnog puta prisilnih radnika u Trećem Reichu i stradanja pod komunističkom strahovljadom. Zanimljivo je pogledati kakve su bivale sudbine Rusa. Mnogi naši uznici koji su također bili osuđeni na prisilni rad, moći će ustanoviti kakva je razlika biti prisilni radnik u nacionalsocijalističkoj, a kakva u komunističkoj državi. Možda će i predsjednik naše Vlade moći dokučiti kakvo mu je bilo djetinjstvo, a i djeca naših političkih uznica moći će usporediti svoje djetinjstvo sa svojim majkama u zatvorima ili kad su ih prisilno razdvojili od njih. Komu je bilo teže.

U nacionalsocijalističkim radnim logorima

Odjecu s OST preziru svi, / nigdje nam ne daju mira, / naša ih bijeda ne dira, / a zovu nas ruski psi. Ovako je svoje dojmice opjevala prisilna radnica Marija Nikolajevna Varlamova. Sigurno će ovi stihovi dirnuti svaku žrtvu bilo kojega totalitarnoga sustava:

Prije rata stanovašala sam u gradu Uricku u lenjingradskoj oblasti, počinje svoju priču Nina Ivanovna Isajeva. Negdje u ožujku 1942. primijetili smo da su Nijemci otišli. U travnju su otjerali sve stanovnike u Krasnoye Selo. Ovdje su zapovijedali ruski policajci. Drugi dan dadoše nam pola kruha, umijesenog od brašna i piljevine, utrpaše nas u marvinske vagone i doveđe u područje Kalinina na stanicu Pustynka. U selu smo se smjestili, dok nakon dva tjedna nisu pokupili svu mladež, skupajući sa mnom, i otjerali u Njemačku.

U Stuttgart smo, na veliki kolodvor u središtu grada, došli 24. svibnja. Onda su došli ljudi da bi sebi odabrali radnike. Jedan tvorničar uzeo je nas 40, a jedna ženaja imala dvoje djece, tako da nas je bilo 42. Smješteni smo bili u barakama unutar tvorničkoga kruga, na pričnama na kat,

Lohnwoche		Mai 44		110/41
		R 1024	Nr. 53	
Stdn.	BETRAG			
176. 05	13. 34			
276. 25	146. 81			
	159. 75			
X 27. 55	1. 96	Minderleistung		
	157. 79			
	17. 9.	Lohnsteuer		
	14. 26	Soz. Abg.		
	45. -	Unterk.u.Verpf.		
	170. 18			
			%	
Tags		Oberstunden	Sonderzahlung	Vorschuß
O/1266				

Abrechnungszettel für Nina Ivanowna Isajewa, Mai 1944



Arbeitslager in Njufringen. In der Mitte Galina Wasiljewna Dmitrijewa mit Kind auf dem Arm

a prozori su imali rešetke. Spavali smo na madracima punjenima blanjevinom, i s istim jastukom, a pokrivali smo se dvjema pamučnim dekama. Noću se baraka zaključavala. Dobili smo radnu odjeću, hlače i jaknu, na jednoj strani je bio radni broj - moj je bio 1024 - a na drugoj strani znak OST. Hranili su nas jako loše. Dnevno smo dobili 300 g kruha. Ujutro u 5 sati šalici crne kave, na poslu u 8,45 kava, u 12,00 objed, obično varivo uglavnom od krumpira s tjestom i iznutricama, navečer rijetka juha i kava. Radili smo skupa sa stranim radnicima, ali s njima nismo smjeli razgovarati. Radili smo 8 sati dnevno, a na tri subote u mjesecu dopodne. Četvrtu subotu imali smo slobodno. Nedjeljaje bila neradna. Tumač nam je bila Nadežda Aleksandrovna Knecht. Ona je bila emigrantica iz Rusije i prema nama se priateljski odnosila. Imala je plaću 200 Reichsmaraka (RM). Od Gestapoa je dobila dopuštenje da nas u skupini po pet može izvesti na tržnicu, kako bismo kupile nešto dodatno za hranu.

Radili smo na nekim strojevima koji su proizvodili neke dijelove. U tvorničkom krugu živjeli smo šest mjeseci, a onda su nas prebacili u logor, koji se nalazio dvije postaje od tvornice. Na posao smo išli pješice, pratili su nas stražari s psima. Mi

smo radili 13 sati, uvijek noću od 17,00 do 6,00 ujutro, a po danu su radili Nijemci. Kasnije su nam dopustili tri tjedna raditi noću, a jedan tjedan danju.

U logoru su živjeli Rusi i radnici drugih nacionalnosti. Strani radnici dobili su točkice. Osim toga dobivali su i paketiće od Crvenog križa. Na putu do posla bila je jedna pekarnica, u kojoj smo za točkice mogli kupiti kruh po 32 pfeninga. Vlasnica pekare bilje milostiva, pa kad nikoga u trgovini nije bilo, dala bi nam za točkice od 500 g i po čitav kilogram kruha. Na tržnici je bilo puno voća, kojeg smo mogli kupiti. Više nismo gladovali. Jednom smo s prijateljcima išli u pravoslavnu crkvu. Sjeli smo u tramvaj, a kad smo progovorili, izderao se tramvajac: "Rusi van!". Mi smo moralni izići. Drugi nam je slučaj bio kad smo išli u grad i fotografirali se. Nakon nekog vremena pozvali su nas u Gestapo i zaprijetili da ćemo, ako još jednom odemo u grad bez oznake OST, biti kažnjeni.

Nakon rata prijavila sam se Crvenoj armiji, a u srpnju 1945. poslali su nas naši kući pješice. Upozorenji smo da moramo pješaćiti 800 kilometara ili dnevno 25 km. Kolona je bila dugačka, jer se sastojala od 5000 osoba. Mi smo danju išli, a noću spavali pod nekim stablima ili u šupama. Pred

kraj su nas ipak pokupili teretnjaci. Kažu da je našu kolonu video maršal Žukov i zapovjedio da nas teretnjaci odvezu. Dovezli su nas u Vladimir Volinsk i na cesti istovarili. Potom su došli drugi, nakon čega više nije bilo tako jednostavno, ali to je druga priča.

Nama je bilo gore!

Svaki hrvatski politički uznik, osuđen je na kaznu zatvora, na prisilni rad, a mnogi i na gubitak građanskih prava. U zatvorima i na raznim gradilištima morali su raditi kao i svi ostali uznici u Jugoslaviji. Dakle, ovdje je prigoda vidjeti kakva je razlika raditi na prisilnom radu u komunističkoj Jugoslaviji i u nacionalsocijalističkoj Trećem Reichu. Usaporeujemo izjave, koje su dale prisilne radnice, Ruskinje, ne za vrijeme svoga rada u Njemačkoj, nego nakon sloma komunizma, u udruzi *Memorial* iz Petersburga u Rusiji.

Ovdje je objavljen i mjesečni obračun plaće prisilne radnice Nine I. Isajeve iz svibnja 1944., koji je zanimljiv, ne samo zbog visine primanja, nego zbog činjenice da je prisilni radnik socijalno bio osiguran isto kao i ostali radnici. Tako se iz njezina obračuna vidi da nije radila koliko se od nje očekivalo, pa joj je od plaće odbijen

podbačaj u visini 1,96 RM, a njezina plaća je nakon toga odbitka iznosila 157,79 RM. Od toga joj je odbijeno za porez 27,95 RM, za socijalno osiguranje 14,76 RM, a za stan i hranu 45,00 RM,. To znači, da joj je ostalo 70,08 RM, koje je dobila i mogla s njima činiti što je volja. Mi koji smo bili u zatvoru i na prisilnom radu, znademo da nam je stalna pratile bila glad. Što je, dakle, naša Nina mogla učiniti s tim novcem? Mogla je kupiti 219 kg kruha, jer je kg kruha koštalo 32 pfeninga. Koji je hrvatski robijaš mogao imati takvu sreću i raspolagati mjesечно s dodatnih 219 kg kruha? Plaća naše Nine bilje malo manja od prevoditeljice koja je bila slobodna, i nije bila na prisilnom radu, a primala je 200,00 RM (ona je kao nekvalificirana radnica primala 157,79 RM). Je li naša slika o nasilju, provođenom nad nama i nad ostalim robijašima u komunističkim sabirnim logorima i na prisilnom radu, iskrivljena ili smo mi kmetovi koji ne traže da se svakome koji je bio komunist zabraniti upotreba riječi antifašist, jer su komunisti ili činili ili dopuštali da se čine zločini gori nego što su ih činili fašisti... Danas ti kameleoni određuju nama da imamo povlaštene mirovine. Oni na taj način ponovo čine iste one zločine koje su njihovi predšasnici već obavili.

Ovih dana će Nina i ostali robovi fašizma, pa tako i predsjednik Vlade Republike Hrvatske dobiti 15.000 DEM za prisilni rad. A kao što se vidi, već su uredno dobivali plaće, što mi nismo! Nama nisu isplatali ni ono što je propisano zakonom, nego i to razvlače ti, što se nazivaju socijaldemokratima ili čak antifašistima. Jer naš je život, a posebno naših surobijaša nakon rata, bio gori nego što je opisani prisilni rad u Njemačkoj. I mi smo morali raditi po 12 sati ili čak smjenu za smjenom, i mi smo dobivali bruh, dok su skojevci dobivali prelazne zastavice i promaknuća, naše su žene bile podvrgnute težkim poslovima, kakve ni jedna Ruskinja ne opisuje, jer nisu postojali u Reichu. Vadile su panjeve u močvarnome Lonjskom polju, pokisle, pospane i gladne pod naoružanom stražom bijesnih stražarica. A plaće nisu ni vidjele. Štoviše, sada mnoge u čudu pitaju, je li doista postojala plaća, a odgovor je da se ne sjećaju i misle da za nju sada prvi put čuju. A kad je i postojala, ne može se usporediti s onom koju je Nina dobivala u strašnoj Hitlerovoj Njemačkoj. Ni uvjeti nisu slični. Tko je od robijaša mogao ići u šetnju ili u crkvu? Ne, to nije

bilo ni zamislivo, takvo što komunizam koji se samodopadno proglašava boljim sustavom od fašizma, nije dopuštao, pa je s današnje distance i kad se usporede objektivne činjenice, bio nehumaniji i gorinego Hitlerov nacizam.

Nije komunizam zaostajao ni po likvidacijama nedužnih ljudi, jer je već svima poznato da je pobio više od 100 milijuna, neusporedivo više od fašizma i nacional-socijalizma. Nepodnošljivo je, dakle, već samo pitanje, zašto se ne osudi komunizam kao zločinačka tvorevina i ne kazne svi koji se lažno predstavljaju antifašistima. Sam Willi Brandt, poznati njemački socijaldemokrat ijedan od rijetkih nekomunističkih njemačkih emigranata, izjavio je da se antifašistom ne može zvati nitko tko ujedno nije i antikomunist. U nas bi ih bilo malo, kad bi ovo vrijedilo. Kad bi ovo vrijedilo kakvo bi ime nosio Fumić? Kad bi ovo vrijedilo, ne bi se događalo ras-hrvaćanje Hrvatske u režiji onih koji su u svojim mladim danima bili borci protiv hrvatske samostalnosti, a kasnije suci i progonitelji onih koje su oni odredili za žrtve. Ne bi se dogodilo da nam se osporava postaviti spomen-obilježja na mjesta žrtava komunističkog terora, u čemu im ova Vlada pomaže pa time otkriva svoje kameleonsko naličje.

Mnoge od ovih bivših prisilnih radnika u Hitlerovoj Njemačkoj nakon povratka ispitivao je NKVD-a, zbog opasnosti da se neprijatelj ne bi uvukao, a kada bi se ispostavilo da su objektivno pričali kako im je bilo, slijedio je transport u daleki i hladni Sibir. Trebalo je zdravi sovjetski narod očuvati od lažne propagande, da je u Hitlerovoj državi prisilnom radniku bilo bolje nego sovjetskom građaninu u komunističkom raju.

Da ne bi izgledalo kako se naša usporedba oslanja na samo jednu priču, evo i druge u malo skraćenom obliku:

U kolovozu 1943. dovezli su cijelu našu obitelj u Njemačku. Iskrcali smo se u Bietigheimu i bili podvrgnuti sanitetskoj kontroli. U kupatilo su nas uveli, a ja sam u naručju držala moje dijete i čekala da će nam umjesto vode pustiti plin. Došla je voda. Oprali smo se i umirili. Onda nas je vlak odveo u Stuttgart. Muški su radili na obnovi kuća. Žene su obavljale domaćinske poslove. Ja sam išla u prodavaonici mlijeka, prala prozore, vrata, stijene i podove. Ponekad sam u vrtu brala voće. Budući da sam dojila dijete, gospodarica mi je davala i bocu piva. Onda su mene i

muža prebacili u selo Nürtingen. Smjestili smo se u katnicu, koja je bila oštećena od bombardiranja. Na svakom katu živjelo je po 40 osoba, ukupno 80: djeca, starci i radnici. S nama su bili ljudi iz Pskova, Orjola i zapadne Ukrajine.

Na posao nas je gonio crvenokosi šef. Bio je jako zločest i mene je tukao. Naše žene su se požalile gradonačelniku, pa me je premjestio na rad u radionicu. Tamo su radile samo Armenke. One su na nas gledale svisoka i pokušale me ignorirati, ali ih je gradonačelnik opomenuo. Jedna nam je žena jako pomagala. Davala nam je slatkiše za djecu. Na koncu rata započela je strašna pucnjava. Mi smo se sklonili u podrum i poslali jednog u izvidnicu, a on je začasao na nas. Vani je bio gdje crnci lete ulicama, pa se prestrašio. To su bili francuski vojnici.

Ova bi priča mogla podsjetiti na djetinjstvo našega predsjednika Vlade, za kojega smo se nadali daje dijete prisilne radnice i žrtva totalitarnog sustava, pa da će imati više sluha od Fumića za političke zatvorenicke, koji su također žrtve totalitarnog sustava. U Hrvatskoj ima dosta djece rođene u jugo-zatvorima. Njihove sudbine su teške. Tragovi nasilja i patnja odrazili su se na svako dijete političkih zatvorenika, ali na djecu rođenu u zatvorima, otetu od majki, najviše su se odrazili. Nije znanost još otkrila kako duboka veza postoji između majke i djeteta, a današnja Vlada se ni ne trudi da bar već utvrđene spoznaje poštuje, nego se zanosi nekom brigom za karijere majki, slično kao nekad Marija Bakarić. To je željezni mentalni sklop! Na slici se vidi kako je izgledala jedna zajednica u logoru na području istočne Njemačke. Vidi se da je majka uvijek bila s djetetom i da joj je bio olakšan život, bilo da je dobivala dodatnu količinu mlijeka ili bocu piva.

Hrvaticama u komunističkim jugoslavenskim zatvorima ništa od toga nije omogućeno. Naprotiv, progonilo ih se i još su više trpele nego žene bez djece. A tko nadoknađuje štetu učinjenu nad nevinom djecom? Gdje su ti drugovi koji više nisu komunisti, zašto ne izravnaju učinjeno zlo ili bar ne pokušaju to učiniti, nego nas proglašavaju parazitima? A mnogi robijaši i robijašice teško će povjerovati, da je moguće da jedan gradonačelnik od batinanja zaštititi prisilnu radnicu. Tko je mogao zaštititi robijaša od zločinačkih poriva naših čuvara, vjernih partiji i Titu!

NOVI PRILOZI ZA POVIJEST "ANTTFAŠIZMA"

Ima danas dosta radnika kojima je na mesto Internacionale postala himnom pesma: Proklet bio izdajica svoje domovine! Hrvatska trobojnica možda još u crvenom okviru, to im je zastava. To su oni koji se dadoše zavarati lažnim obmanama i obećanjima hrvatskih izrabljivača... Neka ti obmanjivani jadnici (jedino ih ispričava neznanje) znaju da nijedna nacionalna zastava nije oslobođila i neće oslobođiti radništvo... Radnici! Jedina vaša domovina treba da je vaša klasa i Internacionala! Jedini vaš barjak treba da je barjak crven bez ikakvog okvira!

(August Cesarec, Borba, br. 7., Zagreb, 29. IV. 1922.)

* * *

Komunistička partija se ne može ni zamisliti bez ciljeva.

(Josip Broz Tito, Sabrana djela, t. V, Beograd, 1978., str. 3.)

* * *

Talijanskom piscu G. Papiniju je "Lenjin neposredno pred smrt 'poverio'

Piše:

Miroslav T. RICHTMANN

* * *

svoje velike tajne: 'Krdom od sto miliona životinja nije moguće upravljati bez policije, bez kandžije, bez tajne policije, terora, vešala, bez vojnog suda, bez tamnice i mučenja. Mi smo samo promenili ljude koji su na ovom istom načinu gospodovanja i upravljanja osnovali svoje gospodstvo. Ljudi nisu ništa drugo nego strašljive zveri koje druga nemilosrdna zverka, ne birajući načina, mora da ukroti i vodi. I pošto su zveri slične kriminalnim tipovima, svaka vlada mora nastojati da svoju domovinu, svoju državu, što pre pretvoriti u jednu veliku tamnicu.'"

(Milomir Marić, Deca komunizma, Beograd, 1987., str. 25.)

* * *

Dragi prijatelju, (...) tvoje želje da ti sin dođe gore (u SSSR, nap. prir.), ja sam izvršio. Prvi na koga je on tamo našao bio sam ja i nastojao sam učiniti sve da se iz njega izgradi dobar borac. Bio je to divan mlađić i učinio je na svakoga najbolji utisak. Ne govorim to zbog toga što ga sada više nema, nego je bio zaista takav i ti si kao otac mogao biti ponosan na njega. Bio je neobično oduševljen i sretan što je konačno došao, kako mi on sam reče, u svoju **pravu domovinu** ist. prir.. Dali smo ga najprije u jednu veliku tvornicu da se izuci metalskoj struci, a poslije toga da ga dадemo u školu. No, na žalost, on oboli i uprkos tome što je bio poslan u sanatorijum, on umre.

(J. B. Tito u pismu A. Hebrangu, u listopadu 1937., Sabrana djela, t. III., Beograd, 1977., str. 115.)

21,22,23.9.1939. Tri dana čekanja kako će se riješiti poljsko pitanje između SU Sovjetske Unije, Sovjetskog Saveza i Njemačke. Konačno: SU dobiva još više od Bjelorusije i Ukrajine: dobiva i Poljske krajeve sve do Tise, Nereva, Visle i Sana... (...) Od poljskih krajeva SU će vjerovatno napraviti poljsku sovjetsku republiku - tome već dolaze vijesti! - i tako napraviti privlačnu sovjetsku iredentu za ostale Poljake pod Reichom, a i za kojeg još to u susjedstvu... Politika SU je zbilja genijalna. Tako reći bez kapi krvi su postali i centralno-evropska vlast, dobili više od polovice terena, i još im se Nijemci moraju ugibati, da im prepuste svoj teren. (...) S jednim treba biti na čistu: ako SU i uzme nenarodni svoj teritorij, teritorij drugih naroda, koji se još ne nalaze u njenoj vezi, ona to ne čini kao osvajač, nego kao oslobođilac. (...) Pitao me inače V. (ilder, Večeslav) što držim o situaciji i koliko vjerujem onima gore (SSSR-u, op. prir.). Odgovor: Stoprocentno.

A. Cesarec u intimnome Ratnom dnevniku, prema: Zorica Stipetić, Argumenti za revoluciju — August Cesarec, Zagreb, 1982., str. 390.)

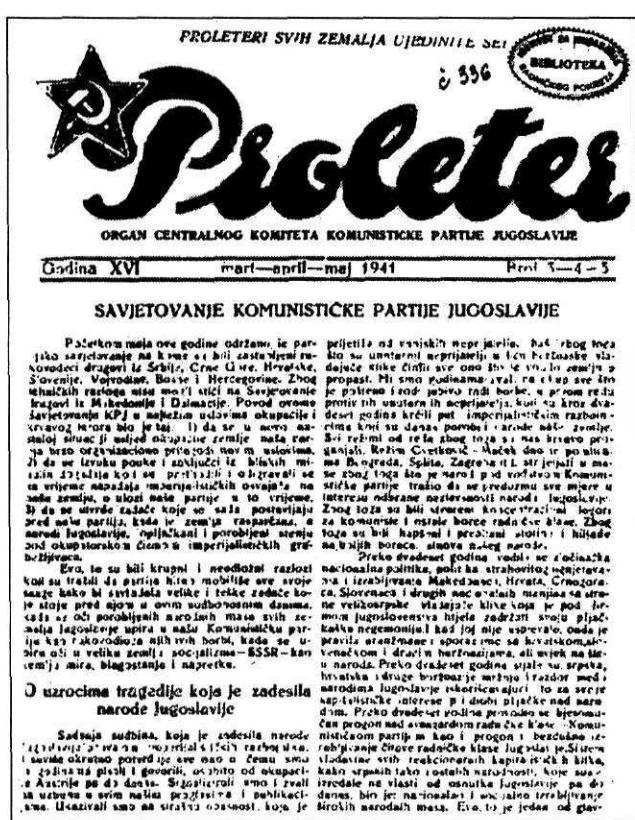
* * *

Ima u našim redovima još ljudi koji potajno ipak žele pobedu engleskih imperialista. Ti ljudi zaboravljaju da takva pobeda nipošto ne znači pobedu 'demokratskih režima' od hitlerovskog (sic!), nego znači samo pobedu engleskog imperializma nad ugnjetenim narodima i radničkim pokretom, znači pobedu najsnajnijeg stupa imperialističkog sistema...

(J. B. Tito u kolovozu 1940., Sabrana djela, t. V, Beograd, 1978., str. 140.)

* * *

Zločinačkoj i podloj igri i provokacija engleskih i francuskih imperialista Sov. Savez je učinio kraj stvorivši pakt o nenapadanju s Njemačkom, koju su ovi ratni huškači godinama pripremali kao udarnu silu za napad na SSSR, ali koja se,



blagodareći mudroj i miroljubivoj politici i ogromnoj snazi Sovjetskog Saveza, obrušila na te same ratne huškače. Pakt o nenapadanju između SSSR-a i Njemačke nije imao samo to dejstvo da je bila otklonjena opasnost rata između ova dva velika naroda, nego je time ograničen ratni požar u Evropi...

U toku ove godine Sovjetski Savez je oslobođio bratske narode Bjelorusije i zapadne Ukrajine ispod jarma poljskih panova, oslobođio je narode Besarabije i Bukovine, koji su dvadeset godina čamili pod ropstvom rumunjskih boljara; primio je u svoju veliku zajednicu narode triju baltičkih zemalja na njihovu vlastitu molbu i tako ih spasao od bezdušnog izrabljivanja, postepenog propadanja od gladi i omogućio im da se u velikoj sovjetskoj zajednici slobodno razvijaju i stvaraju svoje blagostanje. Omogućio je da narodi baltičkih zemalja drže svoju sudbinu sami u svojim rukama. U sukobu s finskim bjelobanditima Sovjetski je Savez zadao težak rodnoj reakciji, jer joj je da u tom dijelu stvori baš SSSR.

(J. B. Tito u kolovozu 1940.,
Sabrana djela, t. V, Beograd,
1978., str. 159.-160.)

* * *

Pakt o nenapadanju između Sovjetskog Saveza i Njemačke nije bio nikakva izdaja načela vanjske politike Sovjetskog Saveza, kao što su tvrdili i još danas tvrde neprijatelji SSSR-a, nego, naprotiv, to je bilo potpuno u duhu onih ogromnih napora koje je Sovjetski Savez doprinio d bi se sačuvao mir; to je bilo u duhu dosljedne politike mira koju je sprovodio Sovjetski Savez, ali koju su stalno izigravali

Радници, сељаци и грађани Југославије!

Раном јутре 22. јула вазни са раздјеленим именама фамилији баштеници на бележи и пародијама државу радника и посланика, па Сефирата Сајех. Ове професионалне мачине објављивали су се исто тако именама у пуним над најстаријим грађевинама Сајеха. Свеши ће кито су се деси подада теме подједнакоје над Београдом па и спасу својим убојничким грађевинама. Овај поен засигнује значајне функционисаћи уобичајену и стручним „убогачену“ не само сајах дистрибутивном терапијом њиховим сојузницима, већ и сајах редом чакчакасте чам-поглавицом.

Радиции, сельцы и граммы!
Немецкая фантастика осенрия попреторианской, по своим оби-
туалам самой известной нации на Советский Союз: как на пирор-
ионизированную империю! Они же из бруха руки скрепы
вынули против Советского Союза испытывающую обрат-
ную силу этого народа и его осталось подавить силу своей
власти! Неужели это возможно? Или же это нечто вроде
одного из технических явлений, когда вспышка грома
предшествует громовому разгулу? Или же это громы
вспышек громов, предшествующих громовому разгулу? Или же
это громы громов, предшествующие громовому разгулу?
Следует ли, что громы громов предшествуют громовому раз-
гулу? Или же это громы громов, предшествующие громовому раз-
гулу? Или же это громы громов, предшествующие громовому раз-
гулу?

engleski, francuski i ostali imperijalisti. No to je bilo ujedno i velika pobjeda nad ovim podmuklim ratnim potpaljivačima i neprijateljima SSSR-a, koji su htjeli uvući ostale narode, pa i SSSR u rat da vade za njih kestenje iz vatre.

(J. B. Tito u rujnu 1940., Sabrana djela, t. V, Beograd, 1978., str. 165.-166.)

* * *

Živjela velika oktobarska revolucija! Živio drug Staljin, vođ cijelog međunarodnog proletarijata, svih ugnjetenih i eksplorativnih cijelog naprednog čovječanstva! Živio Sovjetski Savez, otadžbina srećnih radnih ljudi i slobodnih naroda! Živjela radničko-seljačka Crvena armija SSSR-a, zaštitnica mira i nezavisnosti ma-

lih naroda, oslobođiteljica
potlačenih naroda!

(*Neke od parola CKKPJ prigodom 23. obljetnice Oktobarske revolucije, prema: J. B. Tito, Sabrana djela, t. VI., Beograd, 1979., str. 206.*)

六六六

Izričito savjetujemo da se na ovoj etapi ograničite na intenzivno i umjesno objašnjavanje masama stava koji ste zauzeli, ali odustajući od uličnih demonstracija i na svaki način izbjegavajući oružane sukobe masa s vlastima. (...) Ne stavljajte pod udar i ne bacajte prevremeno u vatru avangardu naroda. Još ni izdaleka nije nastupio trenutak odlučnog obraćuna s neprijateljem. Osnovni zadatak Partije sada se sastoji u tome da neuromorno objašnjava svoja gledišta i da svestrano priprema sebe i mase.

(Georgi Dimitrov, učenik
nenadmašnog vode Staljina
i "krmanoš Komunističke
internacionale", u pismu
Titu od 29. ožujka 1941.,
prema: J. B. Tito, Sabrana
djela, t. VI, Beograd,
1979, str. 215.)

* * *

Омладине Југославије.

Комунисти Југославије.

и наст в предметах мы видим гениев стечения искусства... Стартеги в ходе раздирая и вымощая, утверждают места и видят из-за горы против фантастического талантища наших варвров. Ольманск), дисциплинарной и хладнокровной несчастья видах насыщены, журчат волны даже пример другим. Извините союзу духовности и энергии, разрывавшей кластер Луксембург. Никогда у нас не было и не будет боя за глобализацию в среду человечества.

— Да живе велес и народес да биде социјализација
— Савој!

— Иако живеши подигна бараје фалшивоста! С. К. Н.!

— Да живеши подигнути пропаганди и будувши се
— велес и велес Савој, друг Студенца!

— Да живе Конститутивни Историоградите!

— Да живе Конститутивна партија Југославије!

— Да живе подигнути солдатијори овако угледници и
— предводници!

— Да живе јединство и борбад радије наше Југославије!

— Да живе јединство и борбад радије наше Југославије!

— Да живе јединство и борбад радије наше Југославије!

**Централизни Комитет
Комунистичке житеље Југославије**

Radni narode Jugoslavije! Dok u kapital, svijetu bjesni punom snagom drugi imperijalistički rat, koji nosi pustoš, bijedu i očaj, dotle na jednoj šestini Zemljine kugle, u svijetu socijalizma, vlada mir i blagostanje. Dvjestomilijunska bratska zajednica naroda velikog Sovjetskog Saveza korača pobjedonosno vedra i vesela lica džinovskim koracima iz socijalizma ka komunizmu, korača u društvo kome već mnogo stoljeća teži napaćeno čovječanstvo. Koračajedino ispravnim putem ka boljoj i sretnijoj budućnosti, korača po putu koji su obilježili najveći geniji čovječanstva: Marks - Engels - Lenjin - Staljin.

(*Prvosvibanski proglaš CK KPJ 1941.*,
prema: *J. B. Tito, Sabrana djela*, t. VII,
Beograd, 1979., str. 4.)

* * *

Za vrijeme napada na Jugoslaviju pokazalo se da je peta kolona imala izvrsno organiziran rad u svim državnim ustanovama. U vojski, od Generalštaba do manjih vojnih jedinica, peta kolona imala je svoje predstavnike na najosjetljivijim mjestima. U odjeljenjima za snabdijevanje vojske sjedili su bjelogardisti i Hrvati koji su radili tako da je za vrijeme borbe to snabdijevanje potpuno zatajilo.

(*Titovo izješće Izvršnom komitetu Kominterne, svibanj-lipanj 1941., prema: J. B. Tito, Sabrana djela, t. VII., Beograd, 1979., str. 18.*)

* * *

Radnici, seljaci, građani, omladino Jugoslavije! (...) U boj, jer je sad kucnuo čas da zbacimo okupatorski fašistički jaram. U boj, jer je to naš dug pred sovjetskim narodima koji se bore i za našu slobodu. U boj, u posljednji boj za uništenje fašističke zaraze!

(*Proglas CKKPJod 12. srpnja 1941., prema: J. B. Tito, Sabrana djela, t. VII., Beograd, 1979., str. 54.*)

* * *

Dvadeset drugog juna CK KPJ izdao proglašenje sa pozivom na masovne borbe i sabotaže protiv okupatora. U nekim organizacijama opazila se nepokretnost i CK je dao nalog da se pod kaznom smrti izvršavaju hitno zadaće.

(*Titovo izješće Izvršnom komitetu Kominterne, srpanj 1941., prema: J. B. Tito, Sabrana djela, t. VII., Beograd, 1979., str. 50.*)

* * *

Na dan 22. lipnja, na dan napadaja hitlerovske Njemačke na Sovjetski Savez, CK KPH izdaje proglašenje kojim poziva narod na oružanu borbu. (...) Još istog dana, t. j. 22. lipnja, prve grupe partizana izlaze iz gradova i odlaze na teren uglavnom na rušenje pruga kojima je prevožen ratni materijal na Istočni front. Prva je takva grupa krenula iz Siska pod vodstvom druga Janića.

(*Vladimir Bakarić, Politički izještaj CK KPH, na II. kongresu KPH (1949.), u: Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske, Zagreb., 1949., str. 59.-60.*)



* * *

* * *

Posjetilac Dumić piše da je Ognjen Prića pretjerano optimistički mislio o ratu između Njemačke i SSSR-a. On u svojim uspomenama na logor Kerestinc kaže: 'Prica me je zapitao znam li što o tome da su Rusi s nekoliko tisuća aviona u lipnju (1941., op. prir.) bombardirali Berlin. On misli da će rat trajati 7 do 14 dana, jer je snaga Crvene armije golema, a Nijemci se neće boriti protiv Rusa...'"

(*Zvonimir Komarica, Kerestinečka kronika, Zagreb, 1989., str. 108.*)

Citav svijet vidi, da naša Partija i država vode dosljednu borbu protiv imperijalizma i potpaljivača rata i da naša država po pitanjima međunarodne politike neodstupno ide zajedno sa Sovjetskim Savezom i zemljama narodne demokracije.

Rezolucija II. kongresa KPH o optužbama Kominorma i klevetničkoj kampanji protiv KPJ i naroda Jugoslavije u: Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske, Zagreb., 1949., str. 59.-60.)

NEŠTO O NAMA NA SJEVERU BAČKE

Prošlo je više od pedeset godina pod vladavinom komunističkog režima, koje su obilježene montiranim sudskim procesima, gdje se sudilo osobama čvrstog značaja, poznatima kao rodoljubi i katoličci, te ih se htjelo ukloniti iz javnog života. Tako je 1948. osudjeno gubitkom slobode s prinudnim radom njih 27, uglavnom studenata, profesora, svećenika, učitelja i drugih poznatijih mladića. Godine 1972. opet su izrečene kazne zatvora trojici hrvatskih katoličkih intelektualaca. Suza "Hrvatskog proljeća" nije mimošla ove krajeve: otpuštanje s posla, nestajanje iz zavičaja, zabrana javnog nastupanja za preko 100 intelektualaca. Tijekom Domovinskog rata, opet stradanja Hrvata, nestanak, progoni, smrt, najžešći u Srijemu.

Konačno, vjekovni san Hrvata je otvaren uz velike žrtve. Imamo svoju državu - Republiku Hrvatsku, slobodnu i neovisnu. Radosni smo, nismo više siročići, imamo zaštitu majke Hrvatske.

Ako se upitamo kako je danas kod nas, što se promjenilo nakon 5. listopada 2000., možemo reći mnogo, malo ili ništa. Ovo zadnje, jer još uvijek nismo priznati kao nacionalna manjina.

U Subotici već tri godine imamo Generalni konzulat Republike Hrvatske. Rad kulturnih društava i političkih stranaka je življi, slobodnije se govori i piše. Kulturna suradnja s matičnom zemljom je češća. Naša kulturna društva gostuju na "Djakovačkim vezovima", "Vinkovačkim jesenima", u Hercegovcu s dramskim prikazom, na likovnim kolonijama. Čak su organizirana i ljetovanja na Jadranu za našu djecu.

U ovoj godini zapaženo je par gostovanja iz Zagreba u Subotici i okolici. Prvi su bili Dijana i Hrvoje Zalar od 16. do 18. veljače. Gdje Dijana, profesor književnosti na Učiteljskoj akademiji u Zagrebu, održala je interesantno predavanje o suvremenoj dječjoj književnosti u Hrvatskoj. Tom prigodom je hrvatskim kulturnim institucijama predala nekoliko knjiga iz dječje književnosti i postere-ilustracije poznatih priča. Gosp. Hrvoje je izveo vrlo uspјelu glumu za djecu pod naslovom "Pavao i njegov glavao". To je zapravo igrana

Piše:

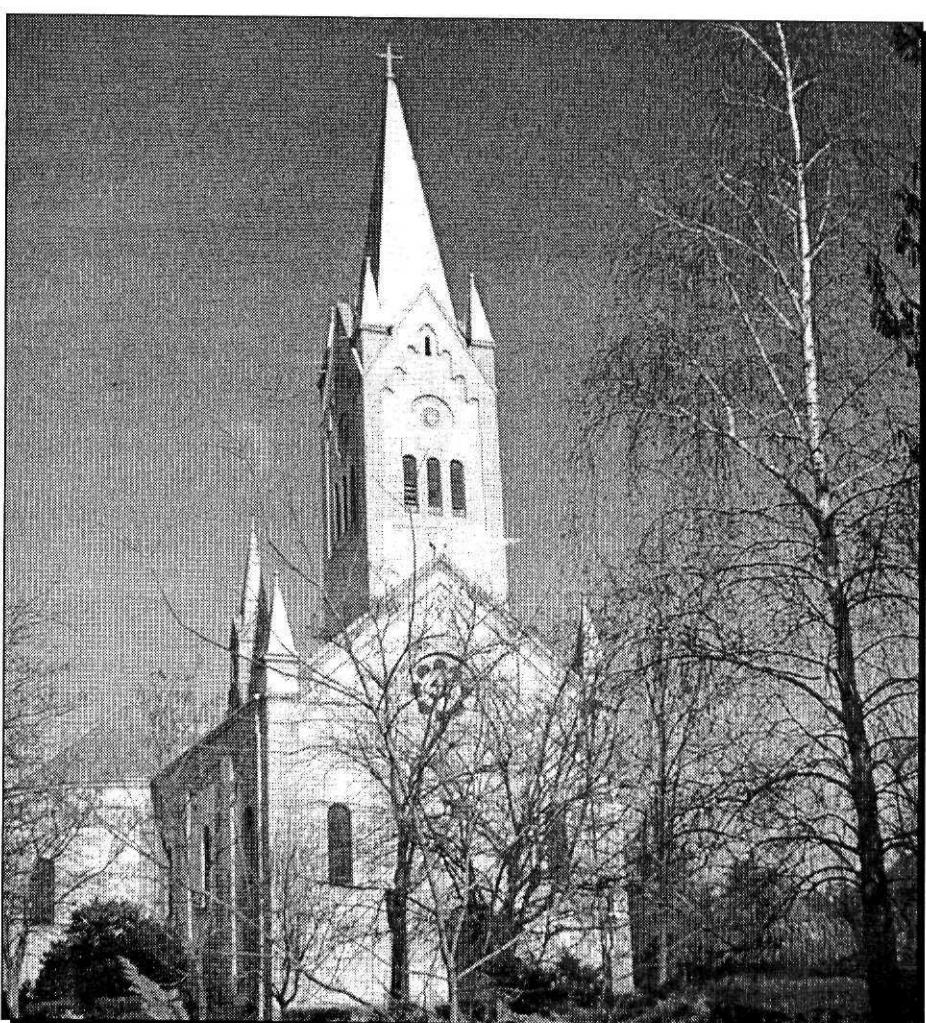
Marija DULIĆ

antologija hrvatske dječje književnosti, za koju je kao dječji glumac dobio prvu nagradu. Oduševio je djecu i animirao ih. Osim Subotice, ovaj bračni par svoj je program izveo još u Somboru i Tavankutu.

Drugi je posjet dječjeg folklora iz Zagreba "En ten tini" od 18 do 20. svibnja. Nastupili su svojim programom u Subotici, Somboru i Tavankutu, gdje su bili sudionici dječjeg festivala pod nazivom "Djeca su ukras svijeta". Na toj svečanosti nastupila su djeca sa svojim folklorom još iz Subotice, Sombora, Bačkog Monoštora, Bačkog Brega, Srijemske Mitrovice, Golubinaca i Tavankuta. Prije podne je bio

svečani mimohod glavnim ulicama Tavankuta, a popodne je svaka skupina izvela svoj kratki folklorni program. Djeca iz Zagreba i Tavankuta bila su i na nedjeljnoj misi u župnoj crkvi Srca Isusova. Zasigurno će ovoj djeci ostati u sjećanju druženje, upoznavanje s krajolikom i spoznaja gdje nas sve ima.

Treći kulturni dogadjaj je dolazak akademika Mirka Tomasovića. U svečanoj dvorani HKC "Bunjevačko kolo" održao je dva predavanja o "ocu hrvatske književnosti" Marku Maruliću, humanistu i pjesniku, poznatom u svijetu. Dne 1. lipnja naslov predavanja je bio "Zašto slaviti jubileje Marka Marulića", a 2. lipnja "Pet stoljeća Judite". Svojim učenim izlaganjem oduševio je sve prisutne, pogotovo učenike gimnazije "Paulinum", kojima



Crkva Srca Isusova - Tavankut

Stara subotička Gradska kuća



je obećao poslati knjige i djela Marka Mavrića.

U ovoj godini jedna od važnijih proslava lokalnog značaja je trostruko slavlje HKPD "Matija Gubec" u Tavankutu: 55 godina rada i postojanja, 40 godina likovnog stvaralaštva i 10 godina od kako je društvu vraćeno prvobitno ime (1956. na logom vlasti uveden je naziv KUD). 17. ožujka održana je svečana akademija. Prije toga otvorene Informatički centar sa 6 računala i darovanje mladima. Mladi su goste dočekivali u lijepim narodnim nošnjama. Dvorana Doma bila je svečano ukrasena. Znak HKPD "M. Gubec" bio je uokviren hrvatskom i jugoslavenskom zastavom. Oko 20 djevojaka obučenih u bijelu narodnu nošnju ("šling") otpjevalo je jugoslavensku i hrvatsku himnu, čime je i počela svečanost. Da se pjeva ovako na javnoj priredbi "Lijepa naša", to se prije nije moglo ni zamisliti. Mene se to duboko dojnilo. Uslijedile su čestitke i pozdravi političkih i kulturnih djelatnika, te pozdrav generalne konzulice Hrvatske u Subotici, dr. Jasmin Kovačević. Napominjem, da je ona prisutna na gotovo svim našim manifestacijama. Slijedio je kratak prikaz rada i djelovanja ovog društva, a izveden je i folklorni program, sve na zavidnoj razini. Na kraju je za sve nazočne priredjen domjenak. U župnoj je crkvi 18. ožujka održana misa zahvalnica, a u župnom dvoru svečano otvorena stalni postav izložbe slika od slame.

U samoj Subotici su od 7. do 10. lipnja održanoj "Rajićevi dani", manifestacija koju su u okviru obilježavanja 90. obljetnice "Dužjance" priredili institut

"Ivan Antunović", župa sv. Roka i Hrvatsko akademsko društvo. Oni su ovim danima željeli obilježiti 50. obljetnicu smrti velikana hrvatskog naroda i bunjevačkog roda, mons. Blaška Rajića i iskazati mu zahvalnost za sve što je učinio za Katoličku crkvu na ovim prostorima i za svoj narod. U toku tih dana, prikazanje i njegov igrokaz, pastirska igra, povećena rođenje Isusa pod nazivom "Betlehem". U njegovoj župi održana je i svečana akademija, misa zadušnica i posjet njegovu grobu.

U ljeto se odvijaju žetvene svečanosti pod nazivom "Dužjanca", koje traju sve do kraja kolovoza.

Unatoč svih ovih nastupa i proslava uz naglašenu pripadnost dogodilo se, da je dana 24. svibnja na zasedanju Skupštine Vojvodine u Novom Sadu **odbijen prijedlog da se hrvatski prizna službenim jezikom** u Vojvodini, iako ga je svojim potpisom poduprlo 44 zastupnika. Ovu inicijativu je još 15. siječnja u ime DSHV-a predao njegov predsjednik mr. Bela Tonković. Znači, dosta je vremena prošlo da se stavi ta točka na dnevni red Skupštine. Ovo je razočaralo sve prosvjetne i političke djelatnike hrvatskog življa na ovim prostorima. Izgleda kao da se ništa nije u novoj političkoj atmosferi promijenilo, bar ne za Hrvate.

Optimisti ili realisti kažu, da će ova inicijativa morati biti prihvaćena, kako je i predložena, što je sukladno normama koje Jugoslavija mora ispuniti, da bi bila primljena u Vijeće Europe.

Daj Bože što prije, da i naša djeca imaju škole na hrvatskom jeziku.

Slavko Čamba

TUDINA

*Progonstvo. Oblačna crna noć.
Zdena meglia puna betega
vu koje Hrvat nosi bilega,
besramna, lucka moć!*

*Ja gledim tuđo slobodo,
zaprta so v domajo vrata.
Steze so i poti od blata.
Gazim svojo Golgota!*

*Hrvacka je moja na križ raspeta.
Z menom so tulika moja brača,
sloboda nam je z rok oteta.
- Po zemle gmiži peklena kača!*

Beč, 1972.

Dr. Ankica Kale

HRVATSKA MOJA

*Hrvatska moja, gorka moja suzo
pramajko moja, mučenice, muzo
ja, kći tvoja, tvoje zemlje grumen
ponovo plamteć', čutim bić i
studen.*

*Od one davne pedeset i neke
sjećam se kao da je jučer bilo,
oca su moga odvodili od kuće
a ja sam htjela u njegovo krilo.*

*I plakale smo, cijele, duge noći
grcajuć' šutke, ja i moja mati,
o da je tada, da je bilo znati
da naše su suze, prve suze bile.*

*Hrvatska moja, suzo moja kleta
o zemljo moja prokleta i sveta,
zar sve što leti tobom samo puze,
zar su tvoje ruke stvorene za uze.*

IZMJENE STATUTA HRVATSKOGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

Odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske od 3. siječnja 2001., ukinute su neke odredbe Zakona o udružama. Upravo te odredbe koje su ukinute, u stvari su potvrda naših stajališta, unesenih davno prije u naš statut, rekao je na Šestom saboru HDPZ-a Slavko Radičević. Naveo je da je Ustavni sud poništo odredbe kojima se našim podružnicama priječilo imati svojstvo pravnih osoba. Ukinute su sve odredbe koje su sputavale naše autonomno pravo, da rješimo svoje potrebe na način koji nama odgovara.

Stoga smo upravo i prišli ovim promjenama našega statuta Odlučeno je tko, osim nas, može biti politički zatvorenik. U vremenu smo kada se radi Hrvatske slobode i dalje robuje, pa smo rekli da je ovdje politički zatvorenik svaka osoba osuđena zbog hrvatske države bilo kada ili bilo gdje. Daljnja se promjena odnosi na članstvo, pa je donesena odredba kojom bivši pridruženi član, to znači muž, žena ili djeca postaju ravnopravni s nama u onim stvarima u kojima se odlučuje kod nas. Time nisu stekli povlasticu dobivanja onih prava koja po Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika pripadaju samo političkom zatvoreniku.

Ovim je Statutom određeno trajanje mandata članova Središnjice: umjesto dosadašnje dvije godine, sada mandat traje četiri godine. A što se tiče članova naših upravnih tijela izabranih u podružnicama, oni će odrediti svojim pravilima koliko će mandat njihovih tijela trajati, uz ogragu da ne može biti kraći od dvije godine. U Statutu više ne nabrajamo podružnice, nego ćemo ih metnuti u poseban akt. Kako mi danas određujemo profil naše organizacije, stali smo na stanovište da sve dosadašnje podružnice i dalje ostaju normalno naše članice. Time smo pravno uredili onu situaciju, koja je faktično stalno bila prisutna među nama. Slijedi tekst, usvojen na Saboru.

Na temelju članka 28. st. 1. toč. 1. Statuta Hrvatskog društva političkih zatvorenika, Sabor HDPZ u zasjedanju održanom 15. rujna 2001. donosi

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

ODLUKU

O PROMJENAMA STATUTA HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

Članak 1.

U Statutu Hrvatskog društva političkih zatvorenika od 4. travnja 1998. u članku 12. stavku 2. mijenja se i glasi:

"Hrvatskim političkim zatvorenikom smatra se i osoba koja je iz istih razloga i poslije isteka vremena iz st. 1. ovog članka bila lišena slobode u bilo kojem mjestu i od bilo kojeg državnog ili paradržavnog tijela".

Članak 2.

U članku 13.iza stavka 2. dodaje se novi stavak koji glasi:

"Članom Društva može postati bračna supruga odnosno suprug ili dijete političkog zatvorenika."

Stavak 3. postaje stavak 4.

Članak 3.

U članku 17. stavku 1. točki 1.iza riječi "smrću" dodaje se riječ "člana",

Točka 3. mijenja se i glasi:

"3. ako član djeluje suprotno Statutu, pravilima, općim aktima i odlukama tijela Društva ili podružnice ili djeluje suprotno interesima Društva ili mu nanosi štetu",

Iza točke 4. dodaje se točka 5. koja glasi:

"5. osobi koja je član udruge političkih zatvorenika".

Ust. 2. riječ "isključenu" zamjenjuje se riječju "prestanku".

Članak 4.

U članku 18. stavak 1. briše se riječ "pridružene i zarez".

Stavak 2. briše se.

Dosadašnji stavak 3., 4., 5. i 6. postaju stavak 2., 3., 4. i 5.

Članak 5.

Članak 22. st. 1. mijenja se i glasi:

"Članovi tijela Društva biraju se ili imenuju na vrijeme od četiri godine".

Članak 6.

Članak 26. mijenja se i glasi:

"Obavijest o sazivanju Sabora može se objaviti u dnevnom tisku ili na drugi odgovarajući način.

Odluka o sazivanju Sabora sadrži mjesto i vrijeme održavanja zasjedanja, prijedlog dnevnog reda i poziv članovima radi sudjelovanja u radu Sabora.

Odluka o sazivanju Sabora dostavlja se sabornicima najmanje 15 dana prije zasjedanja."

Članak 7.

U članku 27. stavku 2. iza riječi "predsjednik i" dodaje se riječ "najmanje".

Članak 8.

U članku 32. u stavku 1. brojka "10" zamjenjuje se brojkom "5".

Članak 9.

U članku 33.iza stavka 1. dodaju se novi stavak 2. i 3. koji glase:

"Iznimno, Vijeće može odlučiti o promjeni Statuta u slučaju njegovog uskladijanja sa zakonom i osobito bitnih pitanja iz rada i djelovanja Društva.

Odluka o promjeni Statuta donosi se dvotrećinskom većinom ukupnog broja članova Vijeća. Odluka se mora podnijeti Saboru Društva na prvom njegovom zasjedanju".

Dosadašnji stavak 3. postaje stavak 4.

Članak 10.

U članku 36. stavak 1. mijenja se i glasi:

Nadzorni odbor ima tri člana i dva zamjenika. Predsjednika i njegovog zamjenika biraju članovi iz svojih redova.

Stavak 2. mijenja se i glasi:

"Vijeće Društva može razriješiti pojedine ili sve članove Nadzornog odbora, ako ne obavljaju svoju dužnost sukladno odredbama Statuta, općim akata i zaključaka Vijeća i na njihovo mjesto imenovati nove članove. Odluka se donosi dvotre-

ćinskom većinom glasova ukupnog broja članova Vijeća".

Članak U.

"U članku 45. stavak 1. riječi "ustroj - stvena jedinica Društva i njezin" brišu se."

Članak 12.

"U članku 46.iza stavka 1. dodaje se stavak 2. koji glasi:

"Podružnica u pravnom prometu za svoje obveze i odgovara sredstvima kojima raspolaže".

Dosadašnji stavak 2., 3., 4. i 5. postaju stavak 3., 4., 5. i 6.

Članak 13.

Članak 47. mijenja se i glasi:

"Udruga hrvatskih političkih zatvorenika osnovana u inozemstvu može postati član Društva u svojstvu podružnice.

Svojstvo podružnice priznat će se stranoj udruzi, ako dokaze da djeluje na ostvarenju ciljeva i zadataka Društva.

Odluku o priznavanju svojstva podružnice stranoj udruzi donosi Vijeće na osnovi pismenog zahtjeva udrugе".

Dosadašnje udruge hrvatskih političkih zatvorenika iz Sarajeva i Mostara djeluju u Društvu kao podružnice".

Članak 14.

U članku 48. stavak 3. mijenjaše i glasi:

"Pravilima podružnice utvrđuje se trajanje mandata njezinih tijela koji ne može biti kraći od dvije godine."

Članak 15.

U članku 51. stavak 3. mijenja se i glasi:

"Vijeće Društva može odlučiti o prij天上janju podružnice ili njezinog dijela drugoj podružnici, ako u njoj ne postoje uvjeti za rad i djelovanje, ili ako su međusobni odnosi članova postali nepodnošljivi ili ako se u podružnici ne provode Statut i odluke tijela Društva, odnosno pravila, opći akti i zaključci tijela podružnice."

Članak 16.

Ova Odluka stupa na snagu danom do nošenja od kojeg se dana i primjenjuje.

U Zagrebu, 15. rujna 2001.

*Predsjednik
Hrvatskog društva
političkih zatvorenika
Jure Knezović*

ZORKA ZANE PREDSJEDNICA PODRUŽNICE ZAGREB

Upravni odbor zagrebačke podružnice na svojoj je 12. sjednici prihvatio, zbog izbora za predsjednika Društva, ostavku Jure Knezovića na mjesto predsjednika Podružnice te prema Pravilima Podružnice i prema Statutu Duštva, jednoglasno za novu predsjednicu izabrao dosadašnju dopredsjednicu Podružnice, gospodu Zorku Zane. Gospoda Zane je isto kao i dosadašnji predsjednik Knezović, od samoga osnutka Podružnice, aktivno sudjelovala u njezinu radu i svojim zalaganjem pridonijela ostvarenju mnogih zadataka, koje je Upravni odbor sebi u ovom šestogodišnjem razdoblju postavio.

Gospoda Zane sudjelovala je kao studentica prava u organiziranoj borbi za demokraciju i hrvatsku samostalnost, te zbog toga svoga zalaganja za temeljna ljudska prava odrobijala svoju robiju u KPD Požega. Upravni odbor izražava zadovoljstvo izborom svoje ugledne članice za predsjednicu Podružnice i jamči joj potpunu potporu u radu.

Upravni odbor Podružnice Zagreb

AFORIZMI

Život se ponavlja, pun je repriza.

Smrt ima samo premijeru. Reprize nema.

Nema žita gdje mlinovi stoje, a privrednici za govornicom melju.

Poštenje nema cijene. Zato mnogi i ne cijene poštenje.

Komunisti su svojom crvenom zastavom umotali narod u crno.

Teško državi koju čobani čuvaju.

**Među onima koji izdaju memoare,
ima mnogo onih koje je izdala memorija.**

Srećko Lazzari

PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (8.)

On je nasred otoka Krka pod vrhom Helaam Triskvec izgradio sjajne dvore, od kojih su još i sada vidljive Zminivrove kuore (Zvonimirove zidine). Zatim je na svojem mitnjen bahaću (krunskom posjedu) u susjednoj dolini Dragabaška dao izgraditi zavjetnu crkvu šte Lucije (crkvu Svetе Lucje). Na zvoniku te crkve uz vrata dao je uklesati još i danas vidljiv vladarski znak *Zdrje Harvtye* (Hrvatsko kockovlje - vejski zara=kocka). U toj je crkvi uz *kunye Idbor* (oltar) ostavio glagoljicom napisane svoje kraljevske zapise *Zminivrove škri* (= Bašćanska ploča). U ovoj su legendi sačuvani najstariji govorni nazivi hrvatske države i hrvatskoga grba kao *Harvatye krolvstvo tar Zdrye Harvtye*, veoma slični staro vjekovnom imenu iranske *Harauwatye* (Dr. Andrija-Željko Lovrić i Marijan Horvat-Mileković, *Antičke epske legende na ranohrvatskom prajeziku krčkih gorštaka*, "Ognjište", god. VI. br. 7., Karlovac-Zagreb, listopad 1996., str. 171.-172.).

Svoju razpravu *Krivotvorba bosančice i Bašćanske ploče* ("Hrvatsko slovo", god. V., br. 207., Zagreb, 9. travnja 1999., str. 13.) Andrija-Željko Lovrić završuje ovim riječima: "Bašćanska ploča i Veyske povedde dosad su najstariji veći izvornici ranohrvatskoga jezika i pučke književnosti nakon naše doselidbe na Jadran. Ovi nalazi dviju Zvonimirovih ploča u kombinaciji sa sličnom vejskom legendom o kralju Zvonimiru na Krku tvore jedan od prvih i najznačajnijih pokazatelja o srednjovjekovnom Hrvatskom kraljevstvu. Posebna stara

Piše:

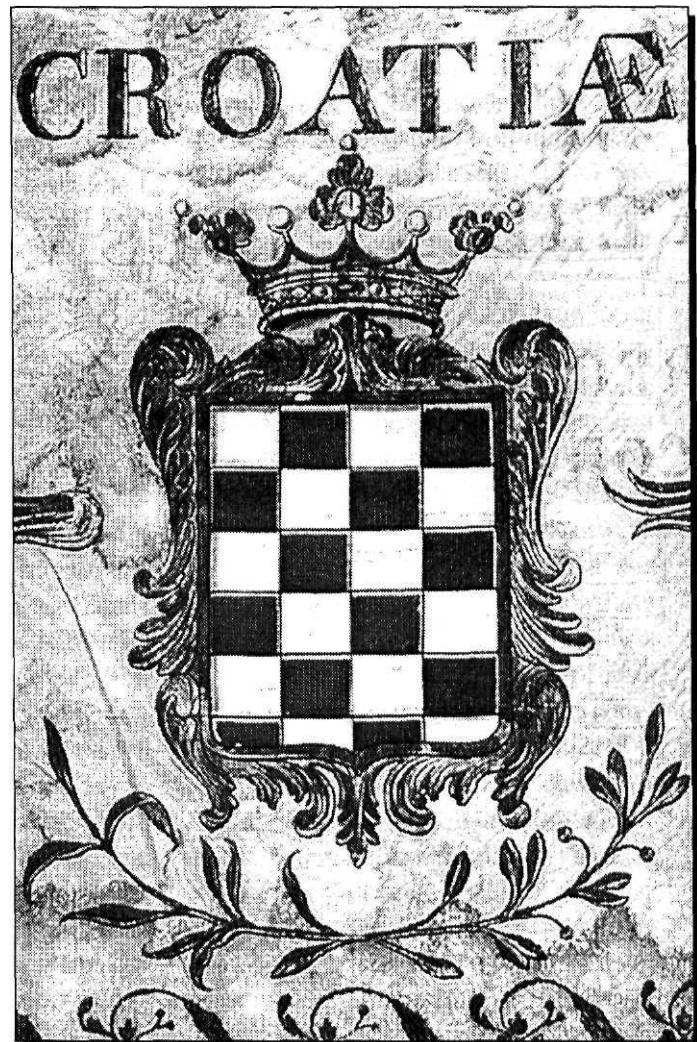
Mato MARČINKO

vevska slova za prapovijestne dvoglase, inače nepoznata u većini ostalih naših glagoljičnih zapisa, upućuju da je baš veyska prijelazna glagoljica iz Zvonimirovih ploča vjerojatno najstariji i prvobitni tip glagoljice najbliži krimskoj praglagoljici, iz koje parallelno zatim nastaju uglata i obla glagoljica, a ne kako su dosad htjeli slavisti da je hrvatska uglata glagoljica mlađa i tek naknadno nastala iz bugarske okrugle glagoljice."

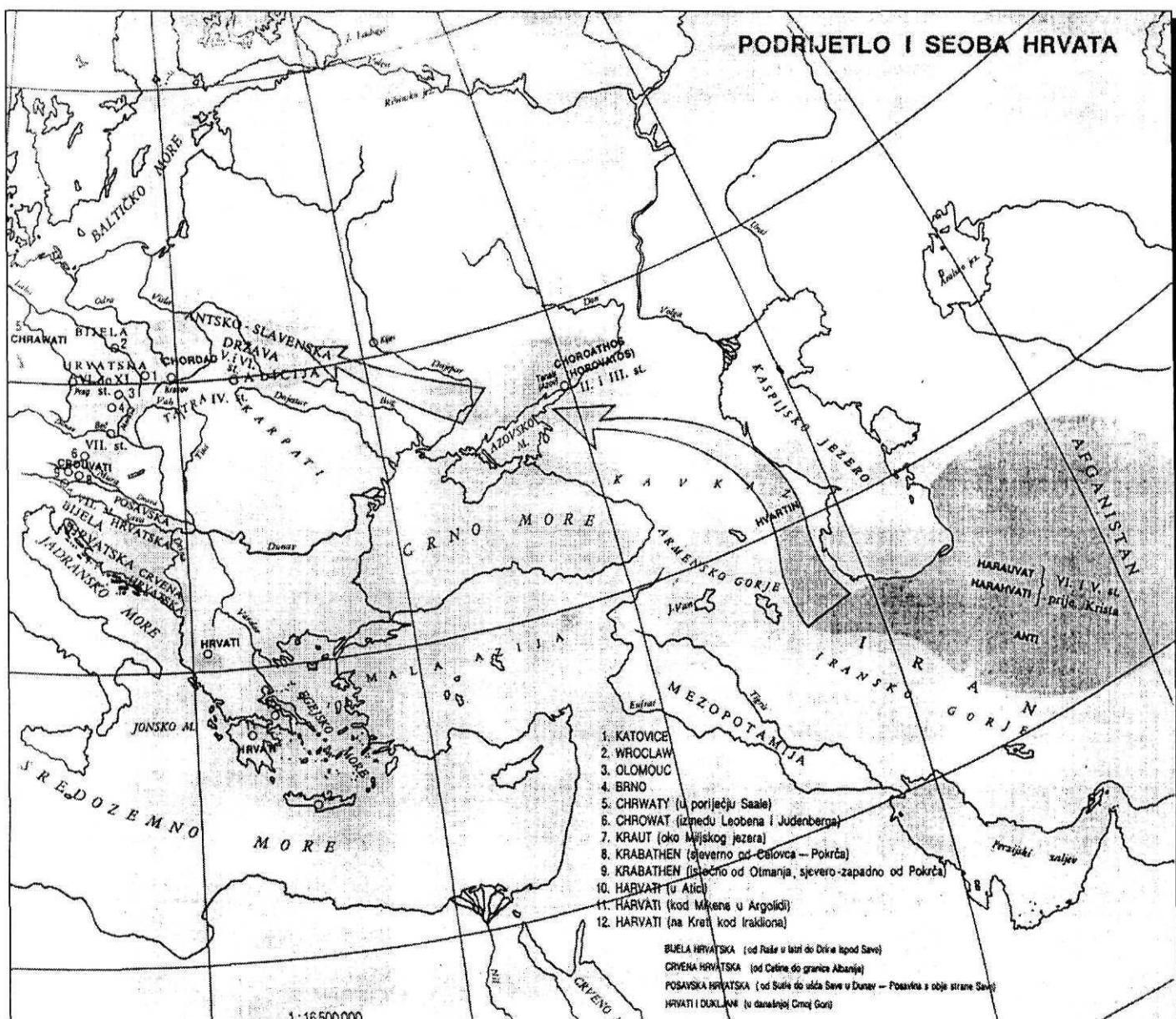
Na hrvatski kocasti grb (Zarye Harvtye) na dovratniku (va stelbi) crkve Svetе Lucije u Jurandvoru kod Baške na otoku Krku prvi je hrvatsku javnost upozorio Ivan Kukuljević Sakcinski. Taj je grb (8x8 bijelo crvenih kocaka), koji je u kamen zvonika crkve Svetе Lucije uklesao graditelj zvonika majstor Andrija, "bio u svezi s hrvatskim vladarima, kao što je i sama crkva Sv. Lucije kod Baške bila u svezi s hrvat-

skim kraljem Zvonimirom" (Tomislav Heres, *Hrvatski grb, zastava i himna*, posebni otisak iz zbornika "Kršni začvaj", br. 23., Humac 1990., str. 21.).

Ljubo Karaman je zaključio, da se svetolucijski zvonik nadovezuje na zvonike, koje su hrvatski graditelji dizali izpred bazilike u doba hrvatskih narodnih vladara. Na temelju izpitivanja Branka Fučića i Marijana Grakalića može se utemeljeno predpostaviti, da je kamen s hrvatskim grbom prenesen s neke starije razvaline i ug-



Hrvatski grb iz god. 1830.



rađen u zvonik crkve Sv. Lucije te da se taj kockasti hrvatski grb "može datirati u doba kralja Zvonimira" (Tomislav Heres, *Povijest hrvatskog grba*, "Tomislav", god. IV., br. 40., Zagreb, travanj 1995., str. 26.).

Svetolucijski hrvatski grb počinje s bijelim (srebrenim) poljem kao i onaj iz II. st. po Kristu nađen na ušću Kubana u Azovsko more. U presliku donosimo hrvatski grb sa zastave Kraljevine Hrvatske izrađene za krunidbeni obred krunjenja Ferdinanda V. Habsburga za hrvatskoga i ugarskoga kralja u Požunu (Bratislavi) 28. ožujka 1830. U Iranaca je bijela boja označivala zapad. Hrvatski grb na slici hrvat-

skobosanskoga kralj Stipana Tomasevića (1444.-1461.) počinje bijelim poljem, jer su bosanski banovi i kraljevi bili pod vrhovništвom hrvatskih vladara. Bijelo-crveni poredak boja u starini je vjerojatno simbolizirao Bijelu i Crvenu Hrvatsku — prednost je dana Bijeloj Hrvatskoj kao vodećoj državi u saveznomu Hrvatskomu Kraljevstvu.

U Legendi o kralju Zvonimiru nalazi se prastara hrvatska riječ *bihać* u značenju posjed, vladarsko dobro. Od te riječi nastalo je i mjestno ime *Bihaći* (u današnjem pućkomu govoru *Bijaći*), naziv za predjel na granici trogirskoga i kaštelanskoga polja s

brežuljcima nad njim. U Bihaćima je hrvatski kralj Trpimir, "po milosti Božjoj vladar Hrvata", izdao 4. ožujka 852. povelju, kojom je splitskoj nadbiskupiji potvrđio posjed crkvice sv. Jurja u Putalju pokraj Kaštela Sućurca zajedno s njezinim posjedima u Lažanima pokraj Kaštela Gomilice i u Tuđarima. U Bihaćima je također Trpimirov sin Muncimir 28. rujna 892. izdao povelju, kojom je riješio spor između ninskoga biskupa Adalfreda i splitskoga nadbiskupa Petra o posjedu crkve sv. Petra u Putalju. Grad *Bihać* na rijeci Uni, nekadašnji glavni grad Hrvatske, vjerojatno je isto tako svoje ime dobio po starohrvatskoj riječi *bihać*.

Godine 625. po Kr. perzijski kralj Khosrov II. iz kraljevske kuće Sasani da napao je Carigrad. Bizantu je u pomoć došla saveznička mornarica crnomorskih Hrvata, kojom je zapovijedao admiral Marian Khadzik, koji se u bizantskim carskim analima spominje kao *arkont Khadzon*. "Nakon neuspjelog napadaja na Carigrad, Hrvati iz primorskoga dijela ukrajinske Crvene Hrvatske pod vodstvom rečenoga admirala Mariana Khadzika-Khadzona naseljuju se na Kreti i Peloponezu i odatle napadaju južnu Italiju (Sipont). U VII. st. konačno se veći dio njih nastanjuje na otocima i u primorju iztočnoga Jadrana. Od ovih Hrvata potječu čakavski i ikavski Hrvati u Dalmaciji, Hercegovini, Kvarneru i Istri" (Mato Marčinko, Najnovija otkrića o hrvatskomu iskonu, "Poljica", god. XXV., br. 25., Gata 200G., str. 106.).

U Krčkim legendama ima i jedna *Povedda od Matanneh navakyrah tar žloatneh yanaac* (Legenda o pomorskim Matanima i zlatnim ovcama). U njoj se pripovijeda kako je hrvatsko brodovlje (Harvatje marjakyr) pod zapovjedništvom admirala preplovilo sedam mora (Azovsko, Crno, Mramorno, Egejsko, Sredozemno, Apuljsko i Jadransko more) i zaustavilo se na najsjevernijemu jadranskomu otoku Krku. Tu su na zelenim livadama našli stada zlatnih ovaca, pa je admiral odlučio, da se ovdje nasele i osnuju grad. Matani su na Jadran donesli prastari hrvatski govor *Vejska zayk*. Ime *Matani* romanizirani je oblik imena prapovijestnih ranoarijskohrvatskih Mitanna. Tko je bio admiral, koji se spominje u ovoj legendi?

Na temelju razprava brojnih znanstvenika (Živko Jakić, Mihovil Lovrić, Andrija-Željko Lovrić i dr.) može se zaključiti, da je taj admiral bio nama već poznati Marian Khadzik-Khadzon, vjerojatni praotac kasnije iranohrvatske dinastije Khadziki (Kačići).

Da bismo odkrili podrijetlo imena Khadziki, podjimo s Andrijom-Željkom Lovrićem u gornju Mezopotamiju, gdje je od II. tisućljeća prije Krista živio narod *Huriti*.

"U početku Huriti žive u nizu gradskih državica, čiji čelnici nose sumerski naslov *bani*. U XVIII. st. pr. Kr. tu dolazi iz Afganistana ratničko vedoarijsko pleme Mitanni s najrazvijenijim prapovijestnim konjogojsvom i bojnim kolima. Ovi kao vladajući sloj u Hurita od XVII. - XIII. st. pr. Kr. stvaraju zajedničko Mitansko kraljevstvo u primorskoj Siriji i gornjoj Mezopotamiji pod dinastijom *Maryanni*, gdje su glavni kraljevi s titulom Sarmata-Mitanni... To je prva država imenom i simbolima usporediva s Hrvatima i njihovim vladarima u klinopisima na vlastitom jeziku, na pr. 1370. (pr. Kr.) u pismu Dušrate faraonu Amenofisu IV. svoj narod i jezik imenuju znakovitim nazivom *Hurnuhe*, a 'Huriti' je strani akadski naziv. Uz troplete, vladarske kočije nose 3 trobojne vrpce crven-bijeli-plavi, a bojna himna je bila 'Maryanni-Maryanni!' ... Na huritskom prostoru je nađena i crveno-bijela šahovnica u vazalnoj palači Yadmana na Cipru iz 1650. pr. Kr.... Nasuprot robovlasništvu okolnih država na Starom istoku, Mitanni su uveli tada najliberalniji feudalni poredak i prvo u povijesti prije Rima, najstrože zaštićeno privatno vlasništvo. U njih su obiteljske nekretnine seljaka i obrtnika bile državno osigurane krajnje strogim zakonima protiv otuđenja, gdje su svи otimači bezuvjetno kažnjavani drakonskim odmazdama sjeće ruke ili glave... U Hurita je obiteljsko vlasništvo bilo vječno i nezastarivo, a otuđenje nekretnina se dopuštao jedino kroz bračni miraz ili dobrovoljne poklone... Zbog nasljedstva obiteljske imovine, zakonski su propisali rodovske patronime *ururda, većinom* po podrijetlu iz nekog plemena ili grada, što je u svijetu prvi poznati prauzor

kasnijih prezimena... Neki su primjeri od više stotina sličnih huritskih patronima: ... *Hurrushi (HorvaXi)... Kadziki* (Kačići) ... (...) Već iz gornjega skraćenog popisa je očito da većina rodovskih patronima u Hurita završava na -iki, što je jamačno prapovijestni uzorak za kasnija rodovska naselja u Hrvata s nastavkom -iči i napokon za današnja naša prezimena na-/c. Slični huritski nastavak -iki očuvao se je u nas (Hrvata) uz Crno more još od ranoga srednjeg vijeka, što potvrđuju višinski putnici Ochthere i Wulfstan. Oni su u VIII. st. po Kr. iz Baltika preplovili kroz ruske rijeke do Crnoga mora, pa pritom spominju zemlju Krowataland i uz nju znakovita plemena *Likkawiki, Kardariki, Radamiki, Dragowiki, Kriwki* i t.d." (Andrija-Željko Lovrić, *Podrijetlo prezimena na -iči*, "Hrvatsko slovo", god. V., br. 239., Zagreb, 19. studenoga 1999., str. 5.).

Mezopotamski oblik hrvatskoga imena *Hurnuhe* na Crnomu moru se, kako svjedoče Tanaitske ploče, preoblikovao u *Horuat* (Horvat). Na Iranskoj visoravni povijest je Hrvate zabilježila pod imenom *Haravati* (staroperzijski: Harauvati), a njihovu državu pod imenom *Harahvatija* (staroperzijski: Harauvatiš). Kad se većina Harahvata odselila na Crno more, gdje ih povijest pozna pod imenima Horvati i Sarmati, iranska Harahvatija nije prestala obstojati. Nju je nakon ogorčene borbe osvojio Aleksandar Veliki Makedonski (356. pr. Kr. - 13. lipnja 323. pr. Kr.). O tomu piše Antun Abramović:

"Prvi ozbiljniji sukob s Haravatima u perzijskoj vojsci imao je Aleksandar u trećoj i odlučnoj velikoj bitki s perzijskim kraljem kraljeva Darijem III. Kodomanom (336.-330.) kod mjesta Gaugamela ili Arbela na gornjem Eufratu u Mezopotamiji 20. rujna 330. pr. Kr. Rimski častnik Kvinto Kurcije Ruf (? - 53. po Kr.) ko-

jije u vrijeme careva Tiberija i Klauđija napisao povijest Aleksandrove perzijske vojne pod nazivom *Historiae Alexandri Magni*, veli kako je na levom krilu Perzijanaca bilo oko 1000 Baktrijaca, te oko 4000 Haravata. Drugi rimski častnik, porijeklom Grk, Flavije Arijan (95.-175. po Kr.), koji jeo vojni napisao do danas najpouzdanoje i najbolje djelo pod nazivom *Alexandri Anabasis*, veli da je Haravate vodio njihov vojskovođa (satrap) Baršant, te da su oni, zajedno s Baktrijcima, držali cijelo lijevo krilo. - Zasigurno je i Aleksandru bila poznata vrijednost Baktrijaca i Haravata, jer je prvi udar njegove najelitnije konjice (Hetairoi), pod njegovim osobnim zapovjedništvom, bio usmjeren upravo na lijevo krilo. Strahovitim udarom konjaništva uspio je Aleksandar odbaciti, iako ne i razbiti lijevo krilo, te se potom poput munje bacio na desno perzijsko konjaničko krilo i potukao ga. Perzijska se vojska potom raspršila i izgubila bitku, a Darije s njom i Carstvo. Nakon poraza, bijesni perzijski vojskovođe, među njima i Baršant, uhitili su Darija i ubili ga. Aleksandar, koji je kao vjetar jario za Darijem kako bi ga spasio, stigao je prekasno, kralj je već bio mrtav. Darijevi ubojice nisu se predavali već su nastavili rat. Aleksandar je na čelu svoje vojske ulazio sve dublje u Perzijsko Carstvo. Napokon je, nakon strašnog marša kroz Veliku slanu pustinju (Dašt-i-Kavir) došao do granica najistočnijeg kraljevstva - Haravatije. Bilo je to 330. pr. Kr., početkom jeseni" (Antun Abramović, *Jesu li Hrvati bili jedan od ratnih protivnika Aleksandra Velikoga*,

Kulturni obzor "Večernjega lista" od 5. rujna 1999., str. 17.).

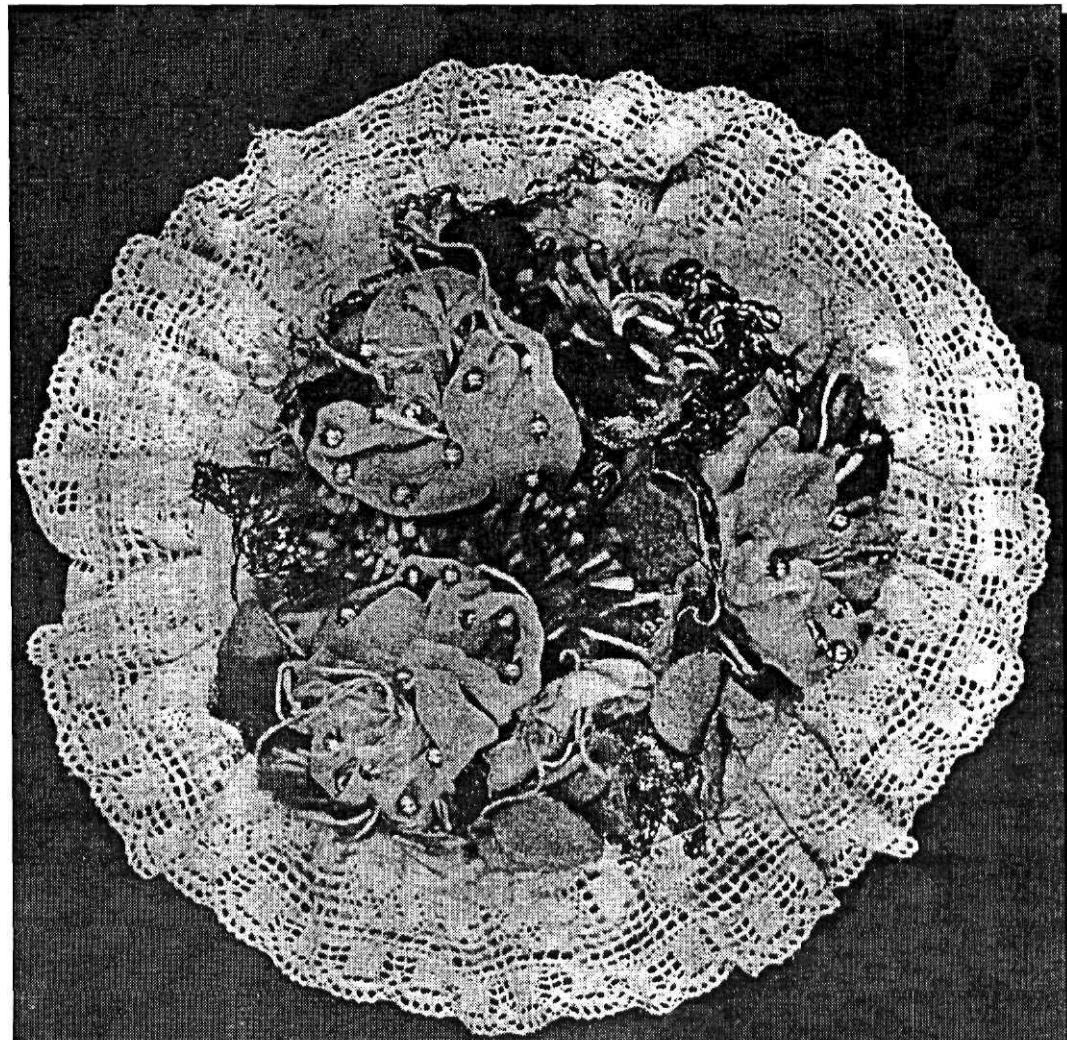
Dio crnomorskih Hrvata, kako smo već rekli, došao je na Jadran morskim putem. Smjer njihova plova pokazuju mjestna imena Harvati na Kreti kod Irakliona, u Atici i kod Mikene u Argolidi. U Istru su Hrvati došli preko područja nekadašnje Karantanske Hrvatske (vidi: Mato Marčinko, Globalizacijsko razhrvaćivanje Istre, "Politički zatvorenik", god. XI., br. 111., lipanj 2001., str. 2.-7. i 45.).

Zlatni lanac hrvatskoga imena, koji povezuje ranoarijske Sarasvate s današnjim Hrvatima izgleda ovako: SARASVATI - HARAHVAITI - HARAVATI - HURAVATI - ARVATI - HARAUVATI - HORVATI - HRVATI (Mato Marčinko, Indoijansko podrijetlo Hrvata, Zagreb 2000., str. 461.).

Istovjetan zlatni lanac hrvatskoga imena, ne znajući za moj, izkovali su znanstvenici Zdenko Eiler, Konrad Elst i Mihael Witzel. Njihov izgleda ovako: SARASVATI (Struhates, Aruhates) - HARAHVATISH - HARAHVATIYA - HARAHVAITI - HARAHUAT - HARAHVAT - HARAUAT - HORUAT - HORVAT - HRVAT (Indian Lexicon - Corpus of Inscriptions, editor Dr. S. Kalyanaraman, December 1999. Natuknice: Arachosia, Harauvatiya, Haraiva, Harauvat, Harauvativam, Harauvatish, Vedic, Avesta, Hrvat/Croat, Sarasvati).

Ovaj zlatni lanac hrvatskoga imena objavljen u Indijskom leksikonu dokazuje, da moj zlatni lanac nije samo pusta tlapnja.

(nastavlja se)



Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. (XIII.)

Sud je istog dana i pod istim sudskim brojem donio i posebnu presudu ("odluku") kojom se i Pažur Rikard "u odsutnosti (...) proglašuje (...) narodnim neprijateljem i konfiscira cjelokupna njegova imovina u korist Narodno Oslobođilačkog Fonda"¹.

Iako su od presuda koje je izrekao *Vojni sud Komande grada Zagreba* sačuvani uglavnom fragmenti dispozitivnih dijelova presuda, i iz njih se mogu saznavati načelni podaci o izuzetno širokoj inkriminiranosti različitih djela i osoba koje su vojni sudovi stavljali pod udar svoje represije u poratnim mjesecima 1945. godine.

Sredinom srpnja 1945. g. *Vojni sud Komande grada Zagreba* osudio je Ruždjak Vladimira "na kaznu prisilnog rada bez lišenja slobode kroz (5) pet mjeseci i na gubitak prava na državnu službu", jer je "od 1942 godine radio na glavnem ravnateljstvu za promičbu i to prije na urudžbenom zapisniku a kasnije kao blagajnik. Od 1. IX 1943 bio je član zbora radio stanice i kao takav sudjelovao u koncertima u kojima se ustaškim pjesmama širila propaganda"².

Sredinom kolovoza 1945. g. osuđen je Žiger Stjepan "na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak svih političkih i gradjanskih prava, te na konfiskaciju njegove imovine", zbog toga što je "1942. vršio špijunska službu u logoru Stara Gradiška, kao zatvorenik bio na povjerljivim mjestima u kancelariji logora političkom otsjeku, nadziratelj radova na bedemu, trgovinom izrabljivao bijedno stanje logoraša, družio se sa ustaškim oficirima i imao povlastice u logoru kao i svaki ustaša"³.

U prvoj polovici kolovoza 1945. g. osuđen je Aroh Miroslav "na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak svih političkih i gradjanskih prava, te na konfiskaciju njegove imovine u korist države", jer je

Piše:

Dr. Josip JURČEVIC

"1938. g. prilikom ulaska Nijemaca u Austriju dao oduška svojim njemačkim osjećajima na taj način, što je širom otvorio prozore kako bi se na njegov radio čuo govor Hitlera i na ulicu, a od radosti da efekt bude veći lupao je nogama po podu", zatim, što je "1941. g. postao član fašističke organizacije Kulturbund"⁴.

Jedan dan kasnije osuđen je Heršak Josip "na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak gradjanskih i političkih prava i konfiskaciju imovine" zbog toga što je "kao zatočenik u logoru Jasenovac u 1942 i u polovini 1943 radio kao zidar zlostavljaо druge zatočenike i tako čuškao i tukao čekićem po nogama one koji su mu pomagali pri poslu, te sa još nekolicinom zidara učestvovao u izgradnji peći za spaljivanje ljudi", zatim, "što je za svog boravka u logoru poznatom ustaškom koljaču Zrinjušić Anti prokazivao mnoge zatočenike da neće da rade ili da kane pobjeći, te su ovi prilikom »nastupa« bili odvajani i mnogi među njima likvidirani"⁵.

Sredinom kolovoza 1945. g. osuđen je Paša Ante "na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak gradjanskih i političkih prava i konfiskaciju imovine", jer je postao član redakcije novo osnovanog ustaškog lista »Danas« (...) a nakon ukidanja lista 1942 stupio najprije u službu propagandnog ureda (...) a zatim primio se službe u glavarstvu gradjanske uprave"⁶.

Budak Dr. Mile osuđen je "na 7 godina lišenja slobode sa prinudnim radom, 10 godina gubitka svih političkih i gradjanskih prava i konfiskaciju imovine" zbog toga što je "kao lični lječnik »Poglavnika« od nastanka ustaške vlasti do oslobođenja naše zemlje, lječio »Poglavnika, za koje

vreme gaje pratio na svim njegovim putovanjima u zemlji i inozemstvu" te što je "primio od pavelićevog ministra Nikšića kuću u Gregorjančevoj 7 koja je pripadala Ladanji, a koji je progmat od ustaša"⁷. Dodatno je pojašnjeno i zamjerno okrivljeniku što je na taj način "svoje lječničko znanje stavio u službu ustaškog pokreta, te se u toj službi pokazao naročito aktivan i vrijedan"⁸.

U prvoj polovici kolovoza 1945. g. osuđen je "radi djela narodnih neprijatelja" i Miličić Branko koji je "bio u partizanskim odredima 1941. god". Miličić je bio optužen što je "po svršetku rata došavši iz Njemačke u Zagreb (vjerojatno iz zarobljeništva, op. a.) lažno se izdavao za oficira bivše Jugoslavije, koji je bio u zarobljeništvu, zatim kao major i generalmajor NOV. te nosio uniformu oficira ovih činova"⁹.

Osim toga, optužen je za niz djela: napravio je "štambilj s grbom bivše Jugoslavije (...) štambilj II. proleterske divizije (...) lažnu dozvolu za ulazak u logor kao član OZN-e, (...) lažnu legitimaciju (...) da je povjerenik OZN-e" te još desetak lažnih isprava, dozvola, potvrda i legitimacija, a zatim je "lažnim prikazivanjem dobio u Komandi grada bon za hranu" i "kao uhapšenik OZN-e pobegao iz zatvora"¹⁰. Sva ta djela sud je presudio kao "odmetnuće od narodne vlasti", tj. "kriv. djela narodnih neprijatelja, iz čl. 14 Uredbe o vojnim sudovima"¹¹.

U prvoj polovici lipnja 1945. g. *Vojni sud Vojne oblasti za Slavoniju, Vijeće kod Novogradiške komande područja* osudio je Kovačević Iliju "na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak gradjanskih časnih prava i konfiskaciju njegove imovine" zbog toga što je "odmah po osnutku NDH dobrovoljno stupio u ustašku organizaciju", a sredinom lipnja 1942. g. je "stupio u

1 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 2, "Sud. br. 263/45, Dne 14 lipanj 1945".

2 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 4, koverta V, "Sud. br. 827, dne, 18. VII. 1945".

3 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 4, koverta VIII, "Sud. br. 1503/45, Dne 16. VIII. 1945".

4 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 4, koverta IX, "Sud. br. 1615, dne 7-VII-1945".

5 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 4, koverta IX, "Sud. br. 1627, 8. VIII. 45".

6 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 4, koverta IX, "Sud. br. 1727, 13. augusta 1945".

7 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 4, koverta IX, sud. br. "1784/45".

8 Isto.

9 HDA, ZKRZ, k. 29, o. 4, koverta VIII, "Br. 1476/45, Zagreb, 7. VIII. 1945", str. 1.

10 Isto, str. 1.

11 Isto, str. 1.

praktika

ustašku pripremnu bojnu"¹. U obrazloženju navedeno kako okrivljeni snosi "punu odgovornost za sva nedjela koja su učinile ustaše u Požeškom kotaru" - "mada on sam nije ubijao, pljačkao i palio"².

Isti je sastav sudskog vijeća nakon nekoliko dana - pri sličnoj inkriminaciji - izrekao izrazito drugačiju kaznu, tj. osudio je Rafajac Matu "na kaznu prisilnog rada u trajanju od četiri (4) mjeseca i četiri (4) godine gubitka gradjanskih prava"³. U dispozitivu navedeno kako je okrivljenik "od 12.1. 1945 pa do raspada NDH. bio pripadnik XIV. ustaškog stajaćeg zdruga", te "dakle bio aktivni ustaša". Ni u obrazloženju nema naznake zbog čega je sudsko vijeće u ovom slučaju postupilo bitno drugačije nego u prethodno navedenoj presudi, pa čak i neuobičajeno blago u odnosu na presude drugih sudova u Hrvatskoj kad se radilo o sličnoj inkriminaciji.

U prilog tog zaključka može se navesti i presuda s osječkog područja, u kojoj je - krajem travnja 1945. g. - *Vojni sud VI Korpusne vojne oblasti - Vijeće kod komande osječkog područja* osудilo Kuzmanović Ivana "na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak gradjanskih prava i vojničke časti te konfiskaciju njegove imovine u korist NO Fonda", jer je "1942 godine dobrovoljn pristupio u ustašku organizaciju (...) dobrovoljno stupio u ustašku bojnu (...) kao ratnik iz 1914-1918 odlikovan od bivše Austrije išao u Zagreb na poklonstvenu deputaciju Anti Paveliću i o tome kasnije široj protivnarodnu ustašku propagandu"⁴.

Vojni su sudovi procesuirali i pripadnike HSS-a za djela iz vremena prve Jugoslavije, a koja su u to vrijeme bila redovita djelatnost te stranke. Tako je sredinom svibnja 1945. g. *Vijeće kod komande osječkog područja* osudilo Kume Šimu "na kaznu smrti streljanjem, konfiskaciju njegove imovine u korist Narodnooslobodilačkog Fonda i na trajan gubitak gradjanskih prava i vojničke časti", jer je "u jesen 1939 godine stupio u »Seljačku zaštitu«, koja organizacija je već za vrijeme

Jugoslavije pokazala svoj protivnarodni rad", zatim što je "1942. god. dobrovoljno stupio u protivnarodnu ustašku terorističku organizaciju", a "1943. g. stupio u 4 sat I ustaškog zdruga željezničke bojne (...) a početkom mjeseca aprila 1944. g. stupio u zloglasnu Stirovu XVI ustašku bojnu"⁵.

Međutim, ovu kaznu - početkom lipnja 1945. g. - *Vojni sud II Jugoslavenske Armije* nije odobrio nego je Kurac Šimu kaznio "na pet godina prisilnog rada i tri godine gubitka gradjanske časti", uz obrazloženje; "Za Kurac Šimu kazna je donesena preoštro, ako se uzme u obzir, da osudjeni nije dobrovoljno stupio u neprijateljske oružane formacije i da nije sudjelovao u akcijama"⁶.

Sličan je slučaj bio i s jednim dragim osuđenikom. Naime, isti sastav sudskog vijeća osudio je istog dana Koški Florijana "na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak gradjanskih prava i vojničke časti i na konfiskaciju njegove imovine u korist NO Fonda" zbog toga što je "po preokretu stupio u narodnu zaštitu kao prikriveni ustaša (...) što je kao pripadnik narodne zaštite razoružavao bivšu jugoslavensku vojsku", te što se "dobrovoljno upisao u terorističku protivnarodnu ustašku organizaciju" i "bio na straži u Humljanim u području Vojlovice i u Zagrebu, čuvajući razne objekte od napadaja NOV"⁷.

I ovu kaznu nije odobrio *Vojni sud III Jugoslavenske Armije*, nego je Koški Florijana kaznio s "deset godina prisilnog rada i pet godina gubitka gradjanske časti" .

Krajem lipnja 1945. g. *Vojni sud Vojne oblasti Slavonije, J. A. - vijeće za grad Osijek* osudilo je Molnar Stjepana "na kaznu lišenja slobode uz prinudni rad u trajanju od petnaest (15) godina i na gubitak gradjanskih prava u trajanju od deset (10) godina" zbog toga što je "u Vinkovcima učestvovao u razoružavanju biv. jugosl. vojske", što je "13. IV. 1941. g. u Vinkovcima kada je Seljačka zaštita vodila Svetislava Nikolića kao uhapšenika udario u pleća puškom Svetislava Nikoli-

ća", što je "u preokretu 1941. g. kada je sa ostalom zaštitom prepraćivao hapšenike, držao naperenu pušku prema Panajotović Mihajlu, dok su Panajotovića pretresali jedan civil i jedan policajac" te što je "bio član njemačkog kulturnog društva »Kulturbund« i "pripadnik ustaške organizacije"⁸.

U obrazloženju presude je navedeno kako je sud osuđenom "uzeo kao otežicu neprijateljski stav protiv naroda i NOB-e te njenih tekovina, što je okrivljeni okorjeli fašista, zao karakter i opasan po društvo".¹⁰

Krajem srpnja 1945. g. *Vijeće kod Komande osječkog područja* osudilo je Pffaf Ružiću (rođenu 1925. g.) "na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od dva mjeseca (2) i dvije godine gubitka političkih prava", jer je "od preokreta 1941. g. do oslobođenja 1945. g. u neustanovljene dane oko dva puta (n. a.) na razglasnoj stanicu u Vinkovcima pjevala pjesme, medju njima i takve ustaškog sadržaja" te je na taj način "počinila djelo suradnje s neprijateljem"¹¹.

Iz navoda u obrazloženju presude saznaje se kako je osuđena priznala "da je u dva maha pjevala na vinkovačkoj razglasnoj stanicu za vrijeme rata, ali da su to bile sevdalinke" te daje njen "otac bio u tajnoj njemačkoj policiji i kao takav poginuo za vrijeme rata"¹². Međutim, sud navodi kako prema izješču OZN-e proizlazi "da je okrivljena bila u dobrim odnosima sa neprijateljskim policajcima, a naročito zloglasnim kotarskim pretstojnikom Tolj Ivanom", te "sud smatra, da je okrivljeničnim priznanjem u vezi sa navedenim izješčajem (OZN-e, op. a.) 293 dokazano, da je okrivljena počinila voj. kr. djelo opisano u dispozitivu".¹³

Pritom je ostalo nerazjašnjeno kako je pjevanje pjesama, koje je jedino opisano u dispozitivu, moglo biti dokazano dobrim odnosima s "neprijateljskim policajcima". Osim toga, sud uopće nije razmatrao pitanje, je li okrivljena bila malodobna u

¹ HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. Br. 345, 1945, Dana 10. VI. 1945".

² Isto.

³ HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. Br. 326, 1945, Dana 16 VI 1945".

⁴ HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "SUD. br. 17/45", u uvodu presude navedeno je datum "29. IV. 1945".

⁵ HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. br. 58/1945", u uvodu presude navedeno je datum "10 maja 1945".

⁶ HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "II. Sud. Br. 959-974/45, 5 juna 1945".

⁷ HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "SUD. br. 64/45", u uvodu presude navedeno je datum "10 maja 1945".

⁸ HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "II. Sud. br. 959-974/45, 5 juna 1945"; Ovaj i isto signirani dokument iz bilješke 1273 sačuvani su u HDA-u prijepisu kao dva odvojena dokumenta, iako su u izvorniku najvjerojatnije bili jedan dokument.

⁹ HDA, ZKRZ, 1. 28, o. 1, "Sud. br. 27/45, Osijek, 25. VI. 1945", str. 1.

¹⁰ Isto, str. 2.

¹¹ HDA, ZKRZ, k. 28, o. 1, "Sud. broj: 1011/45, Osijek, 30. VII. 1945".

¹² Isto.

¹³ Isto.

vrijeme kad je pjevala, tj. kad je počinila vojno krivično djelo.

ZAKLJUČAK

Ukoliko se na općenitoj razini promatraju povijesna događanja tijekom 20. st. onda se može zaključiti kako sve opsežnija i raznolikija progresija stradavanja ljudi zbog ratova predstavlja osnovno civilizacijsko obilježje ovog stoljeća. Stoga je razumljivo što se - naročito ujavnom životu unutar struktura razvijenog svijeta - ovoj temi neprekidno pridavala sve veća i složenja pozornost, koja se kretala od intenzivne medijske nazočnosti ove problematike do konstruiranja preventivnih i zaštitnih međunarodnih pravnih i političkih mehanizama.

Pritom su se u temelju svih oblika humanističkih preventivnih namjera i pokušaja, koji su se odnosili na žrtve rata, nalažile objektivne spoznaje povijesnih uzroka, okolnosti i posljedica stradavanja ljudi zbog rata, a te su spoznaje bile rezultat istraživanja koja su provodile društvene znanosti¹.

Međutim, tema o žrtvama Drugog svjetskog rata na prostoru Hrvatske (i druge Jugoslavije), kao i niz drugih društvenih tema, imala je u Jugoslaviji posve drugačiji status, tj. zlorabljenja je u političke svrhe, te je rezultat takvog pristupa ostavio niz negativnih posljedica, koje se i krajem ovog stoljeća - dakle gotovo deset godina nakon raspada druge Jugoslavije - veoma jasno očituju u nedostatku objektivnih spoznaja o žrtvam rata i njihovom nadomeštanju s neutemeljenim i uglavnom politički motiviranim stereotipima².

U tom kontekstu, posebno mjesto pripada problemu žrtava koje su tijekom rata imale poražene snage i, naročito, velikom broju hrvatskih žrtava koje su u neposrednom poraću stradale od represije koju je provodio novi jugoslavenski sustav vlasti. Naime, totalitarna vlast druge Jugoslavije nametnula je nehumanu motrište kako "svi oni koji su u toku Narodnoslobodilačke borbe (rata, op. a.) izgubili život na strani okupatora ili domaćih izdajica bilo na koji način (kao borci, pomaga-

či, simpatizeri) ne smatraju se žrtvama rata"³, a žrtve porača - koje simboliziraju pojmovi *Bleiburg* i *Križni putevi*— jednostavno su javno prešućivane ili su prikrivane složenicom *o pravednom kažnjavanju neprijatelja*.

S druge strane, u hrvatskom je iseljeništvu tema *Bleiburga* i *Križnih putova* imala vitalno identitetsko značenje i bila je u središtu izdavačke pozornosti. Međutim, nedostupnost ključne građe koja se nalazi u bivšoj Jugoslaviji, te iseljeničke okolnosti nisu omogućavale nastanak cijelovitih, istraživačkih ili sintetičkih, znanstvenih spoznaja, nego se ostajalo na prikupljanju i objavljivanju brojnih pojedinačnih ili zbirnih svjedočanstava i pojedinih dokumenata, te manjem broju načelnih asocijativnih ili reflektivnih promišljanja .

Početkom 90-ih godina odnosno nastankom samostalne hrvatske države i uspostavljanjem demokratskih društvenih odnosa stvorene su opće pretpostavke za provođenje znanstvenih istraživanja, ali su u Hrvatskoj saznanja o žrtvama rata i porača uglavnom i nadalje ostala na razini koja je u hrvatskom iseljeništvu dostignuta znatno prije 90-ih godina, što se najjasnije očitovalo u pretiskivanju brojnih djela nastalih u iseljeništvu ili izdavanju novih djela s istim koncepcijским pristupom .

Na taj je način represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. g. ostala i nadalje neistražena s objektivnog, znanstvenog motrišta, što znači kako su postojeća javna saznanja o uzrocima, okolnostima i razmjerima poratnog stradavanja hrvatskog stanovništva nastala bez istraživačkog i interpretativnog znanstvenog utemeljenja. Stoga je ova činjenica bitno utjecala na vremensko i problemsko koncipiranje ove disertacije i određivanje njeone glavne svrhe kao prinosa "znanstvenoj obrađenosti i razumijevanju razdoblja hrvatske povijesti neposredno nakon Drugog svjetskog rata, koje i inače obiluje neistraženim ili nedovoljno istraženim historiografskim temama"⁷.

Historiografsko istraživanje provedeno u ovoj disertaciji naznačilo je kako je poratna represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj bila rezultat izuzetno složenih

povijesnih procesa koji su imali prostorne, vremenske, idejne, problemske, događajne, organizacijske i druge odrednice koje su se odvijale i izgrađivale u međusobnoj kauzalnoj isprepletenosti.

Znanstveno promatranje širih, međunarodnih okolnosti pokazuje kako jugoistočna Europa - u kojem prostoru participira i Hrvatska - još od starog vijeka predstavlja svakovrsnu civilizacijsku sastavnicu i prijelomnicu s kontinuitetom najdinamičnijih europskih kulturnoških, društvenih i geopolitičkih događanja, te se ta europska regija nalazila pod posebno intenzivnim interesnim utjecajima najmoćnijih europskih i svjetskih država.

Prijelomni geopolitički događaj u sremenoj povijesti jugoistočne Europe, koji je naročito s motrišta hrvatske povijesti imao višestruki značaj, bio je završetak Prvog svjetskog rata, kada je prvi put stvorena jugoslavenska država. Ponajprije, tim činom je Hrvatska izašla iz državnih okvira zapadnoeuropskog kulturnog i religijskog kruga unutar kojeg je stoljećima izgrađivala svoj nacionalni identitet i težnju za državnom samostalnošću, te se prvi put u svojoj povijesti našla u državnoj zajednici kojom su dominirali njeni istočni susedi čiji se identitet zasnivao na drugačijoj povijesnoj baštini i raspolagao je s državnim ustrojem koji je imao naglašenu namjeru za širenjem svoje nacionalne dominacije prema zapadu⁸.

U takvim suprotstavljenim okolnostima, u prvoj se Jugoslaviji progresivno povećavao broj i intenzitet različitih neriješenih problema u odnosu na Hrvatsku koji su u historiografiji poznati pod zbirnim pojmom *hrvatsko pitanje*, no - s međunarodnog motrišta, bez obzira na nastojanja hrvatskih političara - *hrvatsko pitanje* je otada uglavnom predstavljalo unutarjugoslavenski problem. Tim više, jer su u međuratnom razdoblju utjecajne zapadnoeuropske države (Francuska, i V. Britanija) bile strateški zainteresirane za unutarnju stabilnost Jugoslavije koja je predstavljala dio *sanitarnog kordona* namjenjenog zaustavljanju *crvene opasnosti* .

¹ v. "Uvod" ove disertacije.

² v. J. Jurčević, Nastanak jasenovačkog mita; "Uvod" i "Zaglavak".

³ Isto, str. 53; navod je preuzet iz službenog *Upustva za provođenje popisa žrtava rata*; usp. Isto, str. 55.

⁴ v. poglavlj. ove disertacije "Dosađanje spoznaje" - podnaslov "A".

⁵ v. poglavlj. ove disertacije "Dosađanje spoznaje" - podnaslov "B"; usp. zbornik *Budućnost iseljene Hrvatske*, npr. radove R. Latkovića, M. Blažeković, S. Šulek i dr.

⁶ v. poglavlj. ove disertacije "Dosađanje spoznaje" - podnaslov "C".

⁷ Ova disertacija, str. 15-16.

⁸ v. I. Pilar, *Južnoslavensko pitanje*, Varaždin, 1990; prvo izdanje je tiskano 1918. g. u Beču, na njemačkom jeziku

⁹ v. poglavlj. ove disertacije "Medunarodne okolnosti" - podnaslov "A".

Približavanjem svjetskog rata, a naročito nakon njegova početka 1939. g., Njemačka je promjenom gospodarskih i političkih mjera ostvarivala sve dominantniji utjecaj u Jugoslaviji i cjeloj jugoistočnoj Europi, te je postajala glavni čimbenik koji je, stoga, podupirao unutrašnju stabilnost svih država na tom prostoru. Istovremeno s jačanjem njemačkih pozicija u jugoistočnoj Europi slabio je utjecaj V. Britanije, te je ona - sukladno svojim globalnim interesima koj i su bili usmjereni na otežavanje njemačke agresivnosti prema državnom teritoriju V. Britanije - postupno povećavala aktivnosti koje su vodile unutramjoi destabilizaciji pojedinih država i cijelog prostora jugoistočne Europe. Na taj je način V. Britanija već sredinom 1940. g. zaključila kako je "za Saveznike korisno »potpaliti Balkan«", a u proljeće 1941. g. je organizirala i *Simovićev puč* koji je izravno doveo do njemačkog napada na Jugoslaviju¹.

Nakon raspada prve Jugoslavije i tijekom rata (1941.-1945. g.) odnos suprostavljenih svjetskih sila prema vojno-političkim događajima i silnicama na prostoru bivše države bio je promjenjiv, ali je kontinuirano bio određivan prvenstveno na temelju njihovih nacionalnih interesa.

Njemačka - nakon napada na Jugoslaviju i bijega vladajućih jugoslavenskih struktura pod okrilje V. Britanije te odluke V. Mačeka i čelnštva HSS-a u Hrvatskoj na politiku čekanja - nije imala pripremljena čvrsta rješenja o sudbini tog prostora², osim podupiranja nastanka samostalne hrvatske države te nadziranja procesa ustrojavanja hrvatske vlasti i vojske, a time i opstanka NDH, do razine koja je bila sukladna njemačkim ratnim planovima. Na taj je način NDH u kontekstu svog ratnog trajanja zapravo predstavljala dio općeg međunarodnog modela vlasti kojeg je Njemačka uspostavljala ili nadzirala tijekom rata u nizu europskih zemalja.

Presudna ovisnost režima NDH o njemačkim strateškim interesima najzornije se očitovala od druge polovice 1944. g. do završetka rata, kada je proces vojnog i političkog propadanja NDH bio potpuno po-

dređen izvlačenju njemačke vojske s jugoistoka Europe, preko NDH, u smjeru Austrije. Tako su pojedina područja, mjesta i komunikacije u NDH bile branjene do izvlačenja njemačke vojske, a potom su uz neodgovarajući otpor ili bez njega prepustane jugoslavenskoj vojsci.

Pritom treba naglasiti kako su i sve oružane snage NDH (OS NDH/HOS) bile pod njemačkim operativnim zapovjedništvom sve do noći 1.1. svibnja 1945. g., kad je "generalpukovnik Lohr telefonski izvjestio Pavlića" - koji je bio u Rogaškoj Slatini - "o njemačkoj bezuvjetnoj kapitulaciji i prepustio mu operativno zapovjedništvo nad HOS-om".

Isto je tako znakovito, što su se posljedice OS NDH/HOS-a tijekom povlačenja uglavnom nalazile u zalaznici, te da se njihov prelazak pod operativno zapovjedništvo hrvatskih vlasti (A. Pavelića) dogodio u trenutku kad su i vlasti i većina vojske bili izvan teritorija NDH, a tadašnje okolnosti najbolje ilustrira činjenica kako je istog dana (8. svibnja) GUS svim postrojbama HOS-a naredio da se nadalje "povlače prema vlastitom nahanđenju"³.

Osim Njemačke, na razini promatranja međunarodnih okolnosti koje su odlučujuće utjecale na ratna i poratna događanja i rasplet na hrvatskom (i jugoslavenskom) prostoru svakako treba naglasiti značaj interesnih odnosa koje su prema njemu imale i ostvarivale savezničke države, prije svih V. Britanije i SSSR.

Iako se može kazati kako je zajednički vojni interes svih *Saveznika* sastojao u nanošenju vojnog poraza *osovinskim* zemljama, način i interesno iskoristavanje tog poraza odvijao se tijekom rata u očiglednoj suprotstavljenosti tradicionalnih intrerresa između savezničkih sila, a na jugoistoku Europe radilo se prije svega o sukobu interesa V. Britanije (čiju su politiku uglavnom slijedile SAD) i SSSR-a. Taj kontinuitet općenitog međusavezničkog neslaganja čvrsto je uspostavljen od revolucionarnih promjena u Rusiji 1917. g.; nastavio se u međuraču; tijekom trajanja rata postajao je sve očigledniji te je krajem

rata prerastao u *osloboditeljsko* suparništvo; a nakon Drugog svjetskog rata učvrstio se u *hladnom ratu* koji je obilovalo lokalnim ratnim sukobima i sučeljavanjima koji su bili na pragu novog svjetskog rata⁴.

U takvim međunarodnim okolnostima, SSSR (i *Kominterna*) je i tijekom rata nastavio svakovrsno utjecanje, pomaganje i bliske odnose s KPJ, koja je i tada ostala strateški oslonac sovjetskih interesa na jugoslavenskom prostoru, iako je bilo dodira s starojugoslavenskim izbjegličkim strukturama⁵, a istraživački ostaju otvorena pitanja sovjetskih dodira s NDH i različitim zapletima koje je SSSR nadzirao unutar KPJ⁶.

S druge strane, V. Britanija je tijekom rata - zbog općeg opadanja svoje moći te razvoja ratnih događaja u jugoistočnoj Europi, a naročito na jugoslavenskom prostoru - izvršila potpuni zaokret u odnosu na problem svog strateškog oslonca u Jugoslaviji. Naime, početkom rata V. Britanija je nastavak ostvarivanja svojih interesa na jugoslavenskom prostoru isključivo građila na činjenici čvrstog nadzora nad jugoslavenskim kraljem i izbjeglim prosrbijskim vladajućim strukturama, te na materijalnom pomaganju četnika u Jugoslaviji i svakovrsnom nastojanju da se njih prikaže i pretvoriti u nositelje jugoslavenskog protuosovinskog oružanog otpora.

Međutim, prvenstveno zbog ratnih događaja i očuvanja mogućnosti svog budućeg utjecaja na jugoslavenskom prostoru, V. Britanijaje do kraja rata potpuno napustila četnike, starojugoslavenske izbjegličke strukture i kralja, kao svoje dodačne strateške oslonce, te je ušla u proces uspostavljanja sve intenzivnijih dodira s jugoslavenskom partizansko-komunističkom strukturom, pri čemu je V. Britanija preko uloge I. Šubašića bila glavni vanjski čimbenik koji je doveo do međunarodnog priznavanja *nove Jugoslavije*, što je značilo davanje međunarodne legitimacije revolucionarnim promjenama koje su izvršene⁷.

(nastavlja se)

1 Isto, str.42-45

2 v. str. 46-47 ove disertacije; usp. I. Katalinić, Argumenti

3 str. 143-144 ove disertacije; detaljnije o završetku rata v. cijelo poglavje ove disertacije "Završne vojne operacije"; glede problema prerane predaje Lohra usp. E. Bauer, n. dj.

4 Isto, str. 144.

5 v. poglavje ove disertacije "Medunarodne okolnosti" - podnaslove "C" i "D"; iz razdoblja *hladnog rata* dovoljno je podsjetiti na Korejski i Vijetnamski rat, te Izraelsko-arapske ratove, Kubansku krizu, utrku u naoružavanju i sl.

6 v. Isto - podnaslov "C"; opširnije, usp. D. Šepić, n. dj.

7 v. str. 73 ove disertacije; bilješka br. 157.

8 v. Enigma Kopinić

9 v. poglavje ove disertacije "Medunarodne okolnosti" istr. 121, tekst pod bilješkom 317.

Uspomene Joze Šarića (VIII.)

OD NOVOG ZATVORA DO LOGORA U DOMOVINSKOM RATU

Godine 1948. došlo je do formiranja gospodinstava u Travniku i Donjem Vakufu, a ja sam napustio Sebešić i prešao u selo Trnovaču. Dobio sam radno mjesto statističara. Neko vrijeme bio sam miran, prešao sam u odjel za izvoz drveta, pa sam čak postao i neki poznavatelj tog posla. Uskoro, na mjesto pomoćnika upravitelja došao je **Ibrahim Abazović - Žilo**. Pomoćnici upravitelja u to vrijeme bili su nešto poput komesara u ratu: bavili su se uglavnom kadrovima i politikom. On je počeo naveljaviti na mene da se učlanim u Partiju. Naime, u manipulaciji je postojalo rivalstvo između Srba i Muslimana. Ja na to nisam obraćao pozornost, no, Ibrahim je nastojao na sve načine ojačati svoju poziciju u odnosu na stanovitog **Dodića**, koji je bio nešto kao predsjednik sindikata. U tome bih mu i ja dobro došao, ali, dakako, samo kao član Partije. I Dodić i Žilo bili su komunistički ekstremisti, pa su se kopljala uvijek prelamala na nama, običnim radnicima.

Ponovno zatvor

Dakako, sebe nisam mogao ni zamisliti kao člana Partije, pa sam tražio razne izlike i opravdanja da u nju ne udem. Kad više nisam mogao izbjegavati učlanjenje, napustio sam posao kojeg sam tako teško pronašao. Godinu dana kasnije suđen sam na dvije godine zatvora. Razlog je bio, dakako, krajnje banalan. Ja sam, naime, poput velikog broja svojih sumještana, iz nužde bio prisiljen prodati kravu, a to, na tadašnjem stupnju razvoja socijalizma nije bilo dopušteno, pa su me komunističke vlasti izričanjem dvogodišnje zatvorske kazne odlučile opametiti. No, srećom, kaznu nisam izdržao do kraja: nakon osam mjeseci sam pomilovan i pušten kući.

Najprije su me otjerali u Foču, gdje sam odležao šest mjeseci. U fočanskoj kaznionici zatekao sam i **Iliju Čabru** i **Matu Medugorcu** koji su bili osuđeni na povadeset godina robije, ali im je kazna već prije moga dolaska smanjena na sedamnaest godina. Kad sam ih upitao za **Andriju Zovku**, koji je bio osuđen na smrt,

Piše:

Jože ŠARIĆ

rekoše mi da je on, zajedno s još jednim Muslimanom, s kojim je osuđen, pomilovan kao sudionik rata. Svakako treba napomenuti da su Čabraja i Zovko zajedno zarobljeni, ali kad je bio upis u knjižice, Andrija je upisan datum 7. svibnja, a Čabradi 5. srpnja. Mala zabuna Andriju je spasila robovanja.

U fočanskom zatvoru zatekao sam mnogo Hrvata osuđenih na dugogodišnje kazne, od kojih su mnogi proganjeni do iznemoglosti. U dubokom sjećanju mi je osobito ostao starac **Ferdo Vidaković** s Čemernog, kojeg su stalno po nekoj kazni prebacivali na rad s heraklitom, a tamo je bilo jako zagušljivo i otrovno. S njim u zatvoru je bio i njegov susjed, četnik **Drago Delić**, koji je robijao zbog svojih zločina, ali je u zatvoru, kao Srbin, vršio dužnost svojevrsnog povjerenika koji je imao zadatak motriti kretanje ostalih zatvorenika i o tome izvješćivati upravu. I upravo on okomio se na jednog Ferdu, iako je znao daje Ferdo teški "čiraš". Čim bi se Ferdo malo oporavio, Delić bi pisao novu prijavu i Ferdu bi ponovo slali na heraklit. Tamo bi bio, dok ne padne od malašlosti. Tad bi ga ponovo vratili na kratki oporavak, nakon čega je opet išao na heraklit. Takvo Ferdino kruženje bilo je beskonačno.

Kad je meni, na intervenciju mogao bivšeg komandanta **Rade Erora**, koji je tada bio zapovjednik garde, skinuta kazna, počela me i uprava zatvora angažirati za kojekakve aktivnosti. Pomoćnik upravitelja zatvora, ne znam zašto sam mu upravo ja zapeo za oko, imenovao me za komandira kažnjeničke protupožarne skupine. Tom pomoćniku sam se djelomice uspio približiti, pa smo, nakon nekog vremena, već mogli razgovarati o mnogim stvarima. Uvjerojatno sam ga da u ratu uopće nisam sudjelovao u borbama, već da sam zapravo najviše vremena proveo na bolovanju, izbjegavajući na taj način borbe.

Dodijalo mi je gledati jednog Ferdu, pa sam skupio hrabrosti i prijavio Delića, rekavši da on sprovodi četničku ideologiju i raspiruje međunacionalnu mržnju. Za ove svoje optužbe našao sam i svjedoke među Muslimanima, koji su za razliku od nas Hrvata, ipak nešto smjeli poduzeti. Hvala Bogu, pomoćnik je prihvatio moj prigovor i četnik Delić je prebačen u kamenoš, u brigadu u kojoj se nalazio i moj susjed **Sulejman Idrizović** koji je bio osuđen zbog aktivnosti u organizaciji Mladi muslimani, a koji je, kako sam već prije rekao, bio predsjednik Mjesnog odbora u mom selu Bistrici. To njegovo prerastanje iz komunista u mladomuslimana (a takvih je primjera u to poratno vrijeme bilo jako mnogo) nedvosmisleno govori i o njegovu ponašanju i odnosu prema susjedima Hrvatima u vremenu dok je bio na vlasti.

U Foči sam zatekao i **Ivana Štimca** koji je radio kao rizničar u sarajevskome zbornom području, a osuđen je bio na 14 godina, te **Jozu Markanovića** iz Doboja koji je prije rata u Uskoplju bio jedan od zapovjednika oružništva. On je bio kum moja krštenog kuma **Nine Ivoša**, pa sam ga poznavao od ranije.

Negdje u ožujku 1951. premješten sam u Pajtov Han, na poslove izgradnje pruge Breza - Vareš. U Pajtov Han upućeni su samo oni kažnjenici koji su osuđeni na manje kazne, te oni koji su osuđeni na dugogodišnje kazne, ali su do tog momenta odležali više od pola. Među takvima je bilo mnogo mladomuslimana. Disciplina nije bila tako stroga kao u zatvoru, pa nam je bilo mnogo lakše.

Krajem lipnja pušten sam kući, nakon odsluženih osam mjeseci zatvora. Kako se ni tada nisam mogao zaposliti u svom mjestu, otiašao sam ponovo u Sebešić, na rad u šumu. No, ni u Sebešiću nisam imao mira, pa sam uskoro otiašao raditi u Travnik u koji je, ponovo, za mnom došao zahtjev mojim pretpostavljenim da me moraju otpustiti s posla. Moj poznanik **Mustafa Osmić**, prvoborac, rodom iz Prozora, koji je, također, radio u Travniku, doznao za to, oštro je reagirao. Osobno je otiašao u Us-

koplje predsjedniku općine **Dervišu Ljuti** i ostalima, te im zaprijetio da me ostave na miru. Osmić je, inače, Ljutu odveo u partizane, a i kasnije, nakon rata, spasio ga je da ne zaglavi kao informbiroovac.

Od tada me nitko nije uz nemiravao. Bi-lo mi je u potpunosti jasno da mi je, i da će mi u doglednoj budućnosti biti potrebno dvostruko više truda da bih postigao isti uspjeh, nego drugima, tzv. zaslужnim sudionicima NOB-a, a sve zbog mog sudjelovanja u ratu. Zbog toga sam se paralelno uz rad nastojao i školovati. Uskoro sam završio i Ekonomski fakultet, pa mi je, već samom tom činjenicom, bilo mnogo lakše. Isto tako, u poslu sam morao surađivati i sa **Ilijom Slavnićem**, pa sam vremenom i s njim postao gotovo prijatelj, te me je i on često uzimao u zaštitu.

Naknadne spoznaje o Križnom putu

Od sedamdesetih godina, zbog prirode posla, mnogo sam putovao. Često sam, između ostalog, posjećivao Prijedor i Banjaluku, gdje je poduzeće u kojemu sam radio, Borac iz Travnika, imalo prodajne objekte i predstavništva. Dakako, za vrijeme tih putovanja imao sam priliku susresti se i razgovarati s različitim ljudima, a tema naših razgovora, između ostalog, nerijetko su bili upravo događaji s tog područja neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. U tim razgovorima, dakle, pružila mi se prigoda da događaje, koje sam u ovom skromnom prisjećanju pokušao opisati, barem djelomice pogledam i iz sasvim suprotne perspektive.

U Banjaluci sam jednom prilikom upoznao nekog **Stanka Stanišića** koji je stanovalo upravo preko puta našeg banjalučkog predstavništva. Bio je ljetni, vrući dan. Sjedili smo ispred predstavništva i pili pivo. Kad je nestalo pivo, počeli smo se šaliti i govoriti da je red na Stanku da časti. On je, takoder u šali, odgovorio da on ne može častiti, jer mu je mirovina mala. Netko od domaćih mu je odvratio: "Tko ti je kriv što si pobio onoliko ljudi. Da nisi, danas bi bio general s velikom mirovinom". Upitao sam Stanka, još uvijek u šali, zašto se da zafrkavati. No, Stanko je rekao: "Reci budali i rekao si cijelome svjetu", a potom nastavio ozbiljno:

"Četrdeset pete bio sam komandir jednog logora kod Mitrovice. Na pustari smo imali oko tristotinjak zatočenih domobrana. Bili su to pretežno stariji ljudi i

sutradan su trebali biti pušteni kućama. Večer prije njihova puštanja došao sam iz grada negdje oko 23.00 sata. Bio sam neraspoložen, sjetio sam se rata i svoje izginule braće, te u bijesu, odjednom odlučio da nijednog zarobljenika ne pustum živog iz logora.

Naredio sam da ih postroje, a potom uzeo 'mašinku' i naredio stražarima da ih pobijemo. Ispalili smo rafale i rafale. Tjelesa su jednostavno skakala. Nismo više mogli znati tko je živ, a tko mrtav, pa sam naredio da se tjelesa poliju benzinom iz dviju bačava koje smo imali, te zapale. Dim se digao do nebesa. Nastala je uzbuna. Narod se okupio da vidi što se to događa. Mene su odmah zgrabili i strpali u zatvor, iz kojega me je spasio jedan moj prijatelj, inače general. Pušten sam iz zatvora i prekomandiran u Sloveniju, a da bi se javnost zadovoljila, rečeno je da sam osuđen na smrt. U Sloveniji sam ubrzo umirovljen i šezdesetih sam se vratio u Banjaluku".

Za mojih kasnijih dolazaka u Banjaluku, Stanka više nikad nisam vidio u predstavništvu. Izbjegavao je susret sa mnom, a kad sam upitao **Iliju Kremenića** za njega, rekao mi je da se Stanko stidi mene, zbog svega što mi je ispričao.

Žene - koljači

Jedan Simo iz Lijevča Polja, kojemu sam zaboravio prezime, osuđivao je Stanka, te za primjer kako prolaze oni koji su počinili zločine, naveo slučaj, također iz 1945., kad su u selu Podgradcima, žene motikama ubijale zarobljenike, a potom su mnoge od njih, rekao je, naprsto poludjele. Jedna od žena, koja se osobito isticala u ubijanju zarobljenih hrvatskih vojnika, se, kad ju uhvatili ludilo, sva iskrvari. Interesantno je, Siminu priču potvrdili su i **Stevo Divljak**, i Ilija Kremenić i mnogi drugi. Rekli su mi da su u ljetu 1945. iz Slavonije dotjerali jednu oveću skupinu domobrana i u selu Podgradcima ih prepustili tamošnjim ženama na milost i nemilost. Pobješnjele žene zarobljenike su ubijale motikama. Sve skupa, kako su pretpostavljali, na razne načine tada je pobijeno između tri i četiri tisuće zarobljenika. Slušajući njihovu priču, prisjetio sam se izdvojene kolone zarobljenika iz logora u Požegi, za koju mislim da je svoj Križni put završila upravo u Podgradcima.

Jednom drugom prilikom krenuo sam iz Prijedora u Dubicu preko Kozare.

Putovao sam sa šefom predstavništva **Duškom Trifunovićem**. U selu Jelovcu Duško je zaustavio automobil pored jedne napuštenе škole, te me odmah upitao znam li išta o školi pred kojom smo se nalazili. Odgovorio sam da ne znam, a Duško mi je odmah počeo pričati kako su se, kadje škola uređenai djeca ušlaunju, svuda naokolo počele pojavljivati zmije. Pitaо sam ga što bi to moglo biti, a on je odmahnuo rukom: "Zločin! Veliki zločin!" Mislio sam da se radi o civilima koji su ubijeni za vrijeme bitke na Kozari, pa ga više nisam ništa pitao.

Kasnije sam istim putem išao s vozačem Durom, čijega se prezimena ne sjećam, i on mi je rekao isto što i Duško, samo je nadodao da se radi o pobijenim domobranima u ljetu 1945. Sve što su mi ispričali Duško i Đuro, potvrdio mi je, još jednom, u razgovoru i poslovođa **Ibro Kadirić**.

Na jednom od svojih brojnih putova po Krajini, u uredu mojih poznanika u Bosanskom Novom sjedio je jedan stariji čovjek i upitao nas, čuvši da idemo za Prijedor, hoćemo li ga povesti do sela Svodne. Odgovorili smo mu da hoćemo, a kad smo došli u Svodnu, svratili smo u gostonicu koju je držao sin našeg suputnika. Naš suputnik zvao se **Branko Radovanović**. Već od početka zajedničkog putovanja Branko se raspitivao o svemu. Riječ po riječi i ubrzo smo došli do ratnih tema. Branko je opširno govorio o Šoši, koji je pred rat došao u njihov kraj i o pripremama za ustank, o načinima skrivanja hrane i oružja, o borbama s Nijemcima i dr. Kad sam ga upitao, kako su uspjeli preživjeti sva ta stradanja o kojima mi je pričao, Branko mi je odgovorio da je samo jedna njihova skupina od sedam ljudi stradala na Jelovcu, ali je odmah dodao da ne valja ni ono što su njihovi radili 1945. Dotjerali su, rekao je, na mjesto pogibije sedam tisuća zarobljenih domobrana iz Slavonije i pobili ih. Da bi prikrili zločin, na tom su mjestu sagradili školu. No, nastavio je dalje Branko, čim su djeca ušla u školu, svuda okolo pojatile su se zmije koje se, jednostavno, nisu dale pobiti, i tako su, na kraju, školu morali premjestiti daleko iza brda. Škola i danas zjapi prazna. To je zločin. Ljudi nisu krivi što ih je mobiliziralo u vojsku, rekao je Branko. Potom je dodao da se gotovo ista stvar dogodila u Podgradcima gdje su, za ubijene četiri skojevke, partizani 1945. dotjerali i ubili četiri tisuće zarobljenika. "Ne ćemo

imati sreće. Vidjet ćeš što će nam se dogoditi", ponavlja je Branko.

Bio sam preneražen onim što sam čuo, ali me je začudila i Brankova samokritičnost. Pitao sam se, priča li o zločinima koje je počinio njegov narod samo zbog toga jer su ga 1948. osudili kao informbiroovca ili su pak doista ljudi u Krajini pošteniji i teže podnose grižnju savjesti od onih u srednjoj i istočnoj Bosni.

Tako su se zaokruživale moje spoznaje o tragediji koja se dogodila 1945. Razmišljao sam o onome što sam čuo u Krajini, od sudionika istih događaja koji su stvari promatrali iz drugog kuta od nas, koji smo bili žrtve, i pokušavao sastaviti dijelove velike tamne priče. Znam da su vojnici iz Trebinjskog okruga odvedeni iz Novske, dan nakon blagdana sv Ante, 14. lipnja. Odvedenih iz Požege bilo je oko četiri tisuće. Njih su, kako sam kasnije doznao, pobili u Podgradcima. Sve to ispričao je mom bratu Mati **Ibro Hadžiahmetović**, koji je i sprovodio zarobljenike iz Požege u Podgradce.

Razlog jednoga mog posjeta Prijedoru bio je prijam u upravi tekstilnog poduzeća Pobjeda, na kojem su bili prisutni predstavnici svih poduzeća s tog područja. Nakon službenog dijela prijama, u opuštenoj atmosferi, u razgovoru smo se dotakli mnogih tema. Između ostalog, razgovarali smo i o stradanju pučanstva Prijedora i oklice u Drugome svjetskom ratu. Tom prilikom, direktor Pobjede **Nikola Plemić**, govor o ustaškim zločinima završio je neočekivano."... Ne valjani ono što su naši radili, slavu im njihovu. Iz Slavonije dotjerati zarobljene domobbrane u Podgradce i dati ženama da ih one motikama ubijaju. Mnoge od njih su poludjele. Zločin ne valja, pa ma s koje strane dolazi o", rekao je.

Novi progoni u Domovinskom ratu

U najgorem periodu komunističke vladavine krišom sam nastojao **pribijeziti** barem one osnovne podatke s Križnoga puta: imena, mjesta, datume, te ih na taj način sačuvati u sjećanju, e da bijednom, kad vremena budu bolja, povezana i dopunjena, ta sjecanj mogla ugledati svjetlo dana. Smatrao sam to svojom obvezom koja me je cijelog života zaokupljala i opterećivala baš kao što i *svaki čovjek ima svoju priču i dok je ne ispriča nema živa mira*. Duboko sam uvjeren da bi, da je pos-

tojala mogućnost slobodna razgovora, slobodna objavljivanja svjedočenja o događajima s kraja Drugog svjetskog rata, a samim tim da smo se svi zajedno barem približili istini o tom tamnom razdoblju, i događaji koji su uslijedili nakon kraja komunističke vladavine, ako ne bili sprječeni, bili bi, čvrsto vjerujem, mnogo, mnogo manje surovi.

No, dogodilo se, kao što je poznato, sasvim suprotno. Ljudi su, sa svim svojim pola stoljeća zatomljanim emocijama, gurnuti u novi, ništa manje surovi rat, a jedan od razloga zbog kojih je on i poveden bila je, uvjeren sam, svakako i nakana da se još jednom, ovaj put zauvijek, pokušajuubit sjećanja. Meni je novi rat donio i novo zarobljeništvo. Dne 20. srpnja 1993., oko podneva, u moju kuću upali su vojnici Armije BiH, kojima nimalo nije smetalo to što su pred sobom imali starca od 70 godina i, dakako, civila. Poveli su me na još jedan Križni put dug paklenih osam mjeseci i tri dana, od kojih gotovo šest mjeseci nitko od mojih bližih (niti bilo tko s hrvatske strane) nije ništa znao o meni. Nisu znali čak jesam li živ ili smaknut poput mnogih drugih, ubijenih na pravdi Boga prilikom muslimanske okupacije Bugojna i brojnih hrvatskih sela u Skopaljskoj dolini.

Za razliku od Križnog puta s kraja II svjetskog rata, 1993. zatočen sam bio u kraju u kojem sam rođen, od ljudi s kojima sam proživio cijeli svoj život i vjerojatno zbog toga sam sve teško podnosio. Gledao sam kako se pljačkaju i pale kuće koje su vrijedni, meni poznati ljudi s toliko mnogo muke podizali, kako cijela sela nestaju, kako pred mržnjom, mračnom i neshvatljivom, riječi ljudskost, susjed, prijateljstvo, nestaju kao da ih nikada nije ni bilo. Ljudi s kojima sam godinama prijateljevalo, kojima sam, barem tako mislim, u životu bio i od neke pomoći, u vrijeme mog zatočeništva nerijetko su okretali glave od mene, a neki od njih su me čak i zlostavljali. No, s druge strane, bilo je i mnogo onih koji su mi svojim sitnim, naizgled beznačajnim postupcima olakšali boravak u raznim, često čak i za zatvor neadekvatnim prostorima u kojim sam provodio svoje zatočeničke dane. Teško je i zamisliti koliko čovjeku u takvim uvjetima znače sitnice koje u normalnom, svakodnevnom životu vjerojatno ne bi ni zamijetio: obična riječ utjehe, usputni pozdrav, makar i naznaka smiješka na straža-

revu licu, pruženi komadić kruha ili, pak, odjeće...

Zahvalan sam svima onima u Bistrici, Grnici, Uskoplju, Tornici Yassa, u čijim sam postupcima prema meni i ostalim zatočenicima osjetio i najmanju iskru ljudskosti. Oni su mi svojim postupcima, pa ma koliko oni bili mali i pritajeni, pomogli da preživim pakao zatočeništva. Te iskre ljudskosti, vjerujem, pomogle su i njima da sa što manje ožljaka izdrže svu surovost rata.

Isto tako, sigurno je, moji zatočenički dani koje sam nakon premještaja iz Grnice proveo sa svojim supatnicima, zatočenicima **Ivicom Martinovićem, Ilijom Slipcem, Antonom, Stipom i Niketom Marinčićem, Nikicom Pocrnjom i Joškom**, tekli su znatno brže i lakše od onih koje sam proveo sam. Na kraju, još jednom moram reći da, upravo kao i u Drugome svjetskom ratu, ni muslimansko zatočeništvo ne bih preživio bez Božje pomoći. Naime, baš kao i onda, i u vrijeme mog zatočeništva kod muslimanskih snaga dogodile su mi se neke stvari (isuviše česte da bi bile slučajne) u kojima je, čvrsto vjerujem u to, bio prisutan prst Božje Providnosti...

(Svršetak)

Tomislav Pećarina

SNAGA

(s marša Vrbovec - Križevci)

*Idem u masi ispijen od žedi,
pod teretom puta jedva bedra
vučem.*

*Od marša dugog riječi su sve
rjeđe,
kroz omču puške jedva ih
provučem.*

*Najednom - kô pod tušem - živci se
ukoče
i moje tijelo mladica je grana.
U mišiće mi osvježenje toče
Tvoje oči žive - slika raspjevana.*

1953.

HRVATSKE SVEUČILIŠTARKE NA PUTU KROZ PAKAO (III.)

Počekali smo par časaka i pozvali kolege da nastavimo put, sada na sjever u smjeru Griffena, ali malo brže, jer smo izgubili dosta vremena. Nismo im rekli što smo časak prije vidjeli. Od tada smo nastojali hodati što brže. Nažalost, to nije bilo lako i jedna od naših kolegica, K. B., rekla je da ona ne može više tako hodati. Ostavili smo je na putu sa zaručnikom, M. B. Nije prošao valjda ni jedan sat od tog nemilog rastanka, kada nas je pretekao jedan motorkotač s prikolicom koji ih je vozio. Promet na toj cesti bio je vrlo rijedak. Prema pričanju kolegice Kolaković, tu nas je pretekao jedan teretnjak naše promičbe, u kojem se vozio njezin brat Drago, koji ju nije primijetio. Nastavili smo put sve brže i kad je već sunce padalo prema zapadu, došli smo na jedan brežuljak i u dolini pred sobom ugledali tenkove s bijelim zvjezdama. Bili su to Englezi.

Napokon Englezi!

Moglo bi se reći, da smo skoro trčeći prevalili taj dio puta do Griffena i ušli u mjesto. Tu su zaista bili Englezi. Praktički smo se svalili na vanjski rub jednog jarka koji je pratio cestu. Tu je naša kolegica Zdenka našla i svog brata Dragu, kojega smo svi zvali Karlom. Kad se spuštao mrak, došao je s velikom bukom jedan partizanski vod i zatvorio ulaz u Griffen. Mi smo bili pod zaštitom Engleza, ali koliko znademo, te večeri nije više nitko ušao u Griffen.

Tako smo bez ikakve druge zaštite prošli preko partizanskog područja, a da to onda nitko od nas nije znao. Nije prošlo mnogo vremena i Englezi su se počeli spremati za pokret. Tada sam mislio da su se oni povlačili iz Griffena i da su nas radi toga ukrcali u svoje teretnjake i krenuli prema Klagenfurtu. Sada znadem, na osnovi njihovih dokumenata, da su vjerojatno žurno slali kamione u Klagenfurt po druge nove čete, a kako su njihovi teretnjaci bili prazni, to su nas povezli sa sobom. Kad god su teretnjaci na putu zastali, odmah su ih počeli obilaziti partizani, prijeteci nam cijelo vrijeme, ali Englezi nisu o tome vodili računa, nego su nas dalje vozili prema Klagenfertu. Sjećam se da smo cijelu noć proveli u engleskim teretnjacima i drugi dan ujutro smo osvanuli u Kla-

Privedila:

Kaja PEREKOVIC

genfurtu. Po Klagenfertu smo dosta kružili. Ne sjećam se kako, ali smo na koncu tog putovanja bili iskrčani u Toeschlingu, gdje se nalazio dio zapovjedničke kolone PTS-a.

Vjerojatno su nas Englezi smještali po raznim mjestima i tako su vojnike smjestili u Toeschling, a civile u Krumpendorf. To jedino može objasniti slučaj da je jedan dio kolegica došao izravno u Krumpendorf i da nisu prošle kroz Toeschling. Primjerice, Marija Mandarić tvrdi da ona nije bila nikada u Toeschlingu. To, s druge strane, potvrđuje činjenica da se nije mogla tako velika skupina pokrenuti iz Toeschlinga u Klagenfurt, u malom autobusu kakav je bio onaj zapovjedništva PTS-a, s najviše dvadesetak mjesta. Prema svemu tome, izgleda da je naša skupina, koja je bila raspodijeljena u više teretnjaka u Griffenu, bila podijeljena po vanjskom izgledu, civilni u civilni logor, avojnicuvojnički. Ja sam putovao uz stražnja vrata teretnjaka u vojničkoj odori, a u drugima su putovale same kolegice. One kolegice koje su bile sa mnom u istom teretnjaku, bile su iskrčane u Toeschlingu. Treća skupina koja je bila otisla s "ruksacima", bila je vraćena u Lavamiind radi izručenja, a uspjelo im je pobjeći svima osim Zdravke Hrastar, jer su im Englezi dali do znanja "daje noć crna".

Nadporučnik Babić u Toeschlingu

Nakon par dana boravka u Toeschlingu, nadporučnik Ivica Babić koji je bio po-bočnik zapovjednika PTS-a i zapovjednik jedinice, odlučio je poslati sveučilištarke koje su bile u Toeschlingu u civilni logor u Krumpendorf. Zapovjedio mi je da odvedem tu skupinu u Krumpendorf. Dao mi je na raspolaganje mali autobus zapovjedništva PTS-a i vozača, pa sam tako jednog predvečerja otisao s njima u Krumpendorf i tamo se prijavio generalu Rubčiću.

U svojoj knjizi Hrvatski Demokratski Nacionalizam Zvonimir Puškar kaže o našem nadporučniku Ivici Babiću (na str. 21.-22.): "Do godine 1946. boravi u za-

robljeničkom logoru u Osijeku. Polovicom 1946. Ivica je uhićen. Boravi u zagrebačkom zatvoru i u zatvorskom odjelu bolnice Rebro. U jesen 1947. Ivica je pušten uvjetno iz zatvora i predan na brigu svojoj ujni. Bio je nepokretne desne ruke i noge, vezan na krevet (kao posljedica mučenja, op...)... Sudjelovao je u političkom radu sve do nekoliko mjeseci prije smrti. Umro je 31. 10. 1989."

Nadporučnik Babić je bio neobično cijenjen i voljen u PTS-u. Bio je tek upisan na Sveučilište i posvetio je svoj život PTS-u, a rekli su mi, također, da je on zapravo pratio izvana vlak PTS-a i kada je viđeo da skreće u Jugoslaviju, onda je uskocićio u vlak, da podijeli sudbinu sa svojim vojnicima. Rijedak primjer u onim vremenima

Kad sam, dakle, rekao generalu Rupčiću da se vraćam u Toeschling, on mi je odgovorio: "Ostani noćas ovdje, vratи se sutra ujutro, jer sad je već kasno i po noći bi te mogli zaustaviti partizani ili tkogod drugi". Rekao sam da će mi morati dati posebno dopuštenje i on je to učinio. Ja sam drugi dan ujutro otisao u Toeschling, ali tamo više nije bilo nikoga. Kad sam to viđao, za svaki sam se slučaj propitao kod susjeda, je li tu bila hrvatska vojska, na što sumi mještani odgovorili, da su tu bili i da su se oko jedan sat u noći ukrcali u vlak i otisli prema Villachu. Tim vlakom je otisla i Neda Madirazza, koja se nije htjela rastati od svoga otca kad je skupina sveučilištarki otisla sa mnom u Krumpendorf. Bilje izručena. Preživjelaje tu situaciju i spasila se, kasnije je izbjegla iz Jugoslavije i pripovijedala kako je bila izručena sa PTS-om. Njezin otac dr. Madirazza bio je izručen i ubijen u Jugoslaviji. Važno je napomenuti kako tu skupinu PTS-a Englezi nisu nikad razoružali. Tvrdi se, da je ta skupina bila zarobljena i razoružana u prvom tunelu u Jugoslaviji.

Zajedno s vozačem vratio sam se u Krumpendorf i prijavio se generalu Rubčiću. Rekao mi je: "Skinite činove i ostanite ovdje, a autobus će nam dobro doći". Tako je odlučena i moja sudbina.

Po engleskim izvještajima i pogotovo po komentarima brigadira Scotta, Irska brigada, kojoj je on bio zapovjednik, tih se dana još nalazila u Italiji. Tek 9. svibnja u

20 sati dobio je zapovijed krenuti prema Klagenfurtu, kamo je došao sutradan. Tu je opet dobio zapovijed da uspostavi svoj glavni stan u Wolfsbergu. Njegove su čete prošle sjeverno od Volkermarkta preko Griffena izravno u Wolfsberg. On je uspostavio tamo svoj glavni stan tek 11. svibnja. Iz Wolfsberga je 12. svibnja krenuo sa svojim postrojbama prema Lammindu i Bleiburgu. Tek dan kasnije, tj. 13. svibnja poslao je svoje jedinice prema Volkermarktu. Njegova je zadaća bila uspostaviti vezu s Rusima, napraviti razgraničenje s Bugarima i zauzeti ostatak Koroške do jugoslavenske granice. Tako je pala na njega dužnost da ne prihvati predaju Hrvata kod Bleiburga i da ih prisili na predaju partizanima. Kasnije su njegove čete čuvale granicu na Dravi i nisu dopuštale nikomu prelaziti tu rijeku. Prema njegovim komentarima o odgovornosti i postupcima zapovjednika jedinica, kaže da su mnogi od njih donosili odluke na svoju ruku, jer nisu imali točne upute. Važno je ovdje upozoriti da su tek 14. svibnjadobili analog da ne smiju primiti predaju Hrvata. Njihova situacija je bila vrlo komplikirana, jer je u zoni bilo njemačke vojske, Madžara, Kozaka, a onda i Bugara, Hrvata, partizana i nekih manjih skupina. Broj britanskih vojnika u prvom je trenutku bio razmjerno vrlo malen za sredivanje te vrlo zamršene situaciju. Radi toga se nije čuditi, da je njihov postupak bio različit.

Smrtonosne partizanske klopke

Tako je bio završen najkritičniji dio našeg prijelaza. Ostatak do Ferma u Italiji bio je jednak kao i put skupine civila koji su bili u Krumpendorfu. Ali kako smo mi od tada nastupali kao skupina sveučilištara, vrijedi i to opisati.

U Krumpendorru smo boravili skupa s velikom skupinom Hrvata civila koji su se spasili od izručenja polovicom svibnja 1945. Kad smo tamo došli, već je bila tamo jedna velika skupina izbjeglica u tom mjestancu u neposrednoj blizini Klagenfurta. Ostali smo zajedno, a tu su nam se priključili još neki sveučilištari i sveučilištare koji su stigli na razne načine i tako se spasili partizanskih ralja. U Krumpendorfu je bilo kritično s prehranom, jer od naše grupe nitko nije imao hrane ni strane valute, osim nešto kuna. Ali ipak smo to nekako preživjeli. Svakako, najveći problem je bila neizvjesnost i strah pred izručenjem. Borba trojice hrvatskih predstavnika da dobijemo status političkih izbjeglica bilje zaista golema. Samo zah-

valjujući njihovoj ustrajnosti i Božjoj pomoci, ta je borba bila okrunjena uspjehom. Bili su to rektor našeg sveučilišta u Zagrebu, ing. Stjepan Horvat, prof. Dušan Žanko i dr. J. Rebok, predsjednik Hrvatskoga Crvenog križa, te tumačica, ing. gđa Sram. Tako je Dr. Rebok mogao zatražiti za civile zaštitu Međunarodnoga Crvenog križa u Genovi. Znali smo također da je naš rektor Horvat pisao pisma Vatikanu, moleći zagovor crkvenih vlasti.

Nekoliko puta su partizani okruživali naš logor s namjerom da nas odvezu. Jednom prigodom odveli su sve naše ratne invalide koji su se nalazili neposredno uz sam logor kao neovisna skupina. Kasnije smo doznali da su svi bili poubijani. Pripremali su partizani našim hrabrim vojnicima i rodoljubima u logoru Krumpendorf i posebne klopke. Tako su na samom početku, dok još ništa nije bilo jasno i nije bilo dosta općepoznatih osoba koje bi mogle služiti kao sigurni informatori, a ni naša sveučilištarska grupa još nije bila cijela u Krumpendorfu, partizani lukavo ubacili svoje ljude i po logoru proširili "povjerljivu vijest" da se organiziraju svi vojnici i civili koji se žele boriti protiv partizana negdje u Austriji i da će u određenom momentu doći teretnjaci da ih odvezu na odredište. Zaista su došli teretnjaci i ukrcali su te ljude i odveli ih. Računa se da ih je bilo više od dvije stotine. Odvezli su ih u Jugoslaviju i odmah iza granice poubijali...

Od Krumpendorfa do Ferma

Napokon je, kažu na Duhove, došao taj dug žuđeni vlak, koji nas je imao odvesti u Italiju. Ne znam koliko smo dana točno bili u Krumpendorfu. Svi smo bili ukrcani u teretne vagone jednoga vrlo dugačkog vlaka. Vukle su ga dvije lokomotive. Studentska skupina imala je svoj vlastiti vagon, bili smo svi ukrcani i u zadnji čas bila je prihvaćena u naš vagon i gđa Rojnika s malom Dubravkom, koja je imala tek oko dva mjeseca. Odmah iza toga vlak je krenuo prema Italiji. Na mene je posebno jak dojam učinio porušeni željeznički kolodvor u Villachu, gdje je jedna velika lokomotiva bila na krovu zgrade pokraj same postaje. Vjerojatno je bačena tamo prilikom nekog bombardiranja.

Kad smo prošli kritični Villach (kritičan, jer tu su vlakovi skretali za Jugoslaviju!) naš vlak je dugo stajao na zadnjoj austrijskoj stanicu u Arnoldsteinu. Interesantno je spomenuti da su na toj stanicu naš vlak čuvali pripadnici jedne židovske bri-

gade uključeni u englesku vojsku. To mogu posvjedočiti jer mi je jedan od tih vojnika oduzeo dalekozor. Njega mi je trenutak prije posudio poručnik Stanišić, a ovaj ga je uzeo rekvāši: "To ti više neće trebati". Čuo sam kasnije komentare da su mnogi od njih govorili hrvatski.

Kako je vlak stajao dugo vremena na toj stanicici, neki su iz stražnjeg dijela otisli posjetiti prijatelje u prednjem dijelu. Iznenada je otkopčana polovica vlaka i prvi dio je otisao u Italiju. Mi smo čekali da se vrate lokomotive. Bilo je, dakle, osoba koje su se tu vidjele zadnji put, jer je sudbina dviju polovica vlaka bila drugačija. Nakon dosta vremena vratile su se lokomotive i naš je dio također krenuo prema Tarvisiu, a to je bila prva važnija stаницa na talijanskoj strani. Tu smo bili iskrcani i smješteni privremeno u jedan "camp". Dobili smo prvi put i nešto hrane, bijeli kruh i konzerve. Mnogi su od tih hladnih i masnih konzervi imali poslije problema s probavom. Jeli smo prvi put pravi bijeli kruh poslije mnogo godina. (Još za Banovine Hrvatske nestalo je bijelog kruha s tržišta.) Od prve polovice vlaka tu više nije bilo nikoga.

Tarvisio je također bio strahovito razrušen od bombardiranja. Tu smo ostali jedan dan. Kako je prema jugu željeznička pruga još bila prekinuta, putovali smo dugačkim američkim teretnjacima. Čuli smo da je skupina iz prve polovice vlaka odputovala na isti način u Udine. Tu smo ostali jedan ili dva dana. U Udinama drugi dan ujutro došli su talijanski karabinjeri i zatražili od nas da predamo oružje. Sačuvalo sam samo jednu malu bombu, koju sam nosio kao u rukavici, u improviziranoj vrećici koju sam imao privezanu kao nastavak moje amputirane ruke, sa svrhom da se ubijem ako bih bio izručen. Ta je moja odluka donesena kad sam video što se događa. Bio sam sigurno uvjeren da bi partizani, kad bi me uhvatili, najprije mučili, a kasnije ubili. To su mi već bili pripremili u Zagrebu. Nažalost, mnogo je naših suboraca povjeravalo njihovu priopovijedanju o svršetku rata i tvrdnjama da se nikome neće ništa dogoditi.

Kad smo tim teretnjacima došli u blizu Venecije, zaustavili smo se. Nakon doista raspravljanja između voditelja grupe i nekih Talijana, nastavili smo put i konačno smo toga dana bili iskrcani u Trevisu. Želim objasniti situaciju svih koji su došli u Treviso, naglašujući da je to moje osobno mišljenje. Kada se radi o engleskoj politici ništa nije nemoguće. Prva polovica

vlaka nije došla u Treviso nego u Mestre, to je bio drugi "camp" u neposrednoj blizini Venecije. Ta je skupina prošla sve moguće teškoće engleskih vojničkih logora, dok smo mi, druga polovica vlaka, cijelo vrijeme vođeni kao civilna skupina. Može biti da je to ovisilo o sposobnosti i borbi naših predstavnika, da se s nama postupa kao s civilima ili je to možda bio samo slučaj ili nas je netko htio strpati sve u engleske vojničke logore. Treviso je, gledajući iz današnje perspektive, bio prolazni civilni "camp", jer ne sjećam se da su kroz taj logor prolazile neke druge skupine, osim talijanskih povratnika iz Njemačke ili Austrije i nas. Tu smo ostali razmjerno dugo vremena, više od tjedan dana. Kuhinja je bila vrlo loša i prljava, valjda talijanska. Kuhalo se u otvorenim improviziranim kodovima, a gorivo je bio "fuloil". Naša sloboda kretanja nije bila ograničena.

Tužne vijesti

Već prihvatac pred logorom u Trevisu primaknuo mi se jedan poznati naš časnik, mislim da se zvao Mlakar, za koga sam znao da je djelovao u okviru službenih veza naše vlade s partizanima na izmjeni zarobljenika i slično. On mije rekao: "Pa, što ti tu radiš, bježi odmah odavde, izgleda da ti ne znaš da su svi naši izručeni partizani.". To je za mene bila prva vijest o izručenju naše vojske. O tome sam odmah razgovarao s Nikicom i on mi je potvrdio dužnost toga našeg poručnika, ali kako su se stvari onda razvijale u logoru, imao sam dojam da za nas nije postojala takova opasnost. Par dana kasnije došao je tamo i jedan viši dočasnik PTS-a, koji me je dobro poznavao, mislim iz Toeschlinga i ispričao mi je svoj slučaj. On je još imao otvorenu ranu na desnom ramenu. Rekao mi je da je bio strijeljan pred jednom jammom u Sloveniji, odmah poslije izručenja vlaka PTS-a. Bio je samo ranjen u desno rame i pao je u jamu zajedno s drugim strijeljanim, a kako je bio zadnji u redu, uspijeo je odvezati žicu i pobjeći. Taj slučaj je bio kasnije općenito poznat, a za nas su to bile prve vijesti o strijeljanju časnika i dočasnika koji su bili s nama u Toeschlingu.

U Trevisu smo bili osnovali i prvi studentski izbjeglički demokratski klub. Nakon možda tjedan dana, nastavio se naš put na jug i tako smo došli u Bolognu. To je bio pravi "tranzitni camp", jer tu smo vidjeli ljudi svih narodnosti i boja, živjeli smo i spavalici u konjušnicama bivše talijanske vojske. Hrana je bila bolja nego u

Trevisu, ali se sastojala samo od neke zelene kaše s po kojim makaronom. Čini se da je bila neka kaša od graška, a možda i od soje.

Nakon nekoliko dana bili smo prebačeni u logor u Modeni. Tu smo bili smješteni u jednoj ogromnoj višekatnoj zgradi za koju smo čuli da je prije bila talijanska vojna akademija. Vrlo važno je naglasiti da nam je u tom logoru bio zapovjednik jedan engleski bojnik, podrijetlom Irac. Koliko se sjećam, taj je irski častnik učinio najviše dobra našoj skupini hrvatskih izbjeglica. Njemu smo u dugim razgovorima dobro i u pojedinostima rastumačili probleme i odnose Hrvata i Srba u Jugoslaviji i našu borbu za državnu neovisnost. On je to kao Irac dobro razumio i učinio prve ozbiljne korake, da se ta naša skupina izbjeglica prihvati kao neovisna hrvatska politička emigracija i dajoj se dade neovisan izbjeglički logor. Ne mogu to potvrditi s nekim konkretnijim podatcima, ali općenito dojam za vrijeme našega izbjegličkog lutanja bio je takav.

Poslije dosta dugog boravka u Modeni, bili smo poslani dalje na zapad u Reggio Emiliu. Tu, po sreći, nismo ostali dugo. U tom mjestu situacija je bila dosta čudna. Čini se da su tu vlast imali u rukama talijanski partizani. Dolazili su do logora i nama se prijetili. Vidjeli smo tu često puta marševe i kojekakve proslave talijanskih komunista. Naša situacija nije bila nikako ugodna. Nakon par dana bili smo vraćeni u Modenu. Tu smo se sa zapovjednikom logora, Ircom, osjećali mnogo bolje i ugodnije. No ovaj put naš boravak u logoru u Modenu bio je mnogo kraći. Poslani smo ponovno u konjušnice u Bolognu. Izgleda da smo tu čekali dok proradi željeznička pruga duž jadranske obale prema jugu, a kad je ta pruga proradila poslani smo na jug u naš konačni hrvatski logor u Fermu.

Konačno u Fermu

Nakon tih seljakanja, konačno smo jednog dana bili ukrcani u vlak koji je išao na jug uz obalu. Ljeto je bilo vruće, a vlak je svaki čas stajao na nekim stanicama. Tako smo iskoristili priliku i okupali se u plavom Jadranu, u kasnije čuvenom kupalištu Rimini. Prolaz kroz Anconu bio je vrlo tužan. Taj lijepo smješteni grad na obali bio je praktički sravnjen sa zemljom. Naš vlak je prosljedio polako najug i konačno smo bili iskrčani u Puerto San Giorgio i odatle prevezeni u logor Fermo.

Bilo bi nepravedno ovdje propustiti prijateljski prijam koji su nam priredili Poljaci, pripadnici vojske generala Andresa prigodom dolaska našeg vlaka u Puerto San Giorgio. Okružili su naš vlak, srdačno nas dočekali i obdarili cigaretama, čokoladom i drugim darovima koje su imali pri ruci. Taj prijateljski susret s Poljacima pretvorio se u iskren i srdačan odnos sve dok su Hrvati bili u Fermu.

U logoru Fermo su sveučilištarci i sveučilištarke dobili posebnu prostoriju ili neovisnu zgradu. S nama je bio rektor ing. Stjepan Horvat, a kasnije se pridružio i otac Srećka Rovera, te nekoliko drugih intelektualaca. Prve koje su počele napuštati logor bile su baš sveučilištarke, a za njima po malo i sveučilištarci koji su imali sveučilištne dokumente. Među njima je bio i pisac ovih redaka. Tako se završuje naš "sretan izbjeglički put" do Ferma. Našu zahvalnost dugujemo Providnosti Božjoj odnosno zaštiti Majke Božje Kraljice Hrvata, a zadužila su nas napose: Ivona Latković, svojom stalnom brigu za sveučilištare, dr. Šime Cvitanović, zapovjednik bolničkog vlaka koji je dopustio da se prikopčaju naši vagoni na bolnički vlak; dr. Madirazza, pod čijim smo budnim zapovjedništvom prevezeni dijelom puta teretnjacima PTS-a, pod njegovim budnim zapovjedništvom, ing. Stjepan Horvat, naš dragi i neumrli rektor, koji se za nas očinski brinuo diljem našega tužnog emigrantskog puta, te nadporučnik Ivica Babić, pobočnik zapovjednika PTS-a i mučenik. Zahvalni smo i nekim dobrohotnim pripadnicima engleske vojske, koji su nas zaštitili i prevezli do Krumpendorfa, odnosno Toeschlinga, irskomu bojniku, zapovjedniku logora u Modeni.

Ujedno osobno zahvaljujem svim kolegicama koje su svojim doprinosom omogućile istinitost ovog opisa., te prof. dr. Jeri Jarebu, koji me je u svibnju 1999. u Zagrebu, svojim izvanrednim poznavanjem događaja, upozorio na neke pogreške, koje bi bile smanjile vjerodostojnost napora u traženju istine oko ovoga našega puta."

Ovim okončavamo objavljuvanje prerađenog zapisa Dr. Nenada Tomislava Plivelića, dovršenog u Argentini, koncem siječnja 2001., zahvaljujući mu na trudu i naporu, da se ovaj prikaz naše tužne i viteške povijesti sačuva i objavi starijima na sjećanje, a mlađim naraštajima na pouku.

MOJA SEĆANJA

Vu ravnice dola reke Vardara - 50 km od Skoplja, kak kakov povesni dvorec, strši rešt s nadpisom: K.P.D. IDRIZOVO....

Negovi ograđeni cigleni visoki zidi stražarnicami, skrivali so, toga cajta, komunističko povest lučke generacije, robijaškoga življenja.

Od 1947. - 1952. leta, Titov meneštrant, makedonski precednik Lazo Koluševski, bil je napunil Idrizovo svojemi seljaki. Zato kaj neso šteli dati svojega grunta vu zadružne kolhoze. I zato so sакoj bili osuđeni po 12 let rešta.

Nekuliko nas Hrvatov koji smo se — silom prilike - vu Idrizovu našli, zmešali so nas z Makedonci "zadrugari", odpelali na "radne akcije". Natiskali nas vu maršeče vagone, odpelali vagonom do Bitole. Vojnički kamioni pokriti s ceradami odvajažali nas vu logore kamenolome, Resen-Ohrid, med brege delat pote.

Logor Prentov most ograđen z drotom i stražami. Barake pune stenic. Vu dvoru logora cisterna z vodom koja doñaša vodo s Prespanskoga jezera. Sакoj smo dobivali 3 litre vode na den, za piti i prati. Vu barakaj trdolež, deka gore i dole, šolja pod glavom, dreveni vojnički kufer pod nogami.

Saki den zaran grupe ido z logora na posel. Šest milicajcov šmajseri prati i čuva 20 robijašov v grupe. Spod kameni bregov plac je obiležen z belemi zastavkami, kak ti zona kretanja. Železnemi štangami, žmekemi bati buše se prela v kamene stene 60 - 80 cm. koje se prek noći minirajo. Raspucano kamenje robijaši z bati vusitnjavajo, razgrinjajo place za pot. Opolne, magarci i mule na samare vu kantaj donašajo nam jelo, zelje, luto papriko, gresa i šnito kruva. I tak, saki den, isto delo, isto jelo, čez dneve, meseca, leta dok te drži snaga.

Jesenski megleni dnevi. Betežnikov, mrtvacov na pretek. Luta paprika okrvalila nam debelo crevo. Gledimo - ne vidimo. Vuprava nas je prisilila na tešće piti ribje olje, dok ne pregledamo. Vu logoru 20 karcelov 1 x 1 za političko "vaspitanje", gde so nas drugovi nadzirateli s palicami mlatili. Makedonski politički osuđeniki V.M.R.-ovci, puno su nam pomogli vu govoru, savete i

prerane. Jer, retki so bili oni koji so od tam ostali zdravi i čitavi.

25. studenoga 1954. leta, v logoru so nas odebrali, skrito s kamijoni odpelali v Bitol vu železničke vagone. Drugi den stigli smo vu Idrizovo gde smo doznavali da smo amnestirani. Amnestija je vredila samo za dela o seljačkaj zadružaj i zapade propagande. Reka z robijaši stala je krej pilota kaznione. Zdignena bina (pozornica) na koje je pisalo: "Druže Tito mi ti se kunemo, da od tvoga puta ne skrenemo"!

Drug z ministarstva Skoplja prečital nam je naredbo o amnestije i nadodal: "Drugovi zatvoreni, mi verujemo daje vaša kazna na vas delovala i da se više ne budete vratili u Idrizovo. Vi ste od danas slobodni građani Jugoslavije. Ako ustreba budite branioci bractva jedinstva naših naroda. Živio drug Tito!"

Malo dalje stotine magarcov samari čekali so svoje vukučane. Robijaši Makedonci, stari, betežni, gladni, spačeni, padali so vu zagrlaj svoji najdraži. A magarci so narikali kak da so šteli špotati komuniste za se nepravde toga cajta.

Mi robijaši z drugi republik dobili smo od uprave odpusnice i peneze za vlak k domu. I tak, nas nekuliko Hrvatov, z brojevi na pleče, z okruglemi kapami na glave, gladni i spačeni vozimo se, sakomu zapeti v joku. Do Beograda milicija nas je sedempot legitimirala, spitavala. Naš pajdaš robijaš Luka Stipanović odpelal nas je k sebe doma vu Tovarnik gde smo se praf najeli. A vu Zagrebu rastali smo se, valda zanavek: Valent Mesec z Ivanka, Zlatko Cvetko Zagreba, Pero Artuković z Ljuboškog i Zvonko Marinić z Rijeke.

Drugi den poslal sem z Đurđevca poštom vu Idrizovo opravo i peneze, kak je bilo rečeno. Doma od UDBE nesem imale mira, dok nesem prebegel granico, otišel vu slobodni svet. Bogu fala, denes živem srečno doma vu slobođne HRVACKE DOMAJE!

Slavko ČAMBA

VROČA JESEN

- Tetec, tetec, toplo leto prejađa, vroča jesen dojada — veli mi ne zdavna rodak Darko, koj je ne zdavna vu svoje firme, kak ti višek radne snage zgubil posla. — Bum ja — nadraža se on — ako me pošteno ne splate, nekoga vredil...

- Je, dečec dragi — velim mu ja. — Tak to nejde! Naj bedastočo delati. Peš vrešt! Naj više gospočijo špilati. Lepo, podfrči rokave, primi se grunta delati. Japa ti je se priskrbel. Bodeš živel bez službe kak so si tvoji prije tebe. I kaj im je falelo? Svoja so življenja pošteno preživelici.

- E tetec, tetec, ti si staromodni. Sad se drugač žive. Mi mladi trebamo peneze. Ti velim — "vroča jesen dojada!" Pem lepo s policijaci štrajkat! Si me razmel?

Čkomeli smo obedva, dok se neje sneja oglasila:

- Leko vam, tetec, vam povem. Znamo mi mladi se. Vi dobivate od države peneze kaj ste bili prije 50 let vrešt. Da ste pravi, tetec, bi i nam nekaj otigli i dali.

Potuleno čkomel sam gliboko. Što me bode razmel? Da ji povem da čekam kak duša raja obećane za drugo četrt peneze, ne bi mi veruvala. Peneze, koji so već zdavna rečeni za svoj okvir groba spomenika na grobju. I za sprevod, poklimam sam sebe, ja — a sneja veli:

- Tetec, najte se srđiti. Mislim, to je ne pošteno. Što je to naredil da se vam starem dajo penezi, a ja svojem Darkom ni vlane se nesmo okopali vu more. Kakva je to pravda v države?

Gledel sem jo v joči koje so ji bežale na stran. I onda sem rekao:

- Je kćerka draga. Ti povem, vam mlađem; Dok vam počmem pripovedati o hrvacke robijaše, nečete me slušati, velite, tovas ne zanima. Vi bi se samo menjili o aute, konjugtere o peneze. Se je to lepo i dobro ali, bez motike nema kruva. I tebi i Darka, i tulike vas mlade, čeka vroča jesen, i zima, i prolet — tak dogo dok se ne primete vu štale kravice i pajceke raniti i, — grunta delati.

Slavko ČAMBA

ZADRUGA

Godine 1945/46. po dolasku partizana na vlast morali smo svake nedjelje u mom selu Bunjani, mjesto Križ ići na proglašenje. U narodnom odboru skupe se ljudi iz sela gdje se drže razna predavanja, preodgajanje naroda. Kad smo svi čuli da smo "postali od majmuna", znali smo da moramo slušati naredbo-davce kao majmuni svoje gospodare.

Ljudima se oduzima zemlja koja će ući u zadruge. Agrarna reforma. Sav višak hrane mora se predati državi (a tko je nakon II. svjetskog rata imao viška hrane?), pa koliko odbornici zapisu, toliko se mora dati. Ako seljak nema dosta, milicija ide na tavane i pokupi sve što nađe - suho meso, žito, med, itd. Bila je uzrečica - pomeli su tavane. Ako netko nema ni tada dosta -

Piše:

Marija KOSTANJEVAC

nema problema - uzme se iz štale kрава, tele, svinje. Ovi što su došli iz šume moraju jesti, a za seljaka nitko ne pita što se mučio cijele godine, kako će on prehraniti sebe i svoju djecu. Pa, drugovi i drugarice, zar nije jednakost i ravнопravnost? Gledala sam kako iz križkog mlina partizani nose vreće brašna, a mi nismo nikad dobili ni deke, iako smo imali karte za hranu.

Borci i sirotinja moraju u zadruge. Pričaju nam kako u selu Palešniku čekaju kuće protjeranih Njemaca pune svega, čak je i alat na svom mjestu, s kojim ćemo raditi. Te kuće će biti naše,

a radit ćemo u zadrizi. Meni su naročito naglasili da ako ne pristanem, da će uzeti onih tristo dinara podpore što ju je očuh dobivao umjesto svoje mirovine, koju je zaslužio radeći na željeznici. Ako ne budem dolazila redovito na proglašenje, također ćemo izgubiti podporu. Razmišljala sam kako ćemo plaćati stan, ako nam uzmu podporu? Kako će moj očuh raditi u zadrizi sa svoje 72 godine starosti i skoro podpunom sljepoćom? Kako će raditi mama, koja je srčani bolesnik i često pada zbog toga u nesvijest? Ali, koga to briga. Narodna vlast se mora slušati.

Jednog jutra dođe mi u kuću susjeda Jajetić. Bilaje s mužem u partizanima. Pozove me da im se pridružim, jer da njih sedam ide u Palešnik da prije pogledaju to selo. I tako mi sutradan krenemo preko Čazme i Velikih Zdenaca u Palešnik. Kad smo došli tamo, potražili smo predsjednika sela - nije ga bilo kod kuće, pa nas je primila njegova žena. Stajali smo tako na cesti i gledali kuće poredane, sve iste, koje su nas gledale kao slijepci, jer nijedna nije imala ni prozora ni vrata i bile su podpuno prazne. Gledale su žalosno u nas, a meni se oko srca skupljala neka hladnoća i strah. Zatim nam je žena pričala da su tu bili Ličani mjesec dana, kod kuće su sve prodali i tu radili na poljima mjesec dana, jeli na kazanu i na koncu to morali platiti. Svi su se vratili natrag u Liku.

Ivana Radić

POKOŠENO CVIJEĆE

*Jurica, Branko, Rudi,
Zlatko, Đuro, Srećko
i tisuće divnih momaka,
Ivica, Miljenko, Miro
i tisuće hrvatskih junaka,
Puba, Vilko, Vlado,
Marijan, Drago, Tomica
doživješe sudbinu krutu
ostadoše na Križnom putu.

A što su krivi bili
tako mladi, plemeniti i mili.
To drago pokošeno cvijeće
Hrvatska zaboravit ne će.*

Krenuli smo bez riječi natrag. Kuće su nas nijemo ispraćale, pune tuge, bez očiju. Nadaleko smo zaobišli Čazmu, gdje su nas čekali odgovorni na podpis. Nitko nas više nikad nije pitao, hoćemo li u zadrugu.

POPIS

POGINULIH ZA POKOLJA U DOCU DONJEM

26. OŽUJKA 1994.*

1. Banić Vice, p. Mate, rođ. 1899.
2. Banić Mande, ud. Mate, rođ. 1861.
3. Banić Ive, kći Stipanova
4. Banić Anica, kći Stipanova, rođ. 1935.
5. Banić Mande, kći Stipanova
6. Banić Pera, ud. Martina, rođ. 1833.
7. Banić Ivan, sin Martina, rođ. 1914.
8. Banić Čiril Juraj, sin p. Pavla, rođ. 1905.
9. Banić Marija, kći p. Pavla, rođ. 1905.
10. Banić Marija, ž. Jurina
11. Banić Bernardica, kći Čirila Jure, rođ. 1933.
12. Banić Janje, kći Čirila Jure, rođ. 1935.
13. Banić Vladislava, kći Čirila Jure
14. Banić Ante, sin Čirila Jure
15. Banić Marija, kći Čirila Jure
16. Bašić Luce, ud. Ante, rođ. 1868.
17. Bašić Matija, ud. Andrije, rođ. 1884.
18. Bašić Marija, ud. Ivana, rođ. 1895.
19. Bašić Mijo p. Ivana, rođ. 1925.
20. Bašić Andrijap. Ivana, rođ. 1931.
21. Bašić Jure p. Ivana, rođ. 1936.
22. Bašić Marija, ud. Ante, rođ. 1892.
23. Bašić Ive, kći p. Ante
24. Bašić Martin p. Petra, rođ. 1877.
25. Bašić Ivan p. Petra, rođ. 1844.
26. Bašić Marija, ž. Martina, rođ. 1888.
27. Bašić Antun Petar, sin Martinov, rođ. 1918.
28. Bašić Matija, kći Martinova, rođ. 1920.
29. Bašić Klement, sin Martinov, rođ. 1925.
30. Bašić Petar, sin Martinov, rođ. 1928.
31. Bašić Marija, kći p. Ivana
32. Bašić Ivan, sin p. Marka, rođ. 1859.
33. Bašić Ive, ž. Ivanova, rođ. 1882.
34. Bašić Jela, kći p. Ivana, rođ. 1922.
35. Bašić Šima, ud. Stipana, rođ. 1873.
36. Bašić Antun, sin p. Martina, rođ. 1876.
37. Bašić Ana, ž. Antunova
38. Bašić Marin, sin Antunov, rođ. 1924.
39. Bašić Marija, kći Antunova, rođ. 1934.
40. Bašić Matija, ud. Joze, rođ. 1883.

Priredio:

prim .dr. Jure BILIĆ

41. Bašić Tomica Ruža, kći p. Jozе, rođ. 1921.
42. Bogdan Matija, ž. Matina, rođ. 1891.
43. Bogdan Matuša, kći p. Pavla, rođ. 1925.
44. Bogdan Blaženka, kći p. Pavla, rođ. 1928.
45. Bravović Stipan p. Mate, rođ. 1883.
46. Bravović Katarina, ž. Stipanova, rođ. 1882.
47. Bravović Hedviga, kći Stipanova, rođ. 1920.
48. Bravović Hermelinda, kći Stipanova, rođ. 1922.
49. Bravović Jaka, ž. p. Grge, rođ. 1880.
50. Bravović Pera, kći p. Grge, rođ. 1918.
51. Bravović Pavica, ž. Šimunova, rođ. 1918.
52. Bravović Mande, kći Šimunova, rođ. 1941.
53. Bravović Jela, ž. p. Mate, rođ. 1892.
54. Bravović Luka, sin p. Mate
55. Bravović Karmela, kći p. Mate, rođ. 1933.
56. Bravović Juraj, sin p. Bariše, rođ. 1864.
57. Bravović Marko, sin p. Bariše, rođ. 1870.
58. Bravović Mara, ž. Markova, rođ. 1896.
59. Bravović Stipan Andelko p. Marka, rođ. 1934.
60. Bravović Mirko, sin p. Marka, rođ. 1931.
61. Bravović Rose, kći Martinova, rođ. 1921.
62. Bravović Ljubica, kći Jakovljeva
63. Čosić Bozo, sin p. Petra
64. Čosić Kate, ž. Ivanova, rođ. 1893.
65. Dagelić Ive, ud. Petra, rođ. 1864.
66. Dagelić Ivan, sin p. Pavla, rođ. 1902.
67. Dagelić Nevenka, ž. Ivanova, rođ. 1920.
68. Dagelić Ive, kći Ivanova, rođ. 1942.
69. Dagelić Ćiro, sin p. Jure, rođ. 1904.
70. Dagelić Pera, ž. Čirina, rođ. 1900.
71. Dagelić Jure, sin Jurin, rođ. 1932.
72. Dagelić Jakov, sin Jurin
73. Dagelić Olga, kći Jurina, rođ. 1931.
74. Dagelić Ande, kći Jurina, rođ. 1933.
75. Dagelić Ivan, sin p. Ante, rođ. 1887.
76. Dagelić Ive, ž. Ivanova, rođ. 1894.
77. Dagelić Matuša, kći Ivanova, rođ. 1928.
78. Jadrić Pavica, ud. Tome, rođ. 1872.
79. Junušić Luče, ž. p. Grge, rođ. 1890.
80. Junušić Jela, kći p. Grge
81. Juretin Jele, ž. Stipina, rođ. 1912.
82. Mandić Srička, kći Petrova, rođ. 1909.
83. Marasović Marija, kći Antina, rođ. 1922.
84. Marasović Mira, kći Antina, rođ. 1926.
85. Markić Ante p. Grge, rođ. 1872.
86. Markić Ande, ž. Antina, rođ. 1887.
87. Markić Marija, kći Antina, rođ. 1925.
88. Markić Zvjezdana, ž. Brankova, rođ. 1913.
89. Markić Dragica, kći Jakovljeva, rođ. 1919.
90. Markić Ante, sin Brankov
91. Markić Marko p. Jure, rođ. 1901.
92. Markić Jele, ž. Markova, rođ. 1920.
93. Markić Jakov, p. Ivana, rođ. 1869.
94. Markić Jozo p. Jakova, rođ. 1871.
95. Markić Mande, ž. Jakovljeva, rođ. 1881.
96. Markić Ljubica, kći Jakovljeva, rođ. 1913.
97. Markić Marta, ž. Ivanova, rođ. 1905.
98. Markić Marija, kći Ivanova, rođ. 1935.
99. Markić Ivan p. Mate, rođ. 1889.
100. Markić Ana, ž. Ivanova, rođ. 1896.
101. Markić Marija, kći Ivanova, rođ. 1921.
102. Markić Svetlo, sin Ivanov, rođ. 1932.
103. Markić Vjera, kći Ivanova, rođ. 1930.
104. Markić Luče, kći p. Mate, rođ. 1888.
105. Markić Mirko, sin Ivana i Marte, rođ. 1938.

* Donosimo popis imena poklanih 26. ožujka 1944. kao i onih koji su stradali u tijeku rata 1941.-1945. Očevidci tvrde, da su pokolji i palež kuća izvršili vojnici u njemačkim uniformama, koji su govorili "naški".

106. Markić Maksim, sin Ivana i Marte, rođ. 1943.
107. Markić Jere, sin Markov
108. Markić Irena, kći p. Ivana, rođ. 1935.
109. Markić Roman, sin p. Ivana
110. Matovac Ana, ud. p. Jozef, rođ. 1887.
111. Matovac Jele, kći p. Jozef, rođ. 1920.
112. Matovac Roksanda Ksenija, kći p. Jozef, rođ. 1927.
113. Matovac Lukap. Mate, rođ. 1875.
114. Matovac Pavica, ž. Lukina, rođ. 1878.
115. Matovac Mate Jakov, sin Lukin, rođ. 1907.
116. Matovac Vladislava Pera, ž. Matina, rođ. 1910.
117. Matovac Uroš Jozo, sin Matin, rođ. 1932.
118. Matovac Marija, kći Matina, rođ. 1933.
119. Matovac Jele, kći Matina
120. Matovac Ivan, p. Stipana, rođ. 1882.
121. Matovac Pavica, ž. Ivanova, rođ. 1890.
122. Matovac Vjekoslava, kći Ivanova
123. Matovac Jozo, sin Ivanov, rođ. 1927.
124. Matovac Matuša, kći Ivanova, rođ. 1932.
125. Matovac Stipan, sin Ivanov, rođ. 1934.
126. Matovac Antica, ud. Marka, rođ. 1878.
127. Matovac Luce, ž. Antina
128. Matovac Pavao p. Ivana, rođ. 1901.
129. Matovac Tomica, ud. Ivana, rođ. 1862.
130. Matovac Mare, ž. Pavlova, rođ. 1906.
131. Matovac Zorka, kći Matina
132. Matovac Pavica, kći Matina
133. Matovac Grgur Pavao, sin Matin
134. Matovac Nediljka, kći Antina
135. Matovac Veselka, kći Pavlova
136. Matovac Ante, sin Pavlov
137. Matovac (novorođenče), sin Antin, rođ. 1944.
138. Medić Ivan, sin Barišin, rođ. 1896.
139. Medić Kata, ž. Ivanova, rođ. 1894.
140. Medić Petar, sin Ivanov, rođ. 1936.
141. Medić Jozo, sin Ivanov
142. Medić Kate, ž. p. Bariše
143. Medić Matuša, kći p. Bariše
144. Medić Marija, kći Ivanova, rođ. 1922.
145. Medić Lucija, kći Ivanova, rođ. 1927.
146. Pavić Jela, kći Jurina
147. Perić Iva, ž. Miškova, rođ. 1907.
148. Perić Ivan, sin Miškova
149. Perić Martin, sin Miškova
150. Perić Marija, kći Miškova
151. Periš Luka, p. Ivana, rođ. 1880.
152. Periš Ana, ž. Lukina, rođ. 1880.
153. Radić Šime, ž. Ivanova, rođ. 1887.
154. Radić Nedeljka, kći Ivanova, rođ. 1928.
155. Radić Marija, kći Ivanova, rođ. 1933.
156. Radić Iva, ž. Ivanova, rođ. 1905.
157. Radić Marijan, sin Ivanov, rođ. 1905.
158. Radić Vinko, sin Ivanov, rođ. 1938.
159. Radić Klement, sin Ivanov, rođ. 1939.
160. Radić Marija Franka, kći Ivanova, rođ. 1942.
161. Radić Mate, sin p. Ivana, rođ. 1864.
162. Radić Antica, ž. Lovrina, rođ. 1864.
163. Radić Ante, sin Lovrin
164. Radić Jele, kći Lovrina
165. Radić Margaret, ž. Ambrozijeva, rođ. 1898.
166. Radić Joza, kći Ambrozijeva, rođ. 1928.
167. Radić Marko, sin Ambrozijev, rođ. 1935.
168. Radić Vinko, sin Ambrozijev, rođ. 1937.
169. Radić Bibiana, kći Ambrozijeva, rođ. 1932.
170. Radić Nedeljko, sin Ambrozijev, rođ. 1931.
171. Radić Ante, sin p. Duje, rođ. 1867.
172. Radić Pera, ž. Antina, rođ. 1862.
173. Radić Frano, sin p. Andrije, rođ. 1855.
174. Simunić Iva, ud. Mate, rođ. 1867.
175. Simunić Pavao, sin p. Mate, rođ. 1893.
176. Simunić Marija, ž. Pavlova, rođ. 1910.
177. Simunić Jele, kći Pavlova, rođ. 1931.
178. Simunić Marija, kći Pavlova, rođ. 1933.
179. Simunić Mande, kći Pavlova, rođ. 1934.
180. Simunić Blaženka, kći Pavlova, rođ. 1936.
181. Simunić Nada, kći Pavlova, rođ. 1938.
182. Simunić Dragica, kći Pavlova, rođ. 1940.
183. Simunić Rajka Nada, ž. Marinova, rođ. 1915.
184. Simunić Ive, kći Marinova, rođ. 1938.
185. Simunić Grozdana, kći Marinova, rođ. 1940.
186. Simunić Mate, sin Marinov, rođ. 1942.
187. Simunić Petar p. Mate, rođ. 1869.
188. Simunić Josip, sin Petrov, rođ. 1894.
189. Simunić Marija, ž. Josipova, rođ. 1907.
190. Simunić Tomislav, sin Josipov, rođ. 1929.
191. Simunić Anđelka, kći Josipova, rođ. 1931.
192. Simunić Stipe, sin Josipov, rođ. 1933.
193. Simunić Ivan, sin Josipov, rođ. 1935.
194. Simunić Jakov, sin p. Ante, rođ. 1872.
195. Simunić Pavica, ž. Jakovljeva, rođ. 1876.
196. Simunić Marija, kći Jakovljeva, rođ. 1902.
197. Simunić Pera, ud. Matina, rođ. 1873.
198. Simunić Pavica, kći p. Mate, rođ. 1895.
199. Simunić Marko, sin p. Mate, rođ. 1901.
200. Simunić Marija Matija, kći p. Mate, rođ. 1911.
201. Simunić Mate p. Andrije, rođ. 1878.
202. Simunić Matija, ž. Matina, rođ. 1893.
203. Simunić Marija Anđelka, kći Matina, rođ. 1927.
204. Simunić Manda, ud. Josipova, rođ. 1875.
205. Simunić Zdenka Jelica, kći p. Josipa, rođ. 1916.
206. Simunić Martin, sin p. Mate, rođ. 1862.
207. Simunić Antun, sin p. Antuna, rođ. 1889.
208. Simunić Iva, ž. Antunova, rođ. 1898.
209. Simunić Jozef, kći p. Antuna, rođ. 1925.
210. Simunić Ljubica, kći Antunova, rođ. 1928.
211. Simunić Nevenka, kći Antunova, rođ. 1933.
212. Simunić Branko, sin Antunov, rođ. 1934.
213. Simunić Vjekica, kći Antunova, rođ. 1934.
214. Simunić Marija, kći Antunova, rođ. 1941.
215. Simunić Jozef, sin Antunov, rođ. 1943.
216. Simunić Anda, ž. p. Mate, rođ. 1895.

217. Simunić Luca Tomica, kći p. Mate, rođ. 1920.
218. Simunić Martin, sin p. Mate, rođ. 1926.
219. Simunić Bosiljka, kći p. Mate, rođ. 1930.
220. Simunić Drago, sin p. Mate, rođ. 1932.
221. Simunić Stipan, sin p. Petra, rođ. 1896.
222. Simunić Marija, ž. Stipanova, rođ. 1904.
223. Simunić Jozu Vinka, kći Stipanova, rođ. 1928.
224. Simunić Petromila Marija, kći Stipanova, rođ. 1931.
225. Simunić Petar, sin Stipanov, rođ. 1938.
226. Simunić Stanislav, sin p. Mate, rođ. 1899.
227. Simunić Iva Ljubica, ž. Josipa Vilelma, rođ. 1910.
228. Simunić Mate, sin p. Josipa Vilelma, rođ. 1939.
229. Simunić Marija, kći Josipa Vilelma, rođ. 1941.
230. Simunić Mare, ž. p. Andrije, rođ. 1866.
231. Simunić Anica, kći Petrova, rođ. 1938.
232. Smajić Matija, ud. Antina, rođ. 1907.
233. Smajić Marijan, sin p. Ante, rođ. 1933.
234. Smajić Marija, kći p. Ante, rođ. 1937.
235. Smajić Ćiro, sin Jurin, rođ. 1932.
236. Šilović Bozo p. Ivana, rođ. 1896.
237. Šilović Josip, sin p. Ivana, rođ. 1901.
238. Šilović Marija, ž. Josipova
239. Šilović Anđelka, kći Josipova
240. Šilović Nediljka, kći Josipova
241. Šilović Marija, ž. Matina, rođ. 1919.
242. Šilović Božo, sin p. Jure, rođ. 1911.
243. Šilović Krunoslava Nikica, ž. Božina, rođ. 1910.
244. Šilović Nada, kći Božina, rođ. 1940.
245. Šilović Jure, sin Božin, rođ. 1942.
246. Šilović Jako Nediljka p. Ante, rođ. 1920.
247. Šošić Pavica, kći Lukina, rođ. 1931.
248. Šošić Slavka, kći Marinova, rođ. 1928.
249. Šošić Iva, kći Antina, rođ. 1924.
250. Šušić Ivan p. Ivana, rođ. 1883.
251. Šušić Iva, ž. Ivanovao, rođ. 1885.
252. Šušić Jure, sin p. Ivana, rođ. 1871.
253. Šušić Mande, ud. Petrova, rođ. 1879.
254. Šušić Pavica, ž. Jurina, rođ. 1915.
255. Šušić Lucija, kći Jurina, rođ. 1940.
256. Šušić Petar, sin Jurin, rođ. 1942.
257. Šušić Pavica p. Ante, rođ. 1898.
258. Šušić Tomica, kći Pavičina, rođ. 1926.
259. Šušić Iva, kći p. Mate, rođ. 1900.
260. Šušić Jela, kći Ivina, rođ. 1928.
261. Tijardović Ivan, sin p. Petra, rođ. 1887.
262. Tijardović Nikola, sin p. Petra, rođ. 1894.
263. Tijardović Jaka, ž. Ivanova, rođ. 1892.
264. Tijardović Marija, kći Ivanova, rođ. 1922.
265. Tijardović Pavica, kći Ivanova, rođ. 1924.
266. Tijardović Danica, kći Ivanova, rođ. 1927.
267. Tijardović Luce, kći Ivanova, rođ. 1932.
268. Tijardović Blaga, kći Ivanova, rođ. 1936.
269. Tijardović Petar, p. Tome, rođ. 1880.
270. Tijardović Kate, ud. Nikola, rođ. 1886.
271. Tijardović Pave Mile, kći p. Nikole, rođ. 1920.
272. Tijardović Danijel, sin p. Jure, rođ. 1896.
- POPI S**
POGINULIH, STRIJELJANIH I
NESTALIH IZ ŽUPE DOCA
DONJEG OD 6. TRAVNJA 1941. DO
9. SVIBNJA 1945.
273. Banić Dragutin, sin Martinov, rođ. 1910.
274. Banić Josip, sin Martinov, rođ. 1922.
275. Banić Martin, sin p. Ante, rođ. 1900.
276. Banić Mate, sin Stipanov
277. Bašić Pavao p. Ante, rođ. 1912.
278. Bašić Marko, sin Josipov
279. Bilić Ćiril, sin Josipov, rođ. 1900.
280. Bilić Ante, sin Nikolin, rođ. 1909.
281. Bravović Petar, sin Markov, rođ. 1926.
282. Čosić Petar Krešimir Ivanov, rođ. 1913.
283. Jelić Jure, sin Jakovljev, rođ. 1883.
284. Jelić Mate, sin Jakovljev, rođ. 1896.
285. Kaćunko Vladimir p. Mate, rođ. 1912.
286. Kaćunko Slavko Luka p. Mate, rođ. 1921.
287. Markić Slavko, sin Antin, rođ. 1923.
288. Matovac Marko Leopold Markov, rođ. 1921.
289. Matovac Ante, sin Markov, rođ. 1919.
290. Matovac Dominik, sin Jozin, rođ. 1924.
291. Madić Ante, sin Jurjev, rođ. 1908.
292. Medić Bariša, sin Ivanov, rođ. 1925.
293. Perić Bože, sin Ivanov, rođ. 1914.
294. Perić Ivan, sin Lukin, rođ. 1911.
295. Pezelj Mirko Petar p. Perilije, rođ. 1918.
296. Pezelj Ante, sin p. Perilije, rođ. 1921.
297. Pezelj Petar, sin p. Perilije, rođ. 1926.
298. Pezelj Fabijan Kanut, sin Antin, rođ. 1926.
299. Pezelj Dušan Nediljko sin Nikolin, rođ. 1928.
300. Radić Luka, sin Franin, rođ. 1926.
301. Simunić Pavao Ćiril p. Joze, rođ. 1913.
302. Simunić Andrija p. Ivana, rođ. 1863.
303. Simunić Milan, sin p. Luke
304. Simunić Augustin, sin p. Mate
305. Smajić Ćiro, sin Jurin, rođ. 1923.
306. Šilović Metod Mate p. Mike, rođ. 1884.
307. Šilović Ljubo Luka, sin Jurin, rođ. 1911.
308. Šilović Jakov Stjepan Antin, rođ. 1924.
309. Šošić Ivan, sin Božin, rođ. 1920.
310. Šošić Kate, kći Božina, rođ. 1905.
311. Tijardović Ćiro, sin Martinov, rođ. 1905.
312. Tijardović Sričko p. Pavla, rođ. 1920.
313. Tukić Jure, sin Matin, rođ. 1920.
314. Stazić Ante Albin Petrov, rođ. 1924.
315. Vrgoč Martin p. Petra, rođ. 1885.
316. Vrgoč Mirko, sin Ivanov, rođ. 1903.
317. Vrgoč Ivan Frane Ivanov, rođ. 1909.
318. Perić Dušan p. Martina, rođ. 1944.
319. Reljić Mate p. Ante, rođ. 1900.

DR. FRANJO TUĐMAN (III.)

Odgovor na optužbu na glavnoj raspravi u Okružnom sudu

Zagreb 17.-20. 02.1981.

Očito, na temelju analize problema što proizlaze iz takvog stanja, na sjednici CK SKJ prosinca 1980. u referatu A. Marinca ustvrđeno je: "Postavlja se pitanje: koji su to razlozi da - za gotovo deset godina od ustavnih amandmana, šest godina od Ustava, a četiri godine od Zakona o udruženom radu - nismo uspjeli postići značajniji zaokret u oživotvorenju polaznog suštinskog opredjeljenja da radnik u OOUR-u odlučuje o cjelokupnom dohotku? Kako inače objasniti otuđeno odlučivanje o sredstvima u bankama i SIZ-ovima... a posebno ponašanje u monetarno-kreditnoj i emisijskoj politici... veliki dio primarne emisije koristi (se) za finansiranje deficit-a budžeta federacije... Monetarnom i kreditnom politikom stvaraju se ponovno anonimni kapitali i vrši preraspodjela dohotka izvan utjecaja udruženog rada. Moramo biti svjesni da svi ostaci otuđenog odlučivanja o dohotku i društvenoj reprodukciji i materijalno neraščišćeni odnosi u našoj zemlji i predstavljaju i potencijalni izvor konflikata u međurepubličkim i međunacionalnim odnosima. Zabrinjava što se, i pored političkih opredjeljenja, stanje sporo mijenja" ... (Vjesnik, XLI, 11953, 5.12.1980.).

To je ne samo po sadržaju nego i po riječima gotovo istovjetno onima što su pred desetak godina postavljali zahtjeve za rješavanje baš tih pitanja i za "čiste račune".

Na istoj je sjednici još ustvrđeno da se smanjuje udjel SFRJ u svjetskom izvozu (od 0,57% u 1966. opao je na 0,45% u 1979. godini), a isto tako i u svjetskom uvozu; da je povećan platni deficit a stupanj zaduženosti zemlje dostigao zabrinjavajuće granice; te da se unutar jedinstvenog jugoslavenskog tržišta smanjuje međurepublički promet: od 27,7% u 1970. u odnosu na cijeli promet pao je na 22,9% u 1978. godini (Isto).

Mislim da bi svako dalje navođenje činjeničnih podataka, radi obrazloženja opredjeljenosti mojih tvrdnjai, bilo suvišno.

U svojim odgovorima, u inkriminiranim intervjuiima, spomenuo sam, da osim pro-

blema što su istovjetni za socijalističko društvo u cjelini, dotično za svu SFRJ, na hrvatskom tlu ima i nekih posebnih, i to kako u sferi materijalnog tako i duhovnog života, koji su aktualni osobito stoga što nepovoljno djeluju na oblikovanje psihe hrvatskog nacionalnog bića. Iako, jamačno, i u našem slučaju, materijalno-ekonomski čimbenici imaju prvorazredno značenje, jer su oni, ne samo po marksističkoj teoriji, podloga sveukupnom povijesnom razvitku, ipak za znanstveno razmatranje nema spora da na povijesno-društveni razvitak i u nacionalnim i međunarodnim dimenzijama, isto tako svestrano djeluju, a ponekad i presudno utječu, i svim čimbenicima duhovnog života čovjeka i naroda: od povijesno-političkih i kulturno-idejnih (vjerskih) do pravno-etičkih, psihoških, itd. Primjer za to pruža nam i sudska monarhističke Jugoslavije, u kojoj su svi tim čimbenici - u prvom redu u

hrvatsko-srpskim odnošajima - doveli do takve raspirenosti međunacionalnih suprotnosti da je u agresiji osovinskih sila doživjela ne samo katastrofalni vojnički slom, nego i potpuno moralno-političko rastrojstvo i državno rasulo. Činjenica, da je do toga došlo usprkos pokušaju vodstva Kraljevine Jugoslavije i hrvatskog seljačkog pokreta da riješe hrvatsko pitanje sporazumom u zadnji čas, pred rat, upućuje na zaključak, da je to bila posljedica jaza stvorenenog dugotrajnim procesima, koji se nije mogao na brzinu premostiti polovičnim, nedovoljno demokratskim i kompromisnim rješenjem. A činjenice, pak: prvo, da je rješenje nacionalnog pitanja bilo preduvjet za pobjedu NOP u Jugoslaviji; drugo, da je izgradnja besklasnog, socijalističkog i samoupravnog društva imala stvoriti društvene pretpostavke za konačno uklanjanje svih izvora i uzroka nacionalnih proturječnosti; i treće, da je us-



prkos tome došlo najprije do jačanja etatičko-centralističkih a potom i hegemonističko-unitarističkih i nasuprot njima nacionalističkih tendencija, svjedoči, jamačno, da nacionalno pitanje i u socijalističkom društvu ostaje važnim, pa i prvo razrednim čimbenikom. Da se represivna hegemonističko-unitaristička politika iz Rankovićeva doba veoma negativno odražavala na političko raspoloženje hrvatskog pučanstva, to nije teško zaključiti, ali je, jamačno, teško procijeniti kakve je sve posljedice ona ostavila u samoj njegovoj psihi. O razmjerama njezina učinka možemo suditi po tome što se očitovala u svim sferama svakodnevnog života - od gospodarstva do kulture i od državne uprave do športa, ne ispuštajući nijedno pitanje prošlosti ni budućnosti. Da bi si mogli predociti kakvu je široku i tešku moru osjećao hrvatski čovjek pritisnut hegemonističkom politikom, podsjetimo da je u SRH bilo npr. u redarstvenim spiskovima više ljudi nego što ih je uopće bilo zaposlenih (oko 1,3 milijuna) - očito kao nepovjerljivi i nepodobni ili prijeporno sumnjivi, te daje u BiH svako očitovanje hrvatske nacionalne svijesti bilo žigosano i proganjeno kao fašističko ustaštvo, što je ponukalo Cvjetinu Mijatovića (sadašnjeg predsjednika predsjedništva SFRJ) da izjaví, da on kao komunist i Srbin osuđuje postupke s Hrvatima.

Daje sve to, kao i kasnije poistovjećivanje gotovo svake odlučnije obrane hrvatskih interesa, na bilo kojem području, s nacionalizmom i separatizmom, zatim takve prilike što su dovele do obustave rada Matice hrvatske, kao najstarije kulturne institucije, dok Matice drugih naroda primaju politička priznanja i odlikovanja, te do žigsanja i onemogućivanja rada istaknutih revolucionara, političara i intelektualaca, ali i obični ljudi - ostavilo duboke tragove u psihi hrvatskog pučanstva, vidi se navlastito iz navedenih primjera sve većeg nesrazmjera zastupljenosti Hrvata u vladajućim strukturama; zatim iz činjenice najveće ekonomske, te najbrojnije i - kako se jednom izrazio dr. Bakarić — "najgore političke" emigracije, a pogotovo iz krajnje zabrinjavajućeg demografskog opadanja hrvatskog stanovništva.

Sve te činjenice, nedvojbeno skreću pozornost na to da je u hrvatskom nacionalnom biću nastalo stanje oslabljene vitalnosti ali i uzburkane zdvojnosti. Do postupnog smanjenja nacionalne vitalnosti dolazi uvijek zbog individualnog i ko-

lektivnog gubljenja životnih poticaja i vizija. Kad se pokoleba, ili izgubi, povjerenje u privlačnost idealja, ili u mogućnost dostignuća osobnih, društvenih ili nacionalnih ciljeva na rođenom tlu, onda raste osjećaj bezvoljnosti i dezorientiranosti, nezainteresiraonosti i ravnodušnosti, nesigurnosti i izgubljenosti, pa čak i beznadnosti i straha; ali s druge strane gomila se kako osjećaj zdvojnosti i ogorčenosti, pa i rušilačkog očajništva, te spontanog i promišljenog otpora po zakonima biloškog samoodržanja.

U takvu stanju izživljene su i napuštenе sve iluzije, i na njima se, kao i na bilo kakvim nestvarnim pretpostavkama ili voluntarističim premisama, ne može više graditi nikakva budućnost, a niti spašavati prošlost.

Moje je duboko uvjerenje, da se isto kao čovjek pojedinac i cijeli narod može pokrenuti iz takvog krznog stanja, letargije i hirovite zdvojnosti, jedino dosljednim uklanjanjem svih uzroka što su doveli do toga, te sustavnim stvaranjem uvjeta da se vrati vjera u mogućnost afirmacije vlastite volje, u svrhovitost naprezanja svih svojih stvaralačkih sila radi oživotvorenja svojih ciljeva i osiguranja svog ljudskog i nacionalnog dostojanstva u vlastitoj domovini, u slobodnom i skladnom životu s ostalim narodima, na dobrobit svoje ali i cijele zajednice.

Jedino zabrinutost zbog izloženih problema i profesionalnog razmišljanja o nužnosti njihova rješavanja - u interesu ne samo Hrvatske nego i cijele SFRJ - a ne nekakve "zle namjere", potaknula su me da ih spomenem u svojim odgovorima, ali ne ulazeći ptonje niti u njihovu kvalifikaciju niti u raščambu, kakvu sam i ovdje samo ovlaš octao.

7. Što se tiče inkriminacija zbog onih mojih misli - u sva tri intervju - u kojima se zauzimam:

- za dalje nadilaženje u našem samoupravnom društvu onih dogmatskih načela, koja "ne daju dovoljno prostora za demokratsko sagledavanje i rješavanje" svih društvenih i nacionalnih problema;

- za "pluralizam socijalističke misli";

- za potrebu dosljedne usklađenosti unutarnje i vanjske politike, kad je riječ o načelima osiguranja temeljnih ljudskih sloboda i nacionalne jednakopravnosti,

želim podsjetiti da sam do tog osobnog uvjerenja došao i kao pripadnik socijalističkog pokreta i kao istraživač suvremenih

povjesnih kretanja, i posebno, da sam uvijek isticao da se za sve to zauzimam "u okviru socijalističkog društva", imajući na umu postojeći ustavni poredak.

A kao obrazloženje mogu u najkraćim crtama navesti:

Ako socijalističko društvo želi riješiti problem svoje normalne društvene reprodukcije, ili konkretnije problem produktivnosti i racionalnosti u industrijskoj i poljoprivrednoj proizvodnji, dotično napretka u svim sferama tvarnog i duhovnog života, ono mora pronaći putove da ukloni sve ono što sputava i ograničava inicijativu i stvaralačke sposobnosti, dostojanstvo i integritet čovjeka kao pojedinca i naroda kao cjeline.

Dijelim mišljenje onih, što smatraju da e to može postići jedino na taj način, ako i socijalističko društvo uključi u svoje postulate univerzalna načela o priznanju i poštivanju temeljnih ljudskih prava i demokratskih sloboda, do kojih je čovječanstvo došlo u svom razvitku, te o prihvatanju koegzistencije različitih ideja i pluralističke demokracije, jer u današnjem nuklearnom svijetu svaka isključivost prijeti katastrofom.

Prepostavka za to je nadilaženje političkog totalitarizma i monopolizma, na dogmatskim shemama staljinizma, ali i na onim izživjelim osnovama lenjinizma što su imale svoje opravdanje u druga vremena i u drugim prilikama, na početku ali ne i na kraju ovog stoljeća, kad su društveno-političke prilike u svijetu u stubokom drugaćije, i kad se već nakupilo dovoljno dokaza da je svaki monopolizam povjesno neodrživ, jer je štetan ne samo po unutarnji društveni razvitak socijalističkih zemalja, već i po međunarodne odnose i miru svijetu. Prisjetimo se staljinističkih progona ili "čitki" u SSSR i u istočno-europskim zemljama u nedavnoj prošlosti, koje u blažim oblicima traju u svim socijalističkim zemljama do danas, a iz međunarodnih odnosa- intervencije sovjetske oružane sile u Mađarskoj, Čehoslovačkoj i Afganistanu.

Današnji potresi u Poljskoj i u Kini na najočitiji način svjedoče o tome, da socijalistička društva, ustrajući na starim strukturama i dogmatskim teorijama o nezamjenljivosti jednostranačkog monolitizma i monopolizma upadaju u sve složenije i teže krize. Na nehuman način smjenjuju se komunistički prvaci; dojučerašnji suradnici u istim vrhovnim tijelima difamiraju

se na bezočan način kao jedini krivci, pa čak optužuju i osuđuju kao neprijateljski element na najteže kazne. No, problemi ostaju i novi krizni potresi javljaju se u gotovo redovitim ciklusima.

Ni u socijalističkoj Jugoslaviji, u kojoj je poslije sukoba sa Staljinom, najprije došlo do preispitivanja lenjinsko-staljinističkih metoda socijalističke izgradnje, i gdje se uvođenjem samoupravljanja pošlo u traženje novih putova, nismo izbjegli zakonitosti kriznih potresa u komunističkim redovima: krajem četrdesetih godina imali smo obračun s dogmatskim staljinistima ili informbirovcima, pedesetih godina s Đilasovim anarho-liberalizmom, šezdesetih godina s Rankovićevim hegemonističkim unitarizmom, a sedamdesetih s nacionalizmom, liberalizmom, tehnokratizmom...

Bez obzira što je riječ o veoma različitim uzročno-posljetičnim pojama, očito je, daje samoupravljanje još daleko od toga da bude takav sustav "demokracije neposrednih proizvođača" koji bi uklonio neizbjegnost i takvih i svih drugih popratnih pojava u socijalističkom društvu.

U međuvremenu, u svezi s općim tendencijama razvijanja u svijetu, a posebno sa zaoštrevanjem u međunarodnim odnosa, te novih spoznaja u svjetskom socijalističkom pokretu, u Evropi je proklamirana ideja "eurokomunizma" o prihvaćanju "pluralističke demokracije", kao osnovnog, demokratskog puta u socijalizam, a u SFRJ je (1977.) prihvaćena Kardeljeva teorija o "pluralizmu samoupravnih interesa", kao osnove daljeg samoupravnog razvijanja. U Poljskoj je općim pokretom radničke klase, u jedinstvu sa svim slojevima poljskog naroda, došlo do osnutka nezavisnih sindikata, što je bez obzira na krajnji ishod, nedvojbeno povijesna pojava zbog ograničavanja monopola vladajuće komunističke stranke u jednoj socija-



lističkoj zemlji sovjetskog bloka. U Kini, novi državni prvaci, poslije osude "četveročlane bande" zbog zlodjela u "kulturnoj revoluciji"- i preocjenjivanja zasluga i grješaka "velikog vode i kormilara" Mao Ce Tunga, govore o potrebi demokratizacije zemlje, kao preduvjeta za sveukupni razvitak.

Sve te pojave i tendencije učvrstile su me u uvjerenju da bi za dalji razvitak našeg socijalističkog društva bilo neophodno da se načelo "pluralizma samoupravnih interesa" dosljedno proširi i na prihvaćanje načela pluralizma socijalističke misli. Priznaje "pluralizma samoupravnih interesa" je polovično, ono podrazumijeva samo materijalnu sferu, a očito je da bez uključivanja u taj pluralizam i duhovne sfere nema ni takve socijalističke demokracije, koja bi podrazumijevala i univerzalna dostignuća ljudskih prava i građanskih sloboda, bez kojih, jamačno, nemani demokratske raprave o spornim i otvorenim pitanjima, a kao što sve povijesno iskustvo dokazuje: ne može biti ni prave

slobode čovjeka, ni harmoničnog društva, niti slobode i suverenosti naroda, niti sklad i mira u međunarodnoj zajednici.

Ako je pluralizam misli i ideja bio pretpostavkom društveno-političkog razvijanja u dosadanjoj povijesti čovječanstva, onda je razumljivo da bi ta zakonitost morala imati svoju vrijednost i za socijalističko društvo, koje bi naročito moralo odbacivati svaku ograničenost i stagnaciju.

Mnogi znaci govore da takva spoznaj a - o nužnosti demokratskog razvijanja pluralizma socijalističke misli - dobiva sve više pobernika i u svijetu i u našoj zemlji. O tome svjedoči i misao Aleksandra Grličkova (člana Predsjedništva CK SKJ), koji kao moto uzima J. Stanič, slovenski pisac knjige "Raspuci komunizma", a prenosi je i u zagrebačkom listu: "Uvjereni smo da socijalizam, ako ne bude još šire usvajao pluralizam različitih socijalističkih alternativa, neće postajati svjetskim procesom i nakon toga svjetskim sistemom". (Start, 311, 24.12.1980, str. 74).

Budući da živimo u svijetu koji je do te mjere postao jedinstven i međuovisan da se i unutarnja zbivanja u perifernim zemljama odražavaju na povećanje neizvjesnosti i zaoštrenosti u međunarodnim odnosima, posebnu pozornost zasljužuje problem sklada između proklamiranih načela i prakse kako u unutarnoj tako i uvanjskoj politici SFRJ. Da u tom pogledu ima problema vidjelo se iz osvrta na ovu optužbu. A da je dosljedno oživotvorene u unutarnjem životu, onih načela za koja se SFRJ zauzima u međunarodnim odnosima uopće, a posebno u pokretu nesvrstanih i među socijalističkim zemljama, od prvorazrednog značenja za njezinu i unutarnju i međunarodnu stabilizaciju, osobito zbog njezina delikatnog geopolitičkog položaja između Istoka i Zapada, o tome ne bi trebalo biti dvojbe. A to je bio smisao i te natuknice u mojim odgovorima.

ZAVRŠNA RIJEČ DRA FRANJE TUĐMANA NA KRAJU SUDSKOG PROCESA 19. VELJAČE 1981.

Zastupnik Javnog tužilaštva (mr. Darko Lončarević) u elokventno pročitanom plaidoveru, ostao je u svemu pri optužnici, obrazloživši tobožnju opravdanost inkriminacija na način kako je to učinjeno u samoj optužbi, ne iznijevši nikakvih novih dokaznih argumenata, jer ih nema i ne može biti. Ako se iz njegova izlaganja izuzme onaj pretežiti dio, koji je neke vrste političko-pravni traktat o neprijateljskoj propagandi, ali koji nije ni u kakvoj stvarnoj svezi s mojom ličnošću i s mojom djelatnosti, onda u tom optužbenom plaidoyeru ostaju četiri dokazna argumenta:

prvo, da sam već bio suđen zbog neprijateljske propagande;

drugo, da smo se na procesu uvjerili da sam dao intervju koji mi se inkriminiraju;

treće, da ja u ime znanstvenog rada manipuliram s brojkama i postocima što sliči na već povjesno osuđeno nacionalno prebrojavanje, i

četvrto, da se najočitije vidi kako daleko idem u svojim namjerama, što će reći, prema optužbi, u "lažnom", "neistinitom" i "zlonamjernom" prikazivanju društveno-političkih i povjesnih prilika u SFRJ, iz toga što opovrgavam službene podatke o ratnim žrtvama.

Moji branitelji - odvjetnici Vlado Marić i Željko Olujić - u svojim su plaidoyerima argumentirano dokazali svu pravnu neosnovnost i neodrživost optužbe u cjelini, i u pojedinostima svake inkriminirane točke, kako s obzirom na postojeće ustavne i zakonske odredbe SRH i SFRJ, te posebno u odnosaču na opće međunarodne odredbe, koje u današnjem svijetu imaju univerzalnu vrijednost, i na provedbu kojih se obvezala i vlada SFRJ, tako i s obzirom na moju ličnost kao pripadnika socijalističkog pokreta i znanstvenog radnika, povjesničara i pisca.

Ja im zbog toga na ovom mjestu izražavam svoju osobitu zahvalnost.

Već u svojem odgovoru na optužbu, ili kako se to pravno veli - u svojoj obrani, ja sam veoma podrobno i argumentirano sa činjeničnim podacima i obrazloženim povjesnim prosudbama, dokazao svu absurdnost inkriminacija da sam svojim izjavama bilo što "lažno ustvrdio" ili nastojao "neistinito" i "zlonamjerno" prikazati - i to još k tome "uz pomoć iz inozemstva" - društveno-političke prilike u zemlji, te posebno položaj hrvatskog naroda.

Ovdje mi preostaje da se osvrnem na četiri ozbiljna argumenta iz završne riječi zastupnika javne optužbe.

Prvo, jest, činjenica je, da sam se ja, poslijе smjenjivanja političkog i državnog vodstva SRH na kraju 1971., u 1972. našao među onima koji su bili i redarstveno i sudski progonjeni. Ali, da se meni ni tada nije mogla dokazati zapravo niti kakva neprijateljska propaganda niti neka druga kontrarevolucionarna djelatnost, iako su inkriminacije optužbe bile mnogo dalekosežnije nego ove današnje dokaz je da sam konačnim rješenjem Vrhovnog suda Hrvatske presuđen na onoliko koliko sam proveo u istražnom zatvoru.

Drugo, što se tiče dokaza intervjua koje sam dao od 1977. do 1980. godine, a koje sam na ovom suđenju imao prilike prvi put vidjeti i čuti, dotično razgovora, makar, i u tudioj interpretaciji, ponovno izjavljujem da potpuno stojim iza sadržaja onoga što sam rekao; nemam čak potrebe da kažem da bi moj tekst u smislenom pogledu u konačnoj, pisanoj redakciji izgledao nešto drukčije, kako se to običava kod ovakvih ex abrupto govorenja.

Ti moji intervjui (dotično razgovor), svjedoče kako sam krajnje obazrivo, bez radikaliziranja i bilo kakvih zlih namjera, iznosio svoja mišljenja o povjesnim i suvremenim prilikama u zemlji, o kojima su mnogi - kao što smo to vidjeli u dokaznom postupku - davali daleko kritičnije i žešće ocjene, pa ako se meni ipak to inkriminira, onda je to očito zato što ja o istim ili nekim drugim bitnim pojavama govorim u sklopu nekih ne raščištenih pitanja suvremene povijesti hrvatskog naroda.

Treće, što se tiče optužbenog argumenta da ja u ime znanstvenog rada manipuliram brojkama i postocima, što sliči na politički proskrbibirano "nacionalno prebrojavanje", htio bih podsjetiti da nema egzaktnije metode od zaključivanja na temelju statističkih pokazatelja, a sav današnji naš ustavni redak i delegatski sustav polaze od načela, da u svim strukturama, do vrha federacije, bude osigurana nacionalna ravnopravnost. To u stvarnosti - kao što smo vidjeli još nije slučaj, niti se može postići bez usmjeravanja na osnovi statističkih uvida. Protiv tzv. prebrojavanja su zbog toga oni što su zapravo pority protiv tog ustavnog načela, jer se u stvarnosti ne žele odreži svog "jednakopravnijeg" položaja.

Analiza statističkih podataka ima za svrhu otkrivanje uzroka i međusobne uvjetovanosti pojedinih čimbenika na sveukupnost povijesnih zbijanja.

Kad sam ja npr. spomenuo da je za Hrvatsku posebno aktualan problem pomorske privrede, onda to nije samo zbog pitanja lučke industrije ili prometne povezanosti s unutrašnjom Europom, nego prije svega zbog utjecaja na demografska kretanja, jer kao što znamo mnogi su jadranski otoci ostali bezljubni, kao što su iz sličnih gospodarskih i inih razloga opustjela čak i mnoga slavonska sela, a stavnovnici našeg juga i sjevera raštrkali se čak do australskih pustinja. Kao jedan od uzroka navoe sam, na ovom mjestu pred dva dana, zaostajanje pomorske privrede; razvitak trgovačke mornarice razmjerno je danas sporiji nego na početku stoljeća, s tendencijom neprestanog opadanja: 1969. naša je trgovačka flota bila na 19 mesta u svijetu, da bi 1976. pala na 22 mjesto, a jučer je radio Zagreb objavio da će delegat na idućem kongresu samoupravljača iznijeti da je na kraju 1980. pala još niže, na 24. mjesto.

Ili, ako sam rekao da određeni gospodarsko-politički razlozi uvjetuju najveću ekonomsku emigraciju hrvatskog pučanstva, iz koje se onda novači najbrojnija i najekstremnija politička emigracija, onda to nije bilo zbog zlonamjernosti, nego zbog zabrinutosti i želje da se izmijene prepostavke što stvaraju takvo stanje. Evo, za vrijeme ovog suđenja predsjednik Sabora SRH Jure Bilić iznio je da u Hrvatskoj ima 91 politički zatvorenik, a Tanjug je objavio da ih u cijeloj SFRJ ima 172. To znači, da od ukupnog broja onih što se službeno priznaju političkim zatvorenicima u Hrvatskoj ima 53%, a u svih ostalih pet republika i dvije pokrajine 47%, koji bi postotak zatvorenih Hrvata u BiH još znatnije pogoršali! Nad tim podatkom, koji je samo jedan u nizu, ja se kao povjesničar moram pitati zašto je to tako!? Pošto se ne mogu zadovoljiti odgovorom da pripadam narodu koji je po svojoj etno-genezi gori ili zločinskiji od drugih, ili daje to zato što je proklet od Boga ili Marxa - moram tražiti uzroke tomu i zauzimati se za promjenu svega što uvjetuje takvo stanje. A držim, da bi to morao i svaki razborit i odgovoran čovjek.

I četvrto. Nije nimalo slučajno što se pitanje ratnih žrtava, ili Jasenovaca, našlo kao stožerno pitanje i u ovoj optužbi.

Usprkos tome što sam u svom odgovoru na optužbu iznio da sam do rezultata o ratnim žrtvama došao za SRH na temelju egzaktnih statističkih podataka, a za cijelu SFRJ primjenom znanstvenih metoda o utvrđivanju demografskih gubitaka, što je u skladu i s rezultatima drugih znanstvenika, i usprkos tome što smo u dokaznom postupku (moji branitelji i ja) predložili sudsak vijeću da se od Republičkog i od Saveznog zavoda za statistiku zatraži "Popis žrtava rata 1941.-1945." radi uvida o stvarnom broju poginulih u logorima i u ratu u cjelini, - zastupnik javne optužbe ne samo da ne odustaje od inkriminacije, već baš na tom primjeru potencira moju tobožnju krivnju.

Prethodno je kao dokaz predložio fotokopije što o tome piše u Vojnoj enciklopediji i u Općoj enciklopediji. (To je ujedno i jedini dokazni prijedlog što ga je optužba predložila u dokaznom postupku.) U odbijanju mojih istraživačkih rezultata očituje se odnos zastupnika optužbe ne samo prema meni osobno, nego i prema znanstvenom radu uopće. Jer, na temelju kakve se to pravne logike može ustrajati na optužbi, a odbijati zahtjev da se činjenično stanje utvrdi službenim statističkim podacima?

Budući daje sudska vijeće odbilo zahtjev da se od statističkih zavoda zatraže podaci o ratnim žrtvama, prisiljen sam da se na to pitanje osvrnem i u ovoj završnoj riječi, iako sam njegovu povijest podrobnije prikazao u svom odgovoru na optužbu.

Obrazlažući da je za sporno pitanje o ratnim žrtvama vjerodostojno ono što piše u enciklopedijama, zastupnik javnog tužilaštva istaknuo je da sam i sam bio suradnik Vojne enciklopedije.

Da, bio sam i suradnik pa zatim i pomoćnik glavnog urednika Vojne enciklopedije u Beogradu i suradnik Opće i Jugoslavenske enciklopedije u Zagrebu.

Ali i za enciklopedistiku, kao i za svaku drugu stručnu i znanstvenu publicistiku vrijedi načelo rezultata istraživačkog rada pojedinca ili (rijeđe) kolektiva, ali ne za sva vremena, već sve dotele dok netko (a to može biti i isti autor) ne dode na temelju novih podataka i spoznaja - do novih rezultata i zaključaka. Tako sam se i ja ponavljanju starih pogrednih podataka mogao usprotiviti argumentima tek 1965. godine.

Danas, ja sam sam predložio da se pročita dokaz optužbe, tj. navod Vojne enciklopedije o ratnim žrtvama. Svaki se normalan čovjek mora zgražati nad svim pa i pojedinačnim žrtvama. Ali svaki normalan čovjek mora i nesvesno osjećati da dubina te groze nije istodobitna kad je riječ o šesto, sedamsto i osamsto tisuća žrtava, ili pak o šestdeset tisuća žrtava. I svaki se normalan čovjek

mora pitati kome i zašto treba udeseterostručivanje i bez toga golemih strahota!

Uz dokaz javnog tužilaštva s Vojnom enciklopedijom, treba podsjetiti da ni prijašnji navodi o ratnim žrtvama u logorima i Jasenovcu nisu bili istovjetni u svim Enciklopedijama; uglavnom su se navodile brojke 600.000, pa 700.000 (pretežito), a negdje i više od toga, ali i neodređeno "više stotina" tisuća, no u najnovijem leksikografskom izdanju u Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture, u izdanju Školske knjige, Zagreb 1980., za Jasenovački logor "najveći centar za mučenje i likvidaciju" za ustaški režim "nepodesnih osoba" piše: "Kroz taj logor prošli su deseci tisuća ljudi od kojih je većina pogubljena u mnogim pokoljima što su ondje provodeni" (str. 305).

Prema tome istina, što sam je iznio 1965., i koja je tada bila tako "delikatno pitanje" da za njeno objavlјivanje nisam dobio potporu, jer bi to pravilo poteškoće čak i drugu Titu, danas već pomalo dobiva - makar i nemušto - pravo građanstva!

A to što je i danas na ovom sudsakom procesu jedna od glavnih točaka optužbe protiv mene, i zapravo jedina koju javno tužilaštvo nastoji činjenično dokazati, ujedno je i najvjerodostojniji dokaz više da se pod optužbom nalazim kao povjesničar, kao znanstveni radnik. Kao u prošlosti, kad me se u rankovićevska vremena htjelo onemogućiti (osim inog, spriječeno je i tiskanje moje doktorske disertacije o "Uzrocima krize monarhističke Jugoslavije") za tim se objektivno ide i ovom optužbom.

Pitanje ratnih žrtava, razumije se, nije jedino zbog kojeg sam u svojem znanstvenom radu dolazio u sukob s onim hegemonističkim i dogmatskim strujama i tendencijama u našem društvu, što su zainteresirane za održavanje crnih legendi o povijesnoj krivnji čitavog hrvatskog naroda, pa su im smetale moje prosudbe o novijoj hrvatskoj povijesti, osobito o razdoblju okupacije i revolucije.

Da je zbog popustljivosti ili točnije rečeno zbog neprincipijelnosti u tzv. delikatnim političkim pitanjima stvarana iskrivljena slika i predodžba o novijoj povijesti hrvatskog naroda u svijesti naše javnosti, može poslužiti kao dokaz sve ono što je rečeno na povijesnoj X. sjednici CK SKH, pred desetak godina, a kako je to još mnogostruko gore u inozemnoj, svjetskoj javnosti očito je ne samo iz spomenutih izjava najvećeg marksističkog filozofa zapada Ernsta Blocha, već i iz pitanja što su ih meni postavljali inozemni novinari u inkriminiranim intervjuima. A iz njih očito proizlazi da je moja znanstvena i javna djelatnost usmjerena na afirmiranje istine o novijoj povijesti hrvatskog naroda, ne na obranu ustaša i njihovih nedjela u NDH,

ali na pobijanje fame o fašističkom karakteru hrvatskog nacionalnog pokreta pa čak i naroda uopće, na pravilno vrednovanje njezina udjela u antifašističkom NOP, socijalističkoj revoluciji i izgradnji.

U svom odgovoru na optužbu govorio sam o čimbenicima što trajno negativno utiču, iz godine u godinu, desetljećima na psihu hrvatskog pučanstva.

Evo, što se zbiva uoči i za vrijeme ovog procesa protiv mene. U nekim govorima i novinama i moje se ime poteže najprije u svezi s "neofašističkim i ustaškim" ideologijama a potom s "HSS-mačekovskom linijom".

Pitam se gdje su korijeni takvim ocjenama? Vjerojatno u tome što sam se borio i borim, kao što sam već istaknuo za povijesnu istinu o hrvatskom nacionalnom pokretu i hrvatskom narodu, jer iz povijesne spoznaje i praktičnog iskustva znam da to ima svestranog odraza i na svakodnevna ali i te kako bitna pitanja.

Uzmimo primjer nesklada u nacionalnom sastavu starješinskog kadra u JNA, pa i u SKJ. Kako to daje tu stanje nezadovoljavajuće, usprkos tome što je vrhovno vodstvo i CK SKJ i JNA davalo smjernice da se za sve vojne škole uzimaju pitomci razmjerno iz svih krajeva, dотično nacionalnosti. To se nije ostvarivalo i zato, što su oni koji su to provodili u općinama i vojnim odsjecima slušali i učili kako su Maček i čitav HSS, i svo domobranstvo, i sva katolička crkva, bili također ne samo neprijatelji nego i fašistički i ustaški, pa i djeca takvih roditelja nisu mogli biti primani u vojne škole, a sami roditelji im se nalazili u redarstvenim spiskovima. A kako je do rata 95% većina hrvatskog naroda pripadala tom nacionalnom pokretu, a u ratu velika većina bila mobilizirana u domobranstvo, to je bilo nemalo i takvih slučajeva da su niži vojni organi odbijali čak i djecu partizana, zato što su im očevi nekad bili HSS-ovci, domobrani, ili što idu u kataličku crkvu. Za pretpostaviti je da su slični razlozi utjecali i na nesklad u sastavu SK. A sve su to čitanja koja su od dalekosežne važnosti, a ne mogu se rješavati na prečac, ali se ishitrenim i nepromišljenim prosudbama mogu uzročiti trajne posljedice.

Prema tome, moji znanstveni pogledi nisu posljedica nikakvog ideološkog usmjerenja suprotнog mom životnom poutu, već sagledavanje sveukupnosti povijesnih čimbenika i njihove uloge u povijesnom kretanju.

Povjesničar ako želi biti znanstvenik, i svojim radom dati trajni prilog povijesnoj znanosti, ne može u spoznavanju i prosudbama povijesnih zbiljanja biti vezan bilo kakvom ideološko-stranačkom ograničenošću, a još manje isključivošću.

Sveukupna povijest upućuje na zaključak da bi to isto morao biti aksiom i za svaku ozbiljnu nacionalnu, a pogotovo državnu politiku.

Inače se i u teoriji i u praksi dolazi na jednoj strani do naci-fašističkog a na drugoj do staljinističkog totalitarizma, sa svim posljedicama po unutarnji i po međunarodni život.

I kad danas - u ovom povijesnom procesu i bez navodnika - sa svojih skoro 59 godina, od kojih 40 godina životnog iskustva u revolucionarnom i socijalističkom pokretu i sa 30 godina znanstvenog rada iza sebe, stojim ovdje pod optužbeom zbog tobožnje "neprijateljske propagande" mogu mirne savjesti izjaviti:

Sve ono što sam rekao a za što me se optužuje bilo je u skladu s mojim osobnim uvjerenjem, u skladu s idealima zbog kojih sam se opredijelio za socijalistički pokret, i za oživovorenje kojih sam se zauzimao na svim svojim dužnostima što sam ih obavljao u našem socijalističkom društvu, i posebno ističem - u skladu sa znanstvenim osvjeđenjem do kojega sam došao tijekom mukotrpnog dugogodišnjeg znanstveno-istraživačkog rada kao povjesničar.

A kako sam se onda našao u takvu položaju?

Vjerojatno, kako zbog posebnih prilika u kojima nam je živjeti, tako i zbog toga što iz nedokučivih razloga osobne naravi pripadam onom soju ljudi što se ne mogu fatalistički miriti s odnosima i sa stanjem koje osjećaju kao nepravdu, već djeluju u skladu sa svojim osobnim uvjerenjem i znanstvenim osvjeđenjem.

Godine 1966. Cvjetin Mijatović tadašnji sekretar CK SK BiH, a sadašnji predsjednik Predsjedništva SFRJ, konstatirao je daje bilo doba kad Hrvatima u Hercegovini nije bilo lako živjeti, rekavši da je važno "da se prestane ignorirati ovaj problem i da se nije počne ozbiljno baviti". Do takve spoznaje ja sam došao već u ranoj mladosti, i razmjerno rano počeo sam se ozbiljno baviti tim problemom, koji je eto još uvijek toliko delikatan, da me je to dovelo ponovno pred sud, no bude li se na taj način "rješavao" bojim se da bi to moglo imati neželjene posljedice ne samo po mene.

Posebno smatram za potrebno, da na kraju još jednom istaknem svu neosnovanost pravnog neodrživosti, - a neka mi bude dopušteno reći i međunarodno-političku štetnost — optužbe da sam tobožnja inkriminirana djela - kojih kao što se vidjelo iz obrane nije bilo - počinio "uz pomoć iz inozemstva". Inkriminirane intervjuje nisam dao nikavim neprijateljima ili protivnicima SFRJ, - a za njihovo pretiskivanje u emigrantskim listovima

apsurdno je mene optuživati - već sam te intervjuje dao uglednim urednicima švedske i njemačke televizije i francuskog radija, znači predstavnicima zemalja s kojima SFRJ gaji ne samo normalne, nego, moglo bi se reći, i veoma srdačne odnošaje. Ti urednici, koji su me potražili svojom inicijativom u mom stanu, pravili su već prije toga reportaže o našoj zemlji i intervjuje i s najodgovornijim političarima i drugim uglednim ljudima iz SFRJ; a u razgovoru sa mnom nisu pokazivali nikakvo neprijateljstvo prema SFRJ, već su nasuprot tome izražavali svoju dobromjernost prema njezinu položaju i problemima, čudeći se jedino zašto se o takvim mišljenjima kakva sam im iznio ne može raspravljati o zemlji, koja je s proklamiranjem svoje nesvrstanosti i samoupravnog društva navijestila i nove demokratske putove u izgradnji socijalizma.

Uvjeren sam da - na osnovi svih izloženih povijesnih činjenica—svaki razborit i dobromjeran čovjek može zaključiti, da iz sve moje djelatnosti, pa i iz inkriminiranih intervjuja, proizlazi težnja i moje dobromjerno nastojanje da se riješe životni problemi hrvatskog naroda - od kojih su neki, povjesno gledano, dostigli zabrinjavajuće razmjere - a da bi to trebalo biti ne samo u njegovu posebnom interesu, već i u interesu cijele samoupravne socijalističke zajednice, tj. i ostalih naroda SFRJ, za to sam se zauzimao i smislom i izrijekom u intervjuima zbog kojih sam optužen.

Iako sam se i u ovim slučajevima, kao i u sveukupnoj svojoj aktivnosti, zauzimao za povijesnu istinu o narodu kojem pripadam, ja nisam ispuštao iz vida unutarnje pa i međunarodne realnosti, a vodio sam o tome računa i na ovom suđenju, ne iznosivši sve ono što sam mogao. U svezi s tim, možda neće biti na odmet ako spomenem - zbog onih što na to odveć lako zaboravljaju u različitim prilikama - da sam se pri tom pridržavao prisegе, koja nositelje najvišeg akademskog stupnja (doktore znanosti), obvezuje: da će biti vjerni načelima znanstvenog istraživanja i boriti se za naučnu istinu, te da će se u primjeni znanstvenih istraživanja voditi dobrobiti svoga naroda i cijelog čvoječanstva.

Na temelju svega ovoga, i već prije rečenog u mojoj obrani, nadam se da će ovo sudska vijeće donijeti oslobođajuću presudu, imajući na umu kakav je učinak na mene i na javnost već morao imati cio ovaj istražni i sudska postupak.

U suprotnom slučaju, ukoliko bih zbog iznošenja svog intelektualnog mišljenja i znanstvenog osvjeđenja, na onako razborit način kako sam to činio, bio osuđen na bilo kakvu kaznu, smatram za potrebno izjaviti:

Prvo, svaka osuda zbog toga bila bi dokazom više da još uvijek traju odnosi, o kojima sam govorio u obrani, koji ne dopuštaju da se o životnim pitanjima hrvatskog nacionalnog bića trijezno raspravlja. Da to nije put koji bi vodio poboljšanju, nego zaoštravanju prilika o kojima je bilo riječi, te da za to ni pred sudom ni pred poviješću ne mogu snositi odgovornost oni što su skretali pozornost na nužnost rješavanja bitnih pitanja ovoga društva i zajednice, već oni što su ih svojim postupcima gomilali, - toga bi morali biti svjesni - osobito u ova ozbiljna vremena - svi ozbiljni ljudi u SRH i SFRJ.

I drugo, svaka takva osuda bila bi dalje kršenje mojih osobnih građanskih prava, koja bi trebala biti zajamčena Ustavom SRH i SFRJ, a isto tako i kršenje temeljnih međunarodnih odredbi o ljudskim pravima, o slobodi misli i znanstvenog rada, o slobodnoj razmjeni ideja i ljudi u suvremenom svijetu, tj. svih onih univerzalnih odredbi na koje se obvezala svojim potpisom, na koje se poziva i koje propovijeda u međunarodnom životu i vlada SFRJ, o nužnosti poštivanja slobode i dostojanstva čovjeka i naroda, a koje su odredbe utemeljene u svjetskoj zajednici počam od Deklaracije o ljudskim pravima OUN, pa do zaključaka Helsinskih konferencija.

Blaž Piljuh

BIT ĆE KASNO

*Bit će kasno kada crni
oblaci se dignu
bit će kasno kad bijeli
konjanici stignu,
bit će kasno kad svima
sve bude jasno.*

*A svi se čude danas
što vičem glasno:
Bit će kasno.....
bit će kasno...!*

*Vrlo važno nekom,
jesam li u pravu,
i Ivanu Krstitelju
odrubiše glavu.*

IVAN MUŽIĆ: MASONSTVO U HRVATA

Sve do pojave **Ivana Mužića**, u hrvatskim se intelektualnim krugovima o masonstvu (slobodnom zidarstvu) malo nagadalj, a malo naklapalo, dok se ni u historiografiji ulozi te pojave nije posvećivala spomena vrijedna pozornost. Zašto je tako, možda se može iščitati iz govora srpskoga slobodnog zidara **Vojislava Kujundžića**, koji je u siječnju 1928. pri prija-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

povijest masonstva u Hrvata, od početaka do njegove uloge u sarajevskom atentatu, prvome svjetskom ratu, stvaranju Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, te atentatu u Marseilleu, konkordatskoj borbi i državnom udaru od 27. ožujka 1941. Uz dodatak o masonstvu u Rijeci, pisac objavljuje i opsežnu građu o rasprostranjenosti masonstva u Hrvatskoj, te popis masona i rotara između dva svjetska rata. Objavljenje i izvještaj prof. dr. Milana Ivšića Poglavniku dr. Anti Paveliću o masoneriji u Hrvatskoj 1918.-1941., kao i izvješća odnosno elaborati UDB-e o masonima u razdoblju nakon drugoga svjetskog rata.

Knjizi su priloženi i Mužićevi eseji *Stepinac i Masonstvo* i *Tudman i masonstvo*, te polemički tekst *Zoran Nenezić i srpsko masonstvo (1999.-2000)*. Razvidno je, dakle, da se u ovoj raspravi Mužić bavi političkom dimenzijom masonstva

ili, drugačije kazano, njegovim udjelom u političkoj povijesti hrvatskog naroda. O filozofskoj, metafizičkoj potki i poslanju slobodnog zidarstva pisao je u nekim drugim raspravama, od kojih su neke objavljene i kao zasebne knjige (npr. *Smisao masonstva*).

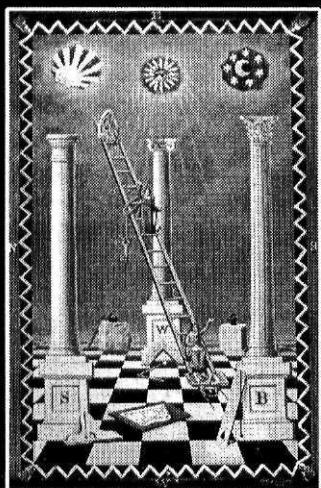
Neki su od počudnih "povjesnika" Mužiću znali spočitnuti protumasonsco stajalište, tvrdeći da je njegov svjetonazor toliko oprečan slobodnozidarskomu, da ga mjestimice čini pristranim. Međutim, i u ovome izdanju svog djela Mužić se po-

kazuje otvorenim i tolerantnim, uvršćujući predgovor Eugena Laxe, koji je i sam slobodni zidar. Iako takav, Laxa u cijelosti dijeli Mužićevu mišljenje da se slobodno zidarstvo u hrvatskim zemljama "bilo odnarodilo te postalo, nažalost, nositeljem madžarskog, a poslije i srpskog imperializma". Također se slaže, da je protukrveno, dotično protukatoličko stanovište jedna od značajki modernoga hrvatskog masonstva (točnije: masonstva u Hrvata). Iako misli da Mužić možda preveličaj e moć međunarodnoga slobodnog zidarstva, Laxa dodaje daje Mužićevu djelu "u svojoj vrsti, najkompetentnije i najozbiljnije što se u današnjim prilikama može o tom predmetu pisati".



Pečat Velke lože Jugoslavije

Ivan Mužić MASONSTVO U HRVATA



mu masonskih novaka kazao: "...Vi ste sada u kolu ljudi, koji se svud osećaju, ali se nigde ne pokazuju. Vi ćete saznati za dela koja su svršena, ali nikada nećete poznati odakle je pošla inicijativa da se to delo svrši i koji je taj, što je to delo završio. U tome i leži ta velika naša moć da vladamo svetom."

Temeljita povijest slobodnog zidarstva u Hrvata

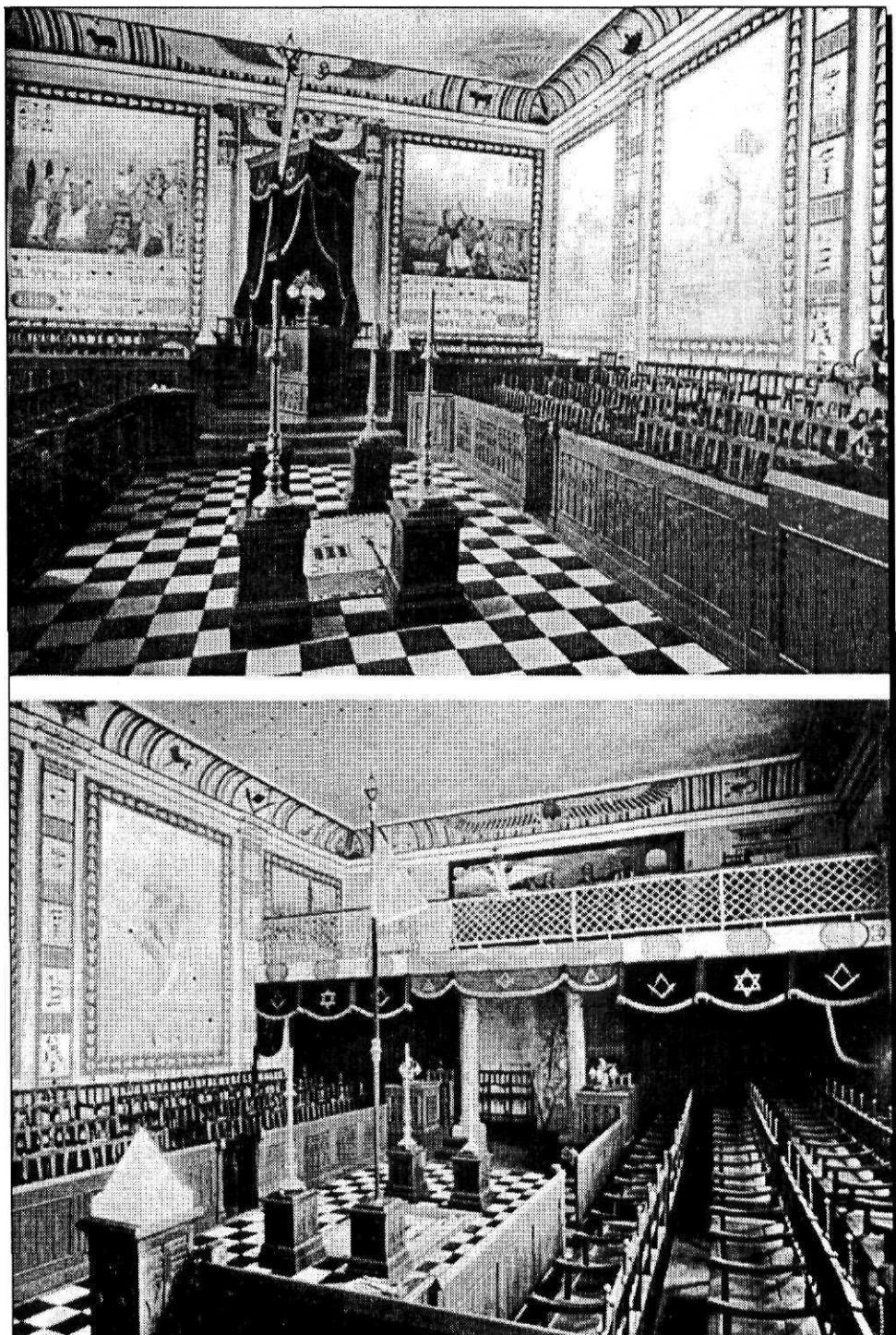
Te Kujundžićeve riječi Mužić stavљa kao motto sedmom izdanju svoje knjige *Masonstvo u Hrvata*, koje je ove godine objavio splitski nakladnik *Knjigotisk*. U toj knjizi naviše od 700 stranica opisana

Protuhrvatsko djelovanje slobodnih zidara

Drugim riječima, i oni koji se ne slože sa svim piščevim tezama, nakon temeljitog iščitavanja ovoga njegova djela nikad više ne će pri raščlambi povijesnih pojava moći u cijelosti zaobići slobodnozidarski čimbenik. Također će biti teško u pitanje dovesti ključnu njegovu postavku, da svojim uprezanjem u strane imperijalističke planove i protukatolištvo slobodno zidarstvo u hrvatskim zemljama ima tradicionalno negativnu ulogu.

Bez velika bi se pretjerivanja moglo kazati, da u posljednjih stoljeću i pol i nema nevolje za Hrvate, u koju se na ovaj ili onaj način nisu upleli slobodni zidari. Do naših dana osjećamo tako, primjerice, izravne posljedice slobodnozidarske uloge u razbijanju Stranke prava krajem XIX. stoljeća. Čim je studio u masonsko kolo, jedan od stranačkih prvaka, Fran Folnegović, odmah je počeo propovijedati bratstvo s Madžarima, osuđujući paljenje madžarske zastave u Zagrebu (1895.). Iako je među hrvatskim Jugoslavenima bilo i nemasona, masoni su najvatreniji promicatelji hrvatsko-srpskog "narodnog jedinstva" (A. Mihalić, M. Marjanović, F. Potočnjak, O. Tartaglia, N. Bartulović, Lj. Leontić, J. Demetrović, A. Barac i dr.) Za jednog od istaknutih slobodnih zidara, Roka Jokovića, povjesničar Ferdo Šišić, i sam mason, piše kako je njegova djelatnost *"obilježena slovenskim i jugoslovenskim nacionalizmom i vjerom u jedinstvo južnoslovenskih plemena"*.

Kao što je u velikoj mjeri pridonjelo uspostavi jugoslavenske države, slobodno je zidarstvo bilo u temeljima novog režima, šireći svoj utjecaj na sve strane, nastojeći paralizirati hrvatsku oporbu i smanjiti utjecaj Katoličke crkve. Među ključnim zagovarateljima proglašenja šestosiječanske diktature bio je mason Anton Toni Schlegel (uslijed čega je i postao žrtvom atentata, nakon kojega su na smrt osuđeni Marko Hranilović i Matija Soldin), a masonstvo je koordiniralo i otpor sveukupnog srpskog (kojemu se pridružila i tada relativno slaba Komunistička partija Jugoslavije) protiv konkordata sa Svetom Stolicom. Srećom, taje konkordatska borba imala i pozitivnih posljedica, ponajprije u tome što je definitiv-



Unutrašnjost Velike lože Jugoslavije

no otrijeznila katolički kler od jugoslavenskih iluzija...

U posljednjem poglavljtu knjige Mužić analizira ulogu masonstva u državnom udaru od 27. ožujka 1941., koji je izведен u organizaciji britanske obaveštajne službe SOE. Kao što je 1914.-1919. uspješno stvorilo prvu jugoslavensku državu, tim je korakom masonstvo presudno pomoglo njezinu razbijanju 1941. No,*o trajnosti njegovih koncepcija i planova

svjedoči činjenica, da su slobodni zidari i tijekom Drugoga svjetskog rata (a onda i 1990.-1992.) bili među prvoborcima ideje o obnovi i učvršćenju druge (odnosno treće) Jugoslavije. To je jedna od pouka koju ova knjiga neminovno pruža. I radi toga je opravdano postaviti pitanje umjesnosti Laxine nade, izražene u predgovoru, da će možda novo vrijeme donijeti "jedno naše, zaista naše masonstvo", koje ne će biti ni antihrvatsko ni antiteističko.



U SPOMEN

EMILIJAN SUČEC

Preminuo u četvrtak, 13.9.2001.
u 89. godini života.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

JURAJ ČIČIĆ

preminuo u 88. godini

Laka mu bila hrvatska zemlja

HDPZ - podružnica Sisačko - Moslavačka

U SPOMEN

VALERIO KLOBAS

rođen 11.11.1926. u Račjoj Vaši, Buzet,
presudom Okružnog suda u Rijeci od 1949.
liшен je slobode. Kaznu je izdržao u KPD
Lepoglavi od 25. svibnja 1949. do 25. svibnja
1954. Umro je 15. srpnja 2001.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

VLADIMIR PIŠKUR

preminuo u utorak, 11.IX.2001. u 76. godini.

Laka mu bila hrvatska zemlja

HDPZ Podružnica Zagreb

U SPOMEN

IVAN GRUBIŠA

rođen 22.04.1931. u selu Male Mune, Opatija,
presudom Okružnog suda u Rijeci 1950.
osuđen zbog kaznenog djela protiv tadašnjeg
poretka na kaznu zatvora od 10 mjeseci, koju
je izdržao u Rijeci i Labinu.

Umro je 10. rujna 2001.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ Podružnica Rijeka



IN THIS ISSUE

Marija Dulić writes about the status of Croats in Srijem and Bafika, now parts of the Federal Republic of Yugoslavia. Even though following the war a diplomatic office was opened and care on behalf of the Republic of Croatia for members of the Croatian minority was increased. However, the status of the Croatian minority in Yugoslavia is still exceptionally unfavourable. Not even does the post-Milosevic, supposedly democratic government in Belgrade have the will nor the courage to recognise Croats as a national minority. As a result there are barriers to using their mother tongue and building national institutions in an effort to achieve full cultural autonomy.

In this issue we conclude several memoirs. One of these, that of **Jozo Sarić** describes his youth that was abruptly interrupted with the violence by the Yugoslav Communist Partisans over Croats along the 'Way of the Cross' in May 1945. After enduring the ill-treatment and several years of jail the author was quickly once again detained and imprisoned. **Kaja Pereković** prepared the memoirs of **Dr. Nenad Tomislav Plivelić** and the fate of Croatian university students in May 1945. In fear of the Communist Partisans, a large number of Croatian university students from Zagreb in May 1945 seek protection with the Western Allies. Nevertheless, instead of assisting the refugees and giving them political asylum, many were extradited with the river of civilians who were simply murdered. This tragedy resulted in a huge cultural and scientific gap in the Croatian people.

In recent years, **Dr. Predrag Matvejević** has been valued as a renown write in the West and a so-called dissident who left Croatia during the war for independence and freedom. By simply not agreeing with the circumstances that was prevalent amongst Croats was often enough reason in

the West to become a cultural and media star. However, the Croats knew and still do today that so-called dissidents are decorated more with sorrow for the fall of Yugoslavia than any love for freedom and democracy. '*Politicki zatvorenik*' recalls how Matvejevic, who was recently decorated by the Croatian president, in 1976 called **Leonid Breznev** to come and save Yugoslavia and communism.

Hrvacka Braća!

Osebujno hrvati, ki imate glasovat zvrhu budučnosti Šoprona.

Prišlo je vreme, da polag pogodbe Venezianske vi svoju i svoje dice, kulturnu i gospodarstvenu budučnost va svoje ruke zamete i pripravite!

Oto sada od toga visi, kako vi ove dnevo glasovate. Ako pri starom jarmu ostunete, čete se kot Homok, Vedešin za hrvate pogubiti!

Pokažite sada, prez vsega straha, da si svoj materinski jezik, koga su vam ugri i tako jur skoro zničili, ljubite, od svojega naroda se odlučiti ne daté!

Pokažite vašu viernost k-nam!

70.000 nas je hrvatov va Burgenlandu!

Nekate ostati sirotice od nas na vsem odlučene. Ne poslušajte na ubetanje masnjakov, sebičnjakov i kupljeni Judašov na zadobenje njihovi ciljov. Šopron nikdar ni bil ugerskoga jezika varoš! Mi hrvati smo krez našu prirod, naše trživo, naše kupovanje čuda k-otomu prinesli, da je Šopron zastojiti i živiti mogal. Ostante Burgenlenderi, komu vas je Božja providnost i krez odurno trapljenje ugrski banditov, kad niti šitka, niti posestva segurni niste bili, — pripeljala!

Ne bojte se!

Esterajska, ka je sad s oružjem našu državu za našu obrambu posela, nas ved neće zaostaviti i ugerskim banditom na prik dat.

Mi ćemo se va našem Burgenlandu slobodno držati! Uz nime, ki su vsem kulturni i uljudan narod bili, smo sogurni, da ćemo va svakom poslu govoriti, naše pravilo si obraniti i napredovati moć.

Može muži i žene! Privežite se s vašim glasovanjem za Burgenland k-nam, kade naš jezik i narod lipa i veselija budučnot čeka!

Srdačnim pozdravom

Vaša Hrvacka Braća iz Burgenlanda.

IN DIESEM HEFT

Über die Lage der Kroaten in Sirmien und Batschka, die heute Teile der Bundesrepublik Jugoslawien sind, schreibt **Marija Dulić**. Obwohl nach Beendigung des Krieges und Eröffnung diplomatischer Vertretungen, die Fürsorge der Republik Kroatien für Angehörige kroatischer Nationalminderheit erhöht wurde, ist ihre Lage in Jugoslawien noch immer besonders ungünstig. Auch die neue, postmilosevic's und angeblich demokratische Regierung in Belgrad, hat weder Willen noch Mut die Kroaten als Volksminderheit anzuerkennen. Demzufolge ist die Anwendung der kroatischen Muttersprache und Schaffung nationaler Institutionen, die zur Entfaltung einer voll kulturellen Autonomie notwendig sind, erschwert.

In diesem Heft enden einige Lebenserinnerungen. In einem dieser Memoiren beschreibt **Jozo Šarić** seine Jugend, die durch die Gewalt jugoslawisch kommunistischer Partisanen auf dem kroatischen Kreuzweg im Mai 1945, unterbrochen wurde. Nach überstandenen Quälereien und langjährigem Gefängnis wurde der Autor nach kurzem Leben in beschränkter Freiheit abermals verhaftet und in den Kerker geworfen. **Kaja Pereković** bereitete zur Veröffentlichung Memoiren von **Dr. Nenad Tomislav Plivelić** vor, in denen über Schicksale von Studentinnen der Kroatischen Universität berichtet wird. In Angst vor kommunistischen Partisanen hat eine Mehrzahl von Studenten der Kroatischen Universität, im Mai 1945, Schutz bei den Westalliierten gesucht. Doch anstatt den Flüchtlingen Hilfe und politisches Asyl zu gewähren, wurden viele von ihnen mit der Menge an Zivilbevölkerung den kommunistischen Partisanen ausgeliefert und einfach umgebracht. Diese Tragödie trug sehr zum kulturellen und wissenschaftlichen Rückstand des kroatischen Volkes bei.

Im Laufe der letzten Jahre wurde **Dr. Predrag Matvejević**, der Kroatien z. Zt des Krieges für seine Selbständigkeit und Freiheit verlassen hatte, im Westen als Schriftsteller und sog. Dissident geachtet. Uneinigkeit mit solch einer Stimmung, die bei den Kroaten überwog, war im Westen oft ausreichender

Grund um als Kultur- und Medienstar angesehen zu werden. Doch die Kroaten wußten und wissen auch heute noch, dass sog. Dissidenten die Trauer nach Jugoslawien mehr, als die Liebe zu Freiheit und Demokratie, auszeichnen. *Politicki zatvorenik* erinnert, wie Matvejevic vom Präsidenten der Republik Kroatiens vor kurzem ausgezeichnet wurde, noch 1976 **Leonid Breschnew** aufforderte, mit seinen Panzern den Kommunismus und Jugoslawien zu retten.

XII. leta.
Győr, 1921. embata 27. augusztusán.
35. havi.

NASE NOVINE

Predsjednički vo županiju bete i zemljama predsjedničkim članovima predsjedničkim jedinstvenim jedinstvenim	24.— koris 25.— koris 26.— koris 27.— koris	28.— koris 29.— koris 30.— koris 31.— koris
Politički, gospodarski + I zdravstveni tehnički + Izbjegla vankuša ukuća.		
Početi se sa: Upravljačkoj Majši Nović Rukovodi: Urednik: Frano Vučec Győr, IL Rákkúti Fórum-nosz 57. h.		

Mémorandum
des Croates de Ouest-Hongrie

Monsieur le Général!

Dans les trois Comtés Slovens, Moson et Vas démenant en quatre-vingt six villages au milieu des aléas et des bouleversements sociaux des Croates. Nous Croates avons une société dont la culture des Croates et nous sommes les fils présidents et commission directrice de cette société croate. Comme les scènes grecs de lettres de nos Croates et comme leurs parents évoquent avec nous le courage de venir à Vass, Monsieur, pour vous donner la dernière heure d'ici venir!

Nous avons avant trois cents quatre-vingt ans ici, dans les occidentales confins de la Hongrie reçue une nouvelle patrie, que nous avons jugé au contraire de l'ordre de nos coeurs, jusqu'à mourir, il que nous soutiennent, beaucoup au moment, quand nous serions séparés de notre mère bien aimée. Pourquoi séparer de la Hongrie avec les séparations aussi socialistes qu'elles, qui ne sont pas allemands, mais croates? Qui voudrait de plus détruire en Hongrie? Nous prions dans cette dernière minute la mission de l'Espagne, veilliez laisser les Croates dans l'indépendance patrie même!

Mais si l'on nous attache avec force à l'Autriche, nous Croates aux alentours nous souhaitons pour les deux assurés aux minorités nationales, que nous libérément puissions exercer après longue croise dans les écoles et les églises, nos loix et nos propres coutumes spécialement de plus forte forme.

Sopron, le 18 Août 1921.

Jean Dobrovits — Marta Mervich
Dimitar Rovnich — Marta Borovich

Zahodno-ugrskih hrvatov
Memorandum.

Gospodin General!

Va tri županiji, Slovenskoj, Mosonskoj i Vas demenjuju se u četverdvanaest šestih sela i u mališu. Hrvaci su učinili da vrednost je učinili i sedamdeset jekov hrvatsko državu. I mi jedino imamo jednu hrvatsku kulturu državu. Mi hrvati smo odbravni predsednik i ravnatelj. Odbor eloga hrvatskog državu. Kad jedini pčeli oti hrvatov i tot njih, moći oci same zato da vrednost je učinili i mi da se voliti odati za Ugarsku? Mi va ovde zadnjih meseči od pronjice podstavio autanta; ostavite nas hrvatove u objektivu starij domovinu?

Ali ko nas vrednostom slom privela k Austriji, nasi hrvati u austriju, onda preuzeo za nasu pravu, ka se narodostom marjanju raspravljaju, da budemo "lobodno" mogli naš hrvatski jezik hrvatskoj u Bojali i svrjkav i vrzadi u našu hrvatsku kulturu i dalje razvijati.

Sopron, 1921. 18. avgust.

Ivan Dobrovits — Mira Mervich
Dimitar Rovnich — Marta Borovich

Zlatomazničku
Ivanu Muškoviku.

30. avg. 1921. — 30. avg. 1921.

Tu ne moj, premil drag i brat! /
Tvorac moj od devetnaest godina telet! /
Na Zlati Dan kćerom ti bit na Živo /
I blagostvar te voćetih ruk prete!

„Scripsisti“ pridat na Tvoj „Crat“.
Podignut glas: hvalaš, Bog je voljet! /
Prijedstoji ti na željevome srca,
Na tebi si deli od Zlate Male zlet!

Ne morebiti, rastvara me dajša.
Va katki samo preberem vrog trol,
Zapeti pod kati hvezde od molina,
Zakren, proti, abog hot saslijet,
Uz vole, ak, ten hot saje iz hvezda,
Podvrađujem Te na blagi Zlati God!

— Mate Mitošić.

Nase Novine nemora uz Ivana Muškovicu
moj projti, da jas se bi u džibku počkole
— ali oni su od vlas hrvatski kvali i dake
rasizam! „Uz Miloradov Matu sa oni taku
veljati hrvaci, jedan plesnicijati hrvatski
hrvatsko jezika. Miloradov piše najbolje
preme, a Miloradov Ivan — učaj se reči —
najbolje piše slobodnosti govori, va pravi. Oni
su se namislili vse slavne jezike, hrvatskak, ukrask, slovenak, ruski, tatarski i bulgarski.
Ovako velikim jezikandrom bogatstvom
nadareni su oni popali nad zastavom, za
brdjavcem jezik sviljati, tipati — ali ne mogu
biti njeni nemici, u kulturom bili su prete
vježba hrvatsko, ne veljen skoro hrvatski je
ni do nevjerojatne jezika hrvatske sklonosti.
Za petak su tako hrvatski nazeli
našem starom hrvatskom najbolji rođaci,
ki takoj triju već i mnoge tuje ruke. Ljube
za vsem mere; zlata sredina. Vakao su oči
počeli po hrvatska pisat i to bilo, za tjedne

Sin pustine.
2. Med rutavim.

Veselin Tomasic je vredna sa lugu pre-
misli. Beteg očev postojje van poglavljaju.
Jeli od sebe, ali tako, i kada je cel dan van
pred vrata čekal na mjeru? Odo mis? Ipa je
istina, da ga je simpatiče zgrabilo, kleva hlede
teku. Hice su plasti. Odi bilo odsprij, vidi
da koli da bi se mu bil. Stiano je zvana sebe
govoril.

Tomas je skerbo pokriva, naloži opari na
pet. Pak su seđi os otoci ker gleda, da
vakuči ih. Ništa žalim bitim celi god. Kad
zverda zore pokojnica na oblik, da joj stalno
vruštovali sa strelja betefala.

AH vasa ljubav tina! ni pomagala oca. Vra-
ćača se statno jača i vse već bila zvana zbe.

Nase novine (Unsere Zeitung) — die erste Zeitung die auf dem Dialekt der burgenländischen Kroaten erschien



OPĆINSKI KOMITET SKH

I M O T S K I

Broj: 45 /74.

Trotski, 12.II-1974. god.

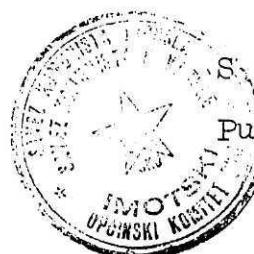
RADNIM ORGANIZACIJAMA
U TANOVIMA
ORGANIMA DRŽAVNE UPRAVE
S V I M A

Komisija za Kadrovsku politiku je na jednom od svih prošlogodišnjih sastanaka, na našu preporuku, donijela zaključak "Da svaka radna organizacija, ustanova, i organi državne uprave pri raspisivanju natječaja za popunu radnih mjesto, stave u zadatku natječajnim komisijama da se u raspisanom natječaju traže podaci o moralnim i političkim vrednostima pored dokumenata o stručnim kvalifikacijama.

Po završenom natječaju, a prije donošenja odluke o izboru kandidata, o svim traženim podacima izvijestiti Komisiju za kadrovsku politiku i tražiti njeni mišljenje o izboru kandidata, posebno za rukovodeća radna mjesta".

Sa ovim zaključkom su upoznate sve radne organizacije ustanove i organi državne uprave, dopisom broj 31 od 1.II-1973. Zapoženo je, međutim, da se mnogi ne pridržavaju ovog zaključka, te Vam još jednom skrećemo pažnju na njega.

Uz drugarski pozdrav !



S e k r e t a r :

Puljiz Šćepko v.r.